

Муса Мураталиев

**Гастарбайтер
(кыргызча тили)**

18+

Муса Мураталиев

Гастарбайтер (кыргызча тили)

«Автор»

2026

Мураталиев М.

Гастарбайтер (кыргызча тили) / М. Мураталиев — «Автор», 2026

"Мигранттардын басып кириши" – Муса Мураталиевдин эң кызыктуу чыгармасы. Роман жаңы көрүнүш катары Орусияда эмгек миграциясы темасына негизделген. Улуттук "Манас" эпосу жана Шумер турмушунан келип чыккан байыркы теңирчилик дини сюжетте кызыл жип менен өтөт. Китеп өзгөчө баяндоо стили менен мүнөздөлөт.

© Мураталиев М., 2026

© Автор, 2026

Содержание

Глава	5
Конец ознакомительного фрагмента.	66

Гастарбайтер (кыргызча тили)

Глава

Бул чыгармадан баш каарман издөө кунарсыз. Турмуштун улам бузулуп улам кайра жаралуу маалы келгенде элибиздин кырк уруу жаатынан уул-кыздары аттанып чыгып кантип жеңишке жетишкени көрөсөтүлөт.

Алды менен орустун белгилүү жазуучусу, Москва жазуучулар Союзунун катчысы, Орусиялык ПЕН-борбору президентине орун басар **Евгений Анатольевич Попов** жазган баш сөздү окуй өтүнүздөр.

АДАМДЫ БАКЫТ ТООРУЙТ

"Бүгүнкү күндө бизде эң мыкты жазуучу ким?" деген суроого жооп издөө оңой. Не дегенде ал же бар, же жок. Чыныгы жазуучу - бул тексттерди ӨЗҮ ГАНА ЖАЗА АЛГАН ЖАЗУУЧУ, андан «башка» мага десе үч эсе акылдуу, билимдүү, ийкемдүү ж.б.у.с. болбосун колунан келбейт. Чыныгы жазуучунун дили менен кошо туулган – дарек, адабият майданына катышууга акылуу экенинин белгиси, ал эми клондор, жылмалап жазма, күнүрттөтүп жазма - булар, болгону, графоманиянын бир түрү. Бул китепти Муса Мураталиев гана жаза алмак. Бул анын тарткан азабы жана акылы менен көрүп турган темасы – ХХ-кылымдын аягы ХХ1-кылымдын башындгы болуп аткан өзгөрүүлөр бороон-чапкыны ала келген байыркы элдин тагдыры. Жашоо оңой, бирок адилеттүү эмес. Эртеңки күндү алдын ала көрүү мүмкүн эмес. Тексттин толкундануу ыргагында кездешчү кыргыз акценти менен жазылган фразалар — кээде семантикалык, кээде стилистикалык — жазуучунун өзгөчө ыкмасы болуп саналат, ал анын мурунку "Отту сагынуу" романында ийгиликтүү ишке ашкан. Парадоксалдуу түрдө, "азиаттыктар" турмушу деген шаанидеги романдары – чындыгында европалык, космополиттик текст болуп чыга келет. Ал Кыргызстандын же Орусиянын гана эмес, ошондой эле бүткүл дүйнөнүн жарандарынын жашоосунда таасирдүү көйгөйлөр тууралуу, алардын жашоосу кайрадан коркунучта экени сүрөттөйт. Бул дүйнөнүн чаалыгып чарчоосу согуштардан эмес, көпчүлүктүн БААРЫ ҮЧҮН тиленген бакыт куруу дымагынын мүмкүнчүлүктөрү түгөнүп баратканы туурасында баяндалат. Ошол себептен бул чыгармалар Жер жүзүндө адам баласынын жашоосу тууралуу метафорага айланат.

ИДОЛ ЖАНА МАРИЯ

АЛТЫН ПОЕЗД

Поезд токтой турган жол бош эле. Ал вокзалдын бир ыптасын бүт жаап турчу ак дубалдын алдына келе турган линия экен.

Бек менен Соня вокзалга келгенде, күн чыкканга бир сааттай болгон. Ошондон тарта экөө станцияны аралап жай басып жүрүштү. Бек аялына ийнинен ары карап экөөнүн бою бирдей экенин көрдү. Канча жылдар бирге жашоо аларды эгиздей кылып койгонун байкады.

– Алар бул жактан башка жашоо издеп келатышат, – деди Соня.

– Кечээки күнүн издеп келатышат, – деп Бек.

Вокзалдын радиосу алар тосуп чыккан поезддин келгенин жарыялады. Эки дөңгөлөктүү тачкаларды түртүп далысында "Портер" деген жазуусу бар уландар жүргүнчүлөрдү тосуп чыгышты.

Батыш тараптан келе жаткан поезд жай жылып составынын алдынкы вагондору күн нуруна чагылып алтындан сыяктанып жаркырап келатты.

Поезд токтогондо кондуктор, формачан жигит, эшикти ачып, нымдуу чүпөрөк менен эшиктин туткасын аарчый баштады. Андан соң жүргүнчүлөрдүн алды платформага чыгышты. Арасында бир жылаңбаш келин поездден түшүп атып:

– Аа, кондуктор? – деп формачан жигитке кайрылды. – Мага семичкелик акча бер! Тапканыңан шыралга! Арыздануу калтырчу китебиңе жамандап жазам!

Кондуктор аны этибарына албай, жүргүнчүлөрдүн кантип чыгып атканын карап турду. Анда келин анын маңдайына өтүп туруп алды да:

– Бонус албай каласың! Журналдын бетин айрып сала албайсың. Мен анын баштан аяк номерленгенин көрдүм.

Бек коногун чыдамсыздык менен күтүп атты. Жүргүнчү көп бирок ал эмес.

– Сен, күйөөң экөөң шайымды оодардыңар! – деп кондуктор терикти. – Мен жолду ката силерге чайды бекер бердим! Эми чайпул алгың бар! Мени жайыма кой! Болбосо коопсуздук кызматына телефон чалам – сага эле жаман болот.

– Болуптур, чал! – деди келин. – Күйөөм чыкканда, мен акчанды чөнтөгүнө колумду салып өзүм алам.

Кондуктор жүз доллар алып чыгып, келинге сунду.

– Ме! Какап өл! Мен экинчи биздин поездден сени көрбөйүн!

Бек келинди отуз жаштарда деп божомолдоду, алдыңкы тишинде алтын коронка жана кулагында сөйкөлөрү да алтындан. Анын макияж көрбөгөн жүзү эркектикиндей, көздөрү адамга ишенбөөчүлүк менен караган жан болуп чыкты. Бою ортодон төмөн, узун кара чачы төбөсүнө түйүп алган.

Бек күткөн Сармат акыры платформада пайда болду. Экөө бири-бирине оозеки учурашып, кол алышты. Сармат кондукторду мазактаган келинге колун шилтеп:

– Колуктум! – деди.

А келин алды менен Бекке, анан Соняга колун сунду.

– Алма, – деп өзүн тааныштырды.

Сармат куртка жана шым, бутуна кытайда тигилген кроссовкаларды кийип келди. Жаңы кийимдери сапар учурунда бырышып калган, бирок колунда бар адамга окшоп турду.

– Сиз – кожойкасыз? – деди Сармат.

– Ооба, туура айтасыз, – деп Соня анын колун алды. – Саламатсыз?

– Кайрат, – деп дагы бир киши аларга кол сунду.

– Биз силерди өз убагында келет деп ойлогонбуз, бирок улам эле кийинкиге жылдыра беришти...

– Койчу! – деп кең далылуу жигит Бектин колун кысты. – Султан.

– Бизге билинген жок, – деп жооп берди Сармат.

– Кандай жатасыздар?

– Ар биринде бирден чемодан экен го?

– Иш издеген адамда көп буюм болбойт.

– Биз сени өз бизнесинди баштайсың деп ойлогонбуз.

– Бул жерге биз жумуш табуу үчүн келе жатабыз. Кайдагы бизнес?

– Жумушту бул жерден табуу оңой эмес.

Арттан келгендер Бек менен Соняга колун берип кошула беришти. Аттарын айтып өтүп атышты. Алардын он экиси платформага чогулду. Бек аялы менен алдыга басып калгандары артынан ээрчишти.

Бек ушунча көп жердештерин көрүп таң калды. Эмне дешти билбей, алдыда баштап баратты. Алардын жүздөрү узак сапардын чарчоосун көргөзүп турду. Алар бири-бирин жоготкусу келбей, ээрчишип, чогуу, тар жерде бир сап боло калып, келатышты. Анда-санда алар Бекке жылуу карап атышты. Чоң шаарга мурда келбегендиктен өздөрүн ыңгайсыз сезип атышканы байкалып турду.

Бек жердештери менен болгон күтүлбөгөн жолугушуудан шыктанып аларга шаарда эмне кылуу керектигин жана эмне кылбоо керектигин айта баштады. Бек чалпоо келин Алманы

улам карап коюп атты. Анын жүзү кубарып, көздөрү чоңоюп, шаарлыктар арасында кысынып аткансыды.

Соня Сарматтын келинчеги шайыр экенин түшүндү. Ал аны мурда тааныбаганына кубанды. Ангыча анын улам бир жагына карап, айланасындагы эч кимди капарына албай, кишилерди изилдеп атканы байкалды.

– Адамдарды кечке тиктеген уят, тигиле краба, – деп Бек эне тилинде кеңеш берди. – Бул жерде кишилерге тигилгенден көрө китеп окуган жакшы!

– Сенин жардамыңсыз эле эмне кылууну билем! – деп Алма тарк эте жооп катты. – Сенин башың меникинен, ошончо эле чоңбу?

Бек бул жоопту угуп, чочуп, тилин тишине катып унчукпай калды.

– Мени тарбиялайм деп ойлойсунбу? – деп сурады артынан Алма. – Колундан келеби?!

– Жок, – деп Соня акырын шыбырап келиндин сөзүн бөлдү. – Бул жерде адамды тикирейсе тиктөө эрөөн. Уруша кетиши ыктымал.

Алма бүт денесин оң бутунан сол бутуна оодарып алып:

– Мен аларды уруп жибердимби же эмне? Аларга суктанып жатам. Мен алардын арасында жашагым келет, мунун эмнеси жаман?

– Канчалаган кишилер отурукташуу үчүн шаарга агылып келип жатышат, – деди Соня. – Мен күн сайын келгендерди көрүп жүрөм.

– Келип атабы? Келе берсин. Мен алардын арасында жокмун.

– А сен мындай опузалоону кайдан үйрөнгөнсүң? – деп Бек күтүүсүздөн сурап калды.

Алма ага саал кунт коё карап туруп анан:

– А сен зарплата албай жашап көрдүң беле?

– Мен зарплата албай эле жашайм.

– Анткени сенин үстүндө үйүң бар. Ага кошумча, сен жаман адиссиң же жалкоосуң! Бул акылы аздыктын белгиси. Жумуштан качкан адам айбан! Кантип иштебей жүрүүгө болсун?

Жаңы келгендер Бектин артынан калбай ээрчип жүрүштү. Айылдаштары анын үйүндө калганы атышканын байкаган Бек андан кийин унчукпай калды. Жок деп айтайын десе элдик адат алардын конуп кетүүсүнөн баш тартууга жол бербейт болчу.

Мария Ивановна бүтүн келип калбаса экен деп кыпылдай баштады. Сармат ага кат жазгандан кийин кээде Бектин үйгө келип, сурап турчу болгон. Бир жолу ал аны сезондук жумушка аларын айткан. Бекке директордун эч кандай кереги жок болчу. Ал турак жай кеңсесине ай жаңырган сайын өз убагында акысын төлөп, турак жай кеңсеси берчү жеңилдиктерин алчу. Мария Ивановна андан эч нерсе талап кыла алмак эмес. Ал Бектин айылдашынын катына өзгөчө маани берип аны ишке алууга кызыктыр экенин билдирчү. Ошондуктан Сарматтын качан келерин сурап калуучу болгон. Бир нече жолу үйгө келип кеткен. Бек бул жолу директордун үйүнө келишин каалаган жок. Азыр болсо чоң шаардын жашоосуна тааныш эмес мекендештерин үйүнө баштап келе жатты. Эртең барып өзүм буларды каттоодон өткөрөм деп ойлоп келатты. Кире бериште директордун машинасы жок экенин көрүп тынчып калды.

Соня эшикти ачты. Үй ээси катары Бек биринчи болуп ичке кирди. Айылдаштары анын артынан кире баштады. Алар ушунчалык көп болгондуктан, үйгө батпай тургандай сезилди. Этажда капыстан пайда болгон кошунасынын оозу ачылып калды.

– Баары конокпу? – деп сурап жиберди.

– Алар бизге келатышат! – деп жооп берди Соня жумшак үн менен.

Султан аял эмне жөнүндө айтып жатканын түшүнбөй, ага аркасын салып Соняны калкалап, эне тилинде сурады:

– Бул аялга бизден эмне керек?

Соня баары үйгө киргенге чейин эшиктин жанында турган кошунасына шыбырап:

– Ал тил билбейт, эмнеге бул аял бу жерде турат деди? – деп бура сүйлөдү.

Соня үйүнө эң акыркы болуп кирип, алдындагы конокту жонго ныгырып атып, эшикти араң жапты.

– Султан! – деп Сармат коридордогуларга кайрылды. – Мен сага дагы бир жолу айтам, эсинде болсун! Биз бул жерде чоочунбуз. Биз аларга көңүл ачууга себеп болуучу булакпыз. Үйдөгү тамашанды унут, түшүндүңбү?

– Мен кожойкебизди коргогум келди, – деди Султан.

Кире бериште бут чечкү бөлмөнүн полу ар кандай түстөгү жана көлөмдөгү бут кийимге толуп, бут коёрго жер калбай калган. Аба оорлошуп, ачуу тер жыттанып, таноолорун кытыгылап жатты. Жылаңайлак коноктор бөлмөдөн бөлмө кыдырып, бүт квартирди ээлеп алышты. Алар буюмдарын жыйнап, түнөй турган жакшы жерди талашып атышты.

Алды жуунуп келип, отурушту. Жаштары отургучтарга, улуусу полго мандаш уруп отурушту. Сармат ырахаттана буттарын сунуп, көзүн жумуп, жеткендин кубанычын билдирип атты. Чарчоонун сапары артта калды. Эркектер эс алып атышты, Соня баштаган аялдар камыр жууруп, боорсок кесип чай кайнатуу менен алек болушту. Коноктор үйдөгү бардык буюм теримдерди карап жүрүштү: Столдор. Төшөктөр. Шкафтагы китептер. Дубалдарда илинген сүрөттөр. Люстралар. Пианино. Телевизор. Шкафтар. Столдогу саат. Столго коюлчу чырак. Үй ээлеринин уулу менен кызы үй-бүлөсү менен башка шаарларда кантип жашап атышканы тууралуу сүрөттөр. Жаш кезде балдары ойноп чоңойгон оюнчуктар. Андан кийин квартиранын дубалдарын изилдөөгө киришти. Сөөмөйүн түйүп дубады тыкылдатып кайсы жери катуу, кайсы жеринде көңдөйү барбы текшеришти. Терезелердеги вазаларда гүлдөр. Жерге салынган килемдер. Бул буюмдар аларсыз эле ушул убакка чейин бул жерде болгону ойлонтту. Бектин жердештери бул үйдө бул нерселерди көптөн бери билбей келгенине ичтери ооруду. Аларсыз адам кедей жана көз каранды турбайбы деп ой жорутушту. Алар эркин жашоонун жытын сезе башташты. Терезедеги лаванда менен гераньдын жыты, жаңы ачылган гиацинт аңкыган жыты эстеринде калды. Ваннадагы таза раковинанын жыты. Плиткаланган дубалдар, лоинатталган пол, ашканадагы идиш-аяктар жана башка буюмдар аларга кызыктуу эле. Аларга баары жакты. Коноктор шаардык үйдүн жытын чукулдан сезгенге корстон болушту. Үй ээлери туугандары ала кирген ачкыл жыттан ыңгайсыз абалда калышты. Алар муну ниетинде жакырчылыктын жыты катары кабылдашты. Соня аларга ваннаны тезинен даярдоону колго алып жана керектүү буюмдар кайда экенин көрсөттү.

Алар улам кайра Сарматтын акылын угуп атышты. Ал чоң бөлмөдө отуруп, коңшу бөлмөдө отурган Аскар менен Султанга спорт боюнча машыгууларын унутпашын эскертип, көрсөтмө берди.

Ошондой эле Сармат ашканада отурган аялына кандайдыр бир Идолго көңүл бур деп кыйкырды. Анан ал Султанга, аялдарга жардамдаш деп буйрук берди.

Султан ашканага кирди. Ал балта саптай жыгач куурчакты алып, үстүнө кефирди жаба куюп чыкты.

Соня мындай ырымга кызыгуу менен карап турду. Сарман атаган Идол дегинкиси куурчак экенин ошондо түшүндү.

Сонянын колдору колбаса кесүү менен алек болуп аткан. Майдалап сурап алууга чамасы келбейт эле. Ошондо чоң бөлмөдө олтурган Сармат:

– Кожейке, жөн эле коюнуз, биз жолду ката ичип жеп келдик, – деп кыйкырды. – Бизге азыр эс алуу маанилүү.

– Албетте, албетте! – деди Соня. – Биз азыр келин-кыздар болуп тез эле бышыра коёбуз. Колбасада чочконун майы бар экен, мен сиздер келеринерди билгенде алмак эмесмин.

– А бизди коркутпаңыз! – деди Сармат. – Совет бийлигинин тарбиясы бизди колго тийген этти жей берүүгө машыктырган. Ашказаныбыз андан алда канча оор тамакты көтөрө берет! Арам майды кыпчып алып ыргытып салып, калганын адалдай жей беребиз, кабатыр болоңуз!

Атеиске бышкан тамак болсо болду. Ошон үчүн бизде “астына аш кой эки колун бош кой!” – деген лакап бар.

– Мен сиздерге кызмат кыларымды билгенде атайын даярдык көрмөкмүн.

Саал унчукпай Сармат башка бөлмөдө олтургандарга кайрылды:

– Султан, Аскарды ээрчитип алып дүкөнгө чурка. Сонядан жакынкы көк дүкөн кайда экенин сура. Аялдарга шампан, а бизге күчтүүрөөк бир эки шише алып кел. Биз бул күндү майрамдашыбыз керек. Бул өзгөчө күн!

Коноктор кезектешип ваннага түшүштү. Сармат ваннадан чыккан ар бир жолдошуна кайрылып:

– Карачы өзүңө кандай болуп калдың? Сезесиңби? Адамдын кандай өзгөрөрүн көрүп ал! Адам баласынын териси өзгөрөт! Ошон үчүн адамдардын бири кара, бири сары, бири ак! Жөн жеринен эмес! Карачы! Бакырайып, манкая түшүпсүң! Бир жери, артыңдан полго түшүргөн суулуу издеринди аарчы, баатыр. А сен, Кайрат, эмнеге буттарыңды кургатпай байпак кийдиң? Карачы, полго нымдуу изиң сеники да калыптыр...

– Сармат эмне эле баарын убара кылып жатасың? – деди Бек акыры. – Болду, эми эс ал.

– Мен бул жерде иш издеп келдим. А булар тойго келген берендей же жаңы буту чыгып, басып калган баладай тайрандашат. Үстүнөн көзөмөл болгон бирөө керек.

ЧАКЫРЫЛБАГАН КОНОКТОР

Соня таң калды: коноктордун арасында жетекчилик мүнөзгө ээ жалгыз Сармат эле. Ал кокусунан чоң бөлмөдөн анын буйрук берген үнү жаңырып атпады. Ал эми Султанды биринчи караганда эле Слоня жактырды. Ал кең далылуу олбурлуу жигит экен. Үйгө кирип баратканда, түз басканда эшикке ийиндери сыйбагандыктан, бүт денесин саал оңго буруп, оң ийнин босогодон өткөрүп анан бүт денесин ичке киргизди. Сонянын эсинде калганы Султанга гана ошондой ыкма бар болчу.

– Бек, мага эмнеге мынча көп конок келерин айткан жоксуң? – деп сурады ашканадан Соня. – Алар эми кантип батышат? Төшөнчү, идиш-аякты кайдан алабыз?

Коноктордун баары Бекке жалт карап анын жүзү уялыңкы экенин көрүштү. Ал кантип жооп берерин билбей калдыбы, эмнеси болсо да унчукпады. Баарынын көзүндө чочулоо сезими пайда болду.

– Сонечка, эч нерсе эмес, – деп аялын сооротту Бек. – Сармат бул жакка келе жатканын жазып этегине: “таяке, шаар жеринде сырттан келген киши үчүн бир адресте катталуу шарт экен ошонун айлсын таппай турам” – деп жзыптыр. Мен ага: Келе бер дегем. Алибетте, коноктор биздин үйдө калбаганы жакшы. Элден мурун жумуш табышсынчы. Кысылып калабыз, бирок таарынбайлы. Аталарыбыз кандай гана тар кечүү тайгак жолдон оңой чыгып жашашкан. Алар эч качан конок тосууну кыйынчылык дешкен эмес. Жумушу болот, баары жайында болот. Биздин институт таркатылбаганда мен буларды штатыбызга жумушка алдыртмакмын.

– Кайда иштедиң, байке? – деп сурады Кайрат.

– Долбоорлоо институтунда чиймечи болдум. Биз ГЭС куруучуларды чийме менен камсыз кылучубуз. Мен жаман кыйын чиймечимин. Билимим боюнча филологмун. Бирок алар мени окутушчу. Жумуш адамды эс алдырбайт. Мен ошол кезде ат салыштан жеңип алгам. Азыр биздин кесиптеги жумуш сейрек кездешүүчү иш болуп калды! Кээде мени Чеч-Төбөм кызыктырат. Ал жерде башкача чоңойгон жаштарды көрүп турам. Силердин араңарда Сарматтан башка эч кимди тааныбайм. Бул жаманбы же жакшыбы билбейм?

– Көңүлүң чөкпөгөнү жакшы, – деди Соня. – Бирок колхоздой жашоо ыңгайсыз. Биздин коноктор бул жерде көпкө чейин ушинтип кала алышпайт.

– Чоң жигиттер түшүнүшөт. Мунун баары жумуш табууга канча убакыт кеткенине жараша болот.

Соня дасторкондо канча адам болорун текшерүү үчүн төрт бөлмөнү тең аралап чыкты.

– Муну эч ким талашпайт, – деди Соня. – Азыр биз жумуштан бошотуулар деген эле кепти улам кайра угуп калабыз.

– Айтып коёюн, Слонечка, бул жерде коркунучтуу эч нерсе жок. Башында бизге жөлөк пул алуу канчалык коркунучтуу болгонун эстеп көрчү? Биз жакында жок болобуз деп ойлогонбуз. Баары бүттү, көрсө, адам ушундай күндөрү гана өз мекенин чындап баалайт экен. Мен бул тууралуу мурда эч ойлончу эмесмин.

Бек тыным жасап, артынан катуу үшкүрүнүп алды.

Коноктордун баштары жерге кире түшкөнсүдү. Баары тең бир маал унчукпай калышты. Сармат Бекти ийинден тарта, бекем кучактап алды. Бек кыймылдаган жок. Анан коё берип, анын көзүнө карады. Бек ыйлап жибере жаздачудай көрүндү. Ал аны ийинден ала кайра да кучактады.

– Мейли, коноктор, мени жаман адам экен деп ойлонсоңор да айтайын, – деп Соня баары отурган чоң бөлмөгө кирип, сөзүн улады:

– Сармат, сени таякең унутуп калды деп ойлобо. Бек сага жумуш издеп эле атты, мына, өзү айтып берсинчи.

Сармат бул жолу да таякесин бекем кучактап алды. Ал ооруп жаткандай оор дем алып унчуккан жок.

– Эмне болду? – деп Соня сөзүн улантты. – Эмнеге таякеңдин көңүлү чөгүп кетти, Сармат? Таарынтып алдыңбы же башка бир нерсеби?

– Мен таякемди аяйм, – деди анда Сармат.

Алма бирткеден соң, ашканада аялдар менен боорсок бышырып аткан жеринен:

– Ый-мунуарды токтоткула! – деди үнү өкүм чыгып. – Силер эмне болуп жатасыңар? Бала болуп кеттиңерби! Кожоюндун үйүндө газ менен жарык дайыма күйүп турбайт. Бүгүн кечинде бир жумалык нормасын түгөтүп койдук окшойт. Соня, кайдасың? Бул жакка кел, бизге буйрук бер. Боорсок бышырууну бүтүрдүк. Тамактанышсын. Газ менен жарыкты үнөмдөйлү.

Соня квартирадагы көп адамдарга көнө албай атты. Болуп жаткан окуялардан кысынган күйөөсү да өз көлөкөсүнөн корккондой бутунун учу менен басып жүрдү. Сармат таякеси Бек менен Соняны Чеч-Төбө өрөөнүнө саякаттап жүргөн бейтааныш кишилерге окшоштуруп атты. Сармат ал кезде жаш жигит болчу, азыр ал бир топ жетилип калган чагы эле. Ал токтоо болчу, бирок кеп талашты дегиче тили тез чыкчу. Ал өлкөнүн кыйрашынын оор күндөрүн өз башынан өткөрүп, бардык маселелерде ак тамга башы тийген адамдардын бири болчу. А Бек болсо жердештеринин акыркы учурда кантип жашап жатканын билбечү, ошондуктан, Алманын поездин кондукторуна жасаган хулигандык чабуулу ага табышмак бойдон калган. Ошол эле учурда Сонянын болуп аткан жоруктан баш тарта турган акысы жок болчу. Күйөөсүнүн туугандары жөнүндө жаман ойлоо Соня үчүн табигый эмес эле, бирок болуп аткан окуя аны кыйла тынчсыздандырды. Барыбир алар менен ынтымакта болуш керек деген ниети жеңип, чыдап турду. Алардын абалын түшүнүп мамиле жазап атты. Бала төрөбөгөн Алманы тагдыр Сармат менен кошкону эринин алдында кыңк дебей ошол эле учурда катаал болбошу ушундан деп түшүнүшчү аларды билгендер. Аялынын эрине көбүрөөк көңүл буруусу да ушундан деп билишчү. Ал экөөнүн ымаласы белгисиз үй ээсине булардын жардамы керек болчу! Андыктан Соня баарына кайрылып:

– Кечээ метронун кире беришинде кадыр-барктуу эле бир киши баракчалар таратып жатканын көрдүм. Ал мага:

– Кошумча акча табуунун жакшы жолу, – деп кыйытты. Балким, ал жакка барышыңар оңдур? Акчаңар болсо квартира ижарага алсаңар болот.

Күйөөсүнүн жердештери кыңк деп ооз ачпады. Кайрат аракты ачканда, Алма анын колуна бөтөлкөнү жулуп алып, Идолдун ийинине бир тамчы тамызып, анан кайра өзүнө кайтарып берди.

– Эмне кылып жатасың? – деп сурады Соня андан. – Жыгачтын жаракасы кургаппы? Ашканада спирт бар, кийинчерээк кайда экенин көрсөтөм.

– Кандай тамак болбосун колдонсоң болот, – деп Кайрат токтоо жооп берди ары жактан.

– Башкалар муну жашыруун жасашат, а мен ачык жасайм! – деди Алма.

– Тамактануудан мурун жасаш керек, – деп түшүндүрдү Сармат. – Тамак учурунда бурканды унутуу жакшы эмес. Аны дайыма кубанычтуу маанай менен асыроо керек, болбосо ал сени жазалайт. Ар кандай кыйынчылыктарга дуушар болосуң.

– Эч нерсени түшүнбөйсүң! – деди Бек.

– Сен атеистсиң, таяке! – деди кимдир бирөө.

Алма ачууланып кетти. Баары унчукпай, стакандарын көтөрүп, кимдир бирөөнүн бир нерсе айтышын күтүп атышты. Анан Бек Сарматка бурулду:

– Эмне дейсиң, кана? – деп Бек жээни Сарматка насаат айта. – Болбосо, Алманы сүйлө деп сурайбыз. Сен сүйлөгөндү үйрөнүшүң керек баатыр, болбосо киши болбойсуң! Азыркы учурда сөз адамды жогорку кызматка алып барып атпайбы.

– Мен азыркы абалыма ыраазымын, – деп жооп берди Сармат.

Алар тост айтылбагандан кийин деп ичишкен жок. Андан кийин Сармат чөнтөгүнөн кара жип менен кайчылаш байланган конвертти алып чыгып, Бекке көрсөттү.

– Бул эмне? Мага акча төлөйсүңбү?

– Жок, таяке. Мен муну бул жакка мени чакырган киши үчүн алып келдим.

– Муну мага эмнеге көрсөтүп жатасың?

– Мария Ивановна үчүн! Бул так миң доллар! Бүт айылдан чогултуп, алып келдим. Жолугушканда дароо ыраазычылык билдирем.

Ал дароо пакетти курткасынын ички чөнтөгүнө кайра катып алды.

Бек биринчи кабаттагы кошунасы, бир курдай, ЖЭК директорду пара алып жатканын айтканын эстеди. Жумушка орношуу үчүн кайрылган адамдан алган имиш.

– Кантип? – деп Соня сөзүн бузуп кийлигишти. – Бул Мария – Ивановнаны кордогондук! Ал ачуулансачы?

Баары унчукпай калышты, анан Бек аялына жооп берди:

– Айтуу кыйын. Бул аны кордойбу? Мария Ивановнанын мындай адаты бар дешет. Өлкөдө бийлик кулаганда ал облустук комсомол комитетиндеги жогорку кызматын жоготуп, дээрлик көчөдө калган. Анан кыйла кийин мурунку кесиптештери аны жумушка орноштурган. Анан ал пара ала баштаган дешет. Ошондо ал:

– Эми мага баары бир! – деген имиш.

– Эмнеге мага баары бир? – деп Соня, эрине асыла, үнүн көтөрө сүйлөдү – Парага бергендерген шерик болгуң келеби? Түрмөгө түшүп калышың мүмкүн экенин түшүнбөй жатасыңбы?

Алма башын кескин көтөрүп, кожойкесине, анан соң кожоюнуна жалт карады. Бектин сол чыккыы кычышып, ошол жерин тырмап атканда, Соня өйдө болуп ашканага чыгып кетти.

– Директордун чынчыл эмес экенин ким билиптир? – деп Соня ашканадан кыйкырып сурады. – Бул таптакыр акылга сыйбаган нерсе!

Алма чемоданынан антарып тендерип бырышкан гезитти алып чыгып, Соняга алып ашканага чыгып кетти.

– Айтмакчы, сенин шаардык гезитиң! – деди ал гезитти Алмага сунуп атып. – Аны эмне үчүн окубагыңа таң каламын. Анда баары жазылган, мына!

Соня гезитти алып, колу менен идиш-аяк жууп атып, көзүнүн кычыгы менен карап, тийди качты жерлерин үнүн чыгарып окуду: – “Мария Ивановна... кайрымдуулук үчүн акча алат...” деген сөздөрдү көрдү, бирок аларды үнүн чыгарып окуган жок.

Алма ого бетер ачууланды. Үйдөгүлөр кайра да унчукпай, стакандарын көтөрүп, кимдир бирөөнүн бир нерсе дешин күтүп калышты.

Анан Бек кайра да Сарматка бурулду:

– Эмне дейсиң? Болбосо, Алманы сүйлөт. Мен сага дагы бир жолу айтам! Сен сүйлөгөндү үйрөнүшүң керек, жээн! Биздин туштагы коомчулукта киши болбой каласың!

– Мен антип кадыр барк тапкым келбейт! Дебедимби, мен азыркы абалыма ыраазымын, – деп мурунку жообун кайталап көгөрдү тигил дагы.

– Азыркы учурда ким акча албайт? – деп оюн жыйынтыктады Бек. – Жок дегенде, Мария Ивановна танбайт айтыптыр. Ошонусуна рахмат! Ал эч нерсени жашырбаган ак ниет киши экен дешке болот!

Соня конокторун канчалык көп укса, ошончолук алардан корко баштады. Ал күйөөсүнөн директор менен болгон бул окуянын чын же калп экенин сурагысы келди? Алар Бектин мекенинде жүргөндө кайдан жүрүп билип алышат?

Шарипа ашканада, раковинанын жанында туруп бирөө менен сүйлөшүп жатты. Ал идиш-аяк жууп, колтугуна сүлгү кыстарган Алмага жуулган идишти берип атты.

– Бек байке, бул жерде чачты таразалап сатышат деп уктум? Ал кеңсе кайда? – деп сурады Шарипа. – Таз кишиден башка барыбызга чач өсөт да, аны алдыруу керек, ал кайра эле өсөт, ошондуктан биз ай сайын акча таап алабыз.

Алма Бекке бурулду:

– Байке, эртең менен турак жай кеңсесине барыңыз. Мария Ивановнага муну жана беркини айтыңыз. Андан бардык көрсөтмөлөрдү алыңыз. Качан жана кайда болушубуз керектигин билиңиз. Же мени өзүңүз менен кошо ала барасызбы!

– Жо-жок! Мен өзүм барайын! – деп Бек чочуп кеткенден үнү барк эте түштү.

Шарипа кошумчалады:

– Аларга ачык эле айтыңыз. Алыс сапардан чарчап келишти, бир күн эс алышат анан ишке чыгат деңиз! Жок, иш күтө албайт дегидей болсо дароо эле чыга беребиз.

МАРИЯ ИВАНОВНАГА ДЕГЕН АКЧА

Алар биринчи кечти бейпил өткөрүштү, көбүнчө кожоюн менен кожойке коноктор суроолоруна жооп беришти. Коноктор кайра да жумуш маселесин көтөргөндө, Соня күйөөсүнө бурулду:

– Эмнеге сүйлөбөйсүң? Эмне үчүн үйдө отурганыбызды айт; алар ушуга кызыгып жатышкандай...

– Менин мекемем кыскартылып жабылганда, – деп баштады Бек үнү бир аз титиреп, – Бир топ адамдар көчөдө калдык. Ырас, кийинчерээк мага эмгек биржасы бир нече кызмат сунушталды, бирок алар менин үйүмдөн ушунчалык алыс болгондуктан баш тарттым. Үйдө болгон: алтын, күмүш, асыл заттан жазалган буюмдарды Соня бүтүндөй зарптады. Башка эмне кыла алмакпыз? Ден соолугуңузду жоготкондо, ал буюмдарың жардам бербейт экен. Үйлөнүү тоюбузга белек катары келген 12 кишилик мельхиор идиш аяк комплексти сатылганда анын акысы эшиктин кашегин кайра орнотууга кетти. Өткөн кылымдагы антиквардык чырак...

– Баса, эшигиңиз жакшы бекитилген эмес, – деп сөздү бөлдү Сармат. – Аны берен ууру ачып алышы оңой. Биринчи айлыгыбызды алаарыбыз менен жаңы эшиктүү болосуз! Мен бул тууралуу азыр ойлондум. Жакында кешегиниз жаңырат, таяке.

– Жок! Эч кандай кешегиндин кереги жок, – деп ыргып кетти Бек. – Мобул эле эшик, ушул эле кешик керекке жарайт бизге. – Бул миң эшиктин бири, эмнеге алмаштырасың?

Султан ордуна туруп, терезени ачып, жакынкы көчөгө көз салды. Айлана чөйрө таза, үйлөрдүн баары татынакай. Квартираларда ысык жана муздак суу, жакканга газ, жарык кылганга электир шамы. Дүкөндөр үйдөн жүз метр жерде. Түн киргенде көчөдөгү шамдар бардык жакты таң аткыча жарык кылып турат. Кеч киргенден капкараңгылык өкүм сүрөрү шаарлыктар үчүн болбой турган көрүнүш экен.

Эртең менен Бек турак жай кеңсесине барды. Директор бир жакка шашып кетип бара жатып:

– Жаңы сезонго чейин эч кимди жумушка албайбыз, – деп

артынан кошумчалады. – Мигранттар көп!

– Метронун алдында реклама таратыш керек! – деди Соня кечинде, жатарга маал.

Коноктор ар бир бөлмөнүн өзү ээлеген жеринен бир карыш чыкпай жатышты. Алар кепти укканда баштарын көтөрө коюп угушту. Айрымдары отурушту, айрымдары басып жүрүштү. Ал эми Сармат таякеси Бектин төшөгүнүн үстүндө убакыт өткөрүүнү адат кылып алды. Ал таякесинин чыдамын сынап жаткандай эле. Алма дайыма баарыга көзөмөл болуп алды. Соня ашканада жүргөндө, Алма да ал жерден өзүнө бир иш таап, оң кулагын кожейкеге салчу болду.

Бир күнү ашканада күйөөсү менен урушуп жаткан Сонянын чаңырган үнү баарынын көңүлүн бурдурду.

– Соня, сен андай кыла албайсың, биз конокторду таарынтып алабыз, – деп Бек аны сооротуп атты. – Директор жардам берерине ишенем, убадасы бар.

– Андан паана жок! – деп берки кыйкырды. – Ал жерде канча жолу болдуң? Белиң бүгүлүп сынганы калды. Сулуу кыздын уялчаактыгың сен байкушту катуурак кеп айттырбай атпайбы! Ал болсо куйрукту шилтеп качып кетип атпайбы! Ага катуураак мамиле керек! Ага сөзү өтүмдүү киши барыш керек! Ымтыраган сени анын көзү көргүсү келбейт!

– Болбогон кепти айтпа, э! – деп чачылды Бек. – “Сураган кишиниз келди!” – дедим анан эмне кылыш керек?

– Ал күнүнө канча адамдан ушундай билдирүү алышын ойлоп көрчү. Эмнеге жээниңин акчасын берген жоксуң? Айылда жатып алып бул жерде баарын акчага сатып алса болот деп ойлошкон турбайбы.

– Мен сага эмне дедим эле? – деп Соня кайра оолукту. – Ал акчага эмес бекер жакшылык кылгысы келген. Бирок азырынча ал жасай албайт. Жээниң муну менен өзүн кылмышкерлер менен бир катарга коюп аракет кылган. Мария Ивановнанын көзү төбөсүндө – ал ким менен иш алып барып атканын билет. Көрөсүң, ал жээниңди жумушка албайт, эгер жумушка алса, аягы жамандап бүтөт.

– Бейкүнөө адамды кылмышкер дештен уялбайсыңбы!

– Мен ошентип айтам, ага эмнеге тынчың кетип жатканың түшүнбөйм?

– Адам жүрөгү менен да бир нерсени туят.

Соня ушул жерден тымм болуп, унчукпай калды. Андан кийин Бек сүйлөдү.

– Мен жүз метр алыстыкта анын кеңсесин айланып өтчүмүн. Ал жерден талап боюнча сертификаттарды алышым керек болгондо барчумун. Эми кубанмакмын, бирок бул жолу мамиле иштебей жатат. Адамдын жакшы күндөрдү, адамдын жөндөмү баалана турган күндөрү болот. Кантсе да, сенин акылың, тажрыйбаң чогулуп атса да аракетин бир тыйынга жарабай калган күндөрдөн бул! Мен бүгүн эртең менен Сармат уктап жатканда да бардым. Биз аны менен кайрадан бетме-бет келдик, бирок Мария Ивановна менин бар экенимди мойнуна алган жок, учурашканыма да жооп бербей, кетип калды.

– Ал кайда шашып жүгүрөт?

– Жолугушуусу бар экенин айта салды. Эртең анын жообун алабыз!

– Болуптур, эртең дагы барам. Баары аны аягы суюк, бирөөгө кайдыгер адам дешет. Ошондон улам, күйөөсү кызганып, кызы менен Сибирге кетип калган дешет. Андан бери ал кайтып келген эмес. Ал жерде кайра үйлөнгөн деген ушак тарады. Кандай болгондо да эринин ушубакка чейин Мария Ивановна менен эч кандай байланышы жок экени баарыга маалым. Бирок директор дайыма үйүндө кече өткөрүүгө даяр. Албетте, бул анын өзүнүн иши, бирок анын кол астында иштеген бардык эркектерди көзөмөлдөп сыноодон өткөрүп жүргөнүн да айтышат.

– Мария Ивановна мамлекеттик кызматты ээлегенден кийин, андай жосундун баары кечиримдүү. Сен жумушка орношуу үчүн шаар башчысына эмес ага барасың!

– Сен ышкынды майлашың керек! – деп кыйкырып ийди Сармат чоң бөлмөдөн. – Мындай болушу керек; тигиндей болушу крөк, мен андай адамдарды жакшы билем. Эмне, Мария Ивановна чын эле бойдокпу? Сарматтын үнү каргылданып чыкты.

Капысынан ашкананын эшигинен Алма пайда болуп, сөөмөйүн эриндерине такап, эркектерге директор жөнүндө сүйлөшүүнү токтотууну талап кылды. Анда Бек:

– Эсимде, ал бир жолу менден, тууганың качан келет? Анын пландары кандай? – деп сурады. – Анан ошондой эле азыр бардык жерде жумушка алуу оор экенин айтты.

А мен:

– Эгер ал келсе, Мария Ивановна, ага орун табылабы? – деп сурадым.

Ал:

– Эгер ал жалпы жыргалчылык үчүн иштөөгө даяр болсо, биз ага жардам беришибиз керек... – деп жооп берди.

– Оо, кандай гана жакшынакай Мария Ивановна! – деп жанындагы үстөлдү дүңк бир коюп, кыйкырып ийди Сармат.

– Ал кең пейил! – деп кошумчалады Султан. – Энелик камкордук менен, ал баарыбызды жакшы көрөт.

– Эмнеге барыбызды? – деп сөздү бөлдү Алма. – Мен анын ошондой ойлошун каалабас элем.

– Ал үчүн адамдардын баары бирдей, тең, бирдей жакшы. Ал ар бир кишинин унутулбашын каалайт! Адамдарсыз коом жок! Мария Ивановна эртеби-кечпи эски тартип кайтып келет деп үмүттөнөт. Анан ушул эле кишилер анын кол астында коомдун мүчөлөрү болуп беребиз! Жалгыз адам ал дайыма көз каранды.

– Ага тиги же бу гана керек? – деди Соня кире бериште жолду тосуп алып. – Акылсыздар десе.

– Ал чын эле эски тартиптин кайтып келишин күтөт, – деп улантты Бек. – Анткени эмики адамдарың эмне болуп атканын, эртең эмне болуп кетерин түшүндүрүп бере албайт. Болгону ошол. Демек, ал бир гана муруку коммунизм тилеги менен жашаган адам, эч кандай лидердик касиет анда жок. Ал ошого карабай улуттук эле масштабда ойлонгон жан болсо ал ага кеменгер эсептелет.

– Анын олуя экени бизге көрүнүп турат! – деди кийинки үйдө отургандардын бири. – Бирок менимче, ал кишини кабыл алса жөн гана кабыл албайт! Ал вампир сыңары кимдир бирөөнүн кыйналышта экенин көрөт да терисин сыйрып туруп анан жылаңач канын сорот!

– Мен кедейлердин тонун сыйрып алгандан көрө, таштанды төгүүчү жайларды аралап анттарып тентергенди жакшы көрөт элем! – деди Соня.

– Мария Ивановна бир жолу мага, сага жумуш берем деп калды, – деп баштады Бек. – А мен болсо кылайы-ып, эми жыргадым деп турсам, ал мунтип кошумчалап атпайбы:

– Бирок абийирим жол бербейт. Сени, билимдүү адамды, көчө шыпырчу кылып коюу өлкө үчүн ысырапкордук болор. Чыдай тур! Эгер биз аман эсен болсок, акыры бир нерсе ойлоп табабыз.

Ошондо мен анын көзүн карап ал менден эч нерсе каалабайт: акча да, берилгендик да, ал башкача айтканда, чынында ошондой экенин айтты. Ал жумуш орундарды түзбөйт, жумуш орундарды шаардык бийлик түзөт! Ал ошол тапшырманы гана ишке ашырат. Анын сөздөрү менин жүрөгүмдү жылытты. Ал бир жолу адамдарга жардам берүүдөн ырахат алаарын айткан; ошол эле жерде кызымды жана күйөөмдү анчалык сагынбайм дегени да жакты! Мария Ивановна аларды чындап эле чийден тышкары эсептей турганын жашырбайт. Бирок аларды дайыма ойлонот да экен. Балким, ал бир күнү алар менен кайра бирге болууну да үмүт этер. Бул эки жүздүүлүк эмес, ыймандай сырын жашырбоо десе болор.

– Алтындай Мария Ивановна! – деп кыйкырды Сармат.

– Мен анын актыгына ишенбейм! – деп Соня үнүн көтөрө сүйлөп жооп берди. – Ал мен үчүн нагыз алдамчы! Бул жерде, мындай башаламандыкта жашоо мага азаптуу күн, Бек! Мунун баары киши чыдагыс жорук! Мен мындай жашагым келбейт!

– Мен эми эмне кылам, алтыным! Канча убакыт чыдап жашап келебиз. Чыдайлы, муну да баштан өткөрөбүз... – деди Бек.

Бир ай өттү. Бектин жердештери жумуш таба алышкан жок. Эч ким кайтып кетүүнү да пландаган жок. Алар экиге бөлүнүп отуруп тамактанышат Ашканада орун жетишсиз.

Бир жолу кечки тамак учурунда, чоң бөлмөдө күйөөсү менен жалгыз отуруп, Соня ачууланып уруша баштады:

– Мени жумушсуздардын армиясы түбөлүк курчап тура албайт! Алар менен жашап, мен аларга окшош болуп баратам. Алардын катышуусу мага оорчулук келтирет. Жакында бөлүнүү, урушу-талашуу башталат, ошондо алар мага кол көтөрүшөт! Мен муну каалабайм.

– Алар жакында жумуш табышат. Аларга азырынча жашай турган үй керек.

– Сенин баш ийүүндүн чеги жок. Карачы, алар ар бир бөлмөдө отуруп, биздин сүйлөшүүбүздү угуп, эч нерсе дебей жатышат. Алар менин ордумду, анан сенин ордунду ээлегиси келет! Үй-бүлөндү мекендештериңе алмаштырасыңбы!

– Болбогон кеп! – деп Бек кескин үн катты. – Алар да менин үй-бүлөм! Алардын келиши менен менин үй-бүлөм кичинекей кезимде көргөн досторум көз алдымда алып келди. Алар менин тамырым! Мен ушул тамырдан өнүп чыккамын! Мен эч нерсе кыла албайм. Кантсе да, менин тамырым Чеч-Төбөдө экенин байкаган жок белең. Сенин үй-бүлөндү билбегеним, алибетте, мага уят чыгар. Мен бул тууралуу жаңы эле биринчи жолу ойлоно баштадым.

– Сен биздин жашообузда болгон бардык нерселерди унутуп жатасыңбы?

– Жок кантип унутайын. Менин жашоомдогунун баары жакшы. Болуп өткөн нерселердин баары сенин жана менин аркабызда калды, Сонечка.

– Мен сага айтарым, бул баш оорунун бизге эмнеге кереги бар? Биз аларсыз, алар сенсиз жашадык эле го. Алар бизге эмнеге керек?

– Тынчтан, эй! – деп Алма ашканадан катуу кыйкырды. – Соня тажеңе!

– Унчукпа! – деп Сармат анын сөзүн бөлдү, бирок Алма ашканадан суурулуп чыкты.

Элден мурун Сармат баргысы келген жок, бирок аялынын эч нерседен кайтпаган адатын билгендиктен анын артынан ээрчип чыкты. Экөө ашкананын эшигинен беш кадамдай келип токтошту.

Эки бүлө кайым айтышуусу башталды:

– Алар бул жерде бекер ичип-жеп жашай беришеби же качандыр бир акы төлөшөбү? – деди Соня.

– Кантип болбосун, болот? – деп Бек күйпөлөктөдү. – Алар азыр кыйналып жатышат. Биз болбосок, аларга ким жардам берет?

– Эмнеге ушунча көп адамды вокзалдан ээрчитип келиш керек эле? Согушка бараткан жок да? Алар эмне үчүн баш калкалар үй издешпейт?

– Бар күнөө менде, – деди Бек. – Алар мага тууган. Иш издеп жүрүшөт, акчага муктаж анан мен аларды какаганга муштаган кылып кысымга алсам, тирүүлөй жерге кирип кетишпейби? Адам мал эмес го, камакта калган адамды бошото албасан да момундай адамдарга кол сунуу биздин милдет!

– Эгер ошентип карасаң, алардын баары өз үй, өлөң төшөгүндө жүрүп атпайбы, анда булар кудай берген үйдөбүз деп унчукпай жүрө беришет. Эч жок дегенде түнөгөнү үчүн акы төлөшсүн!

– Эмнеге аларды кысымга алышым керек? – деп Бек буга да каршы чыкты. – Адам колунда болсо өзү ойлоп туруп төлөп беришет эле. “Сурап ичкен суу ичкен” – деген.

– Аларга сунуш кылуу керек, андан никеси бузулуп кетпейт, алар шаар элинде баары бекер экен деп түшүнүп атышат.

– Чын эле экинчи жагынан алганда жоон топ киши... Жээним бир киши, анын достору, менин да досторум боло алабы? – деп ой жүгүртө баштады Бек.

– Сен эч качан бирөөнү кемсинткенди билбейсиң! – деди Соня. – балакеттин баары ошондо!

Бек унчукпай калды. Анан Соня токтоо үн менен сөзүн улантты:

– Алардын акчасы бар. Эгер алар Мария Ивановнага суусундук алып келгенди билгенден кийин аларда жата турган жайга да акы төлөнү эске алышкан.

– Сен жаңылып жатасың, Соня. Бул алардын акчасы эмес. Ал жерде адамдардын ортосундагы мамилелештер чогулткан аманат акча. Кийин алардын алдында акча, өз колуна Мария Ивановнанын, өтгүбү же жокпу айтып беришет.

– Мен силердин мындай кландык иштеринерди билем. Бири бүт бүлөнү башкарат, калгандары ага баш ийишет. Сенин жашоондун маңызы ушунда.

– Мен аларга, демек, элимин алдында карызмын!

Сармат таякесине боору ооруду. Ал баарына өжөрлүгү менен жеткенин эл айтып калышчу. Жазганды үйрөнгөндө да кагаз жок саргарган жалбыракка жазганын, биринчи класка киргенде алгач бир деген баа алып ошондон кийин тырышып окуп, отличник болуп аяктаганын, Пушкиндин “Алтын балык” жомогу менен сыйланганын айтып калышчу. Ал дайыма көп нерсени билгиси келгенин да айтышчу.

– Мен ар дайым окугум келчү, – деди Бек. – Эгер менин аракетим болбогондо мен, бул учур: же төрдө же көрдө болмокмун. Төргө барар алдында же көргө жатар алдында өзүмдү күнөөлөп жатмакмын. Ошондо тигил экөөнөн башка жашоо бар экенин түшүнүп өкүнмөкмүн! Аны мен эрте түшүндүм. Бир жери андай жашоо биздин айылдан алыс болчу. Мен ал жакка барамын деп талпына баштадым. Бирок бул оңой болгон жок. Айылдаштарымдын бири менин кусамды түшүнүп, мага жардам берди.

– Сен ага пара берсең, ал сага жумуш берген тура!– деген ички үйдөн бирөөнүн үнү угулду.

– Эмне деп жатасың? – деп кимдир бирөөнү тыйган Сарматтын үнү угулду.

– Окуу менин күчүмдү бүт алчу, бирок бардык сабакты өзүм бышырчумун, мага эч кимдин колдоосу керек болгон жок. Колума артыкчылык диплому тийди. Акыбетим ушинтип кайтты. Кыйын учур иш издөөдө келди. Кайда барбайын жумуш жок болуп чыкты. Мен эки жылга чукул иш таппай жүрдүм. Арга кеткенде Жар-Кашатка келдим. Кошуналарым ишке орношуу тааныштын жардамынан улам болорун айтты. Жердешиң кайсыл жерде иштейт ошол жерге бар дешти. Ошентип, мага мен туулган Жар-Кашаттын колдоосу тийди. Бул мен үчүн чыныгы ачылыш болчу! Кийин өзүмдөн өзүм жийиркенчү болдум.

– Ал кантип жардам берди? – деп сурады ички үйдөгү коноктордун бири.

– Мен бар деген кишиге телефон чалдым, ал мени угуп туруп кимден телефонду алганымды сурады да өзү башка бир номерге чалып:

– Менин бир тууганым бар, ага көңүл буруп койчу. – деди. Анан ал адам мени, кезек күттүрбөй, директорго киргизди. Эки ооз сүйлөшкөн соң ал мени кадрлар бөлүмүнө жиберди. Ошол, мени жумушка алышты.

– А сен мага офицерлер бүлөсү үчүн отун жаргамын дебедиң беле? – деди Соня – Мен ойлодум эле, кантсе да советтик офицерлер жардам көрсөткөн го деп.

– Бул чындык!

– Сен эч кимге жердештерин аркылуу жумушка орношконунду айткан жоксуң, туурабы? Сен үчүн жумуш издөө канчалык кыйын болуп атканын айттың.

– Дал ошондой!

– Чындык кайда?

– Анда менин башка аргам жок болчу. Мына азыр биздин үйдө камалып, зарлап жаткан коноктордой, мен да аргасыз болгом.

– Эгер сен мунун адилеттүү эместигин түшүнсөң, анда эмне үчүн ошол замат эшикти тарс жаап, баса берген жоксуң? Бул сөздөрүндө логика бузулган. Сен жердештериңин колдо-осун пайдалангансың.

– Кийин мага мегаполистен кызмат беришти.

– Демек, сенде азыр шаардын жөлөкпулдары бар, ал эми башкалар сага келип, баш калкалап, жумуш издеп атышат.

– Ооба, анан мен дагы эмне кыла аламак элем, коом ошондой болуп атса?

– Мейли, ошондой болсун! – деп Соңянын үнү эми катуураак чыкты. – Сен эки жүздүү адамсың, Бек! Мен сени менен жашай албайм! Каалагандай жаша! Мен сени таштап кетем!

Төрт бөлмө тең жымжырт боло түштү. Бектин жердештери ашкананын эшигинин аркасында чогулуп, үй-бүлөдөгү уруштун уланышына чын дилдери менен кулак түрүп калышты.

ШАРИПАНЫН КЕЧИГИШИ

– Шарипа эмне мынча көпкө жоголду? – деген Алманын үнү ким кимди кулак түргүздү.

– Ал жүрү десем болбой калып калды, – деди Аскар. – Ал кайсы жердеши менен болбо-сун бул жерде бирге басуудан өзүн ыңгайсыз сезе тургандыгын айтырп жүрөт. Ошондуктан жумушту өз алдынча издеп атат.

– Мен ага кошулбайм! – деди Сармат баарынын атынан – Биз үйдө калышыбыз керек! Ата-бабаларыбыздын арбактары биз менен! Арбак бизди карап турат.

Анда Кайрат мындай деди:

– Аны кимиң болбосун көндүрүүгө аракет кылгыла! Эгер ал өзүнчө жашагысы келсе, ошондой деле болсун. Бирок ал биз менен жүргөндө, биздин эрежелерди сакташы керек.

Күтүлбөгөн жерден баары бир үн жакындап келаткандай даана уга башташты. Баары кулак түрүшө калганда:

– Ой, сен! Мени эми төбөмдөн басчу көк асман, таманымдан көтөрүп жүрчү Жер-Эне турган жайга алып бар! Качантан силер зерикме болуп алдыңар? Көнүл ачкыла! Жашоо негизи мындай эмес! Мынчалык оор зеригишти өзүңөр ойлоп таптыңар! Кабагыңар карыш түшөт да тим эле!

Алар бул үн Алманын пальтосунун сырткы чөнтөгүнөн чыгып атканын туюп, ал үн Идолдуку экенин түшүнүштү. Башка бирөөнүн үйүндө, буюмдар жыйналмайынча, аны пальтонун чөнтөгүндө кармап атышкан эле.

Тыштан ангыча эки полиция Шарипаны эки колтуктан алып, түз эле Бектин үйүнө алып келишти. Алар кызды эки карыдан мыкчый кармап ортосуна Шарипаны жетелеп келишти. Эшиктен кирип баратканда гана бири Шарипанын алдынан экинчиси артынан, босогоңу атташты. Калган учурда экөө кыздын эки жагынан катар басып келишти.

– Эмне болду, ботом? – деп кыйкырып ийди Алма. – Ал эмнени туура эмес жазап ийди?

– Күндүз бирөөнү кармай албайсыздар! – деп Аскар полицияларга кыр көргөзө, мыйзам талабын билген киши болуп, кийлигишти.

– Аны дароо камакка алгыла, эмнеге бу жерге алып келдиңер? – деп бир нече үн үйдүн ичинен кийлигишти.

– Биз аны түрмөгө каматпайбыз! – деген да үндөр жаңырды.

– Эмнеге ызы-чуу салдыңар? – деп полиция камарабай жай сүйлөдү – Кана айткылачы, бул кыздын ушул адрессте жашарын кимиң көрдү?

– Ал ушул адрессте жашайм дейт, – деди экинчи полиция

– Аны дароо коё бергиле! – деп үн катты ички үйдөн Бек Мурза.

– Ал кыз биз менен. Мынабу адамдардын баары менин конокторум. Үй ээси менмин, а бу кыз менин жердешим.

Көрсө, Бек кечээ эртең менен алардын паспортторуна мөөр бастыруу үчүн полиция бөлүмүнө барган экен. Алар бир жума мурун убактылуу жашоого каттоого коюлуптур.

Шарипа, өзүн эки эркек карылуу колдору менен былк эттирбей матап кармап тургандыктан калтаарып атканы көрүнүп турду.

– Дагы кандай жомогуң бар? – деп полиция Бекеке каяша айтты. – Кана айт!

Бек дароо жооп берди:

– Киминер полковник Демидовдун буйругун аткаруудан баш тартсаңар, анда мен силерге жомок айтып берүүгө макулмун!

Бек бул ысымды катуу жана так айтты. Бирок абал оңолгон жок. Ошондо Бек шыпылдай басып келип, кыздын ийинине колун коюп, далысынан таптап:

– Марш, үйгө кир! – деп Шарипага ачуулана айтты. – Өз үйүрүнөн бөлүнөм деп карышкырга жем боло жаздадың! Мындай жоругун сага сабак! Билип кой! Сен бизди кыйын абалга калтырдың, өзүңдү эмес, бизди! Ушинтип, кеп жебегениң чоң жаңжалга себепкер болушу ыктымал. Шаарга жангыз чыкпа! Бул жердеги үйдүн ичинде жаша.

– Бир дарак эч качан токой болгон эмес! – деп Алма кепке аралашты. – Биз чогуу болгондо гана бейтааныш адамдар бизден коркот. Жалгыз жүргөн адам баарынан коркот! Андай учурда жада калса арбак да жардам бере албай калат!

Райондук полиция бөлүмүнүн башчысы Демидовдун атын уккан полиция кызматкерлери көңүлү чөгүп, акырын басып чыгып кетишти. Ал эми Шарипа баарынын алдында алар айткан акылга башын ийкеп, унчукпай олтуруп калды.

– Дасторконго чык!

Сармат буйрук берди:

– Кетишти. Бул ишке сенин эч кандай тиешен жок.

Шарипанын айылдаштары анын табиятынын бейкапар, адамдардын ишенимине бат ээ болорун билишчү. Ал ката кетирип коюшу мүмкүн эле. Бул айрымдарды таң калтырса, башкалардын урматтоосун жаратчу.

– Эмне, тилиңди жутуп ийдиңби? – деп Алма ачууланды. Анан ал күйөөсүнө бурулду.

– Ага мындан ары жердештеринин тилин алууга тийиштигин кулагына сал! Бул жерликтер кааласа, ошондой кыла алышат, бирок бул экөбүз шаарга чыкпашыбыз керек. Анысынан да кармалып алган полициянын кызматкеринен: “сиздерде жумуш барбы?” – деп, бу Шарипадай эч ким кайрылмак эмес! – Камап койсо, эч кимге дайны билбей калса канттик?

– Шарипа иштегиси келет, – деп Бек жооп анан ордуна берди кыздын ордуна. – Силердин эч кимиңер жергиликтүү бийлик менен иштешкиңер келбейт, бирок анын иштегисии келет. Кеп мына ушунда.

Баары Шарипага коркуу сезими менен сыртын сала башташты, бирок ошондон соң эч ким аны ачык сындаганды коюшту. Алар Шарипанын мүнөзүнүн баарынын ичинен шаардык кызга окшошуп кеткенине таң калышты. Ал ишенимдүү басып, акцентсиз сүйлөгө аркет кылчу. Ошого карабастан, полиция кызматкерлери аны кармап алышкан.

– Кубангыла! Баарыбыз кубанышыбыз керек! – деп Султан бир жолу башкаларга кайрылды. – Шарипа, менин карындашым, менин татынакайым – ал эркиндикке жетет! Мунун өзү кубанычка себеп эмеспи?

– Капа болбогула! – деген Идолдун үнү башкалардын башында жаңырды. – Майда-чүйдө нерселерге капа болбогула. Силерге биримдик керек!

– Мен шаардык кийим кийип жүрөм. Жуунуп, таранганды билем, алар менден дагы эмнени каалашат? – деди Шарипа күтүүсүздөн. – Эмнеге бизди бул жерде адам катары кабыл алышпайт?

Алма бир жолу жумуш табылары менен күйөөсү экөө бул итканадан дароо чыгып кетишпирин айтышкан. Мындай чалпоо кыял Алманын ээлингени аларды чочутту. Алмага кеңеш берүү мүмүн эмес, ал баары бир өзү туура көргөн нерсени жазамак. Ошол эле учурда Бек

күн сайын жердештери үчүн жумуш издеп чыгып, кээде эртең мененден кечке чейин шаарга жоголуп кетчү болгон.

– Жердештеринин камын же! – деген Идолдун кеңеши Бекке ачык жетти.

– Аларды менин аракеттерим эмес, мыйзам коргойт! – деди Бек. – Кайгырууга себеп жок, мен алардын өмүрү үчүн кымындай да коркпойм.

Бек Идол оролгон кызыл жыгачты алганы колун сунду. Бирок Алма анын колун дароо кармап алып, экичи ага тийбөөгө убадасын алды. Куурчакты колуна алып, бөлмөнүн алыскы бурчуна алып барып, коюп келди. Төрт бети бар жыгач Идол төрт тарапты карап турду. Арткы жүзү жерге салынган килемде отурган конокторго туш келди.

– Бул куурчак менин айтканымды башыма салып турат! – деп мойнуна алды Бек. – Мунун эмне үчүн мага башыма өз ойлорун туюнтуп атат, кантип түшүндүрсө болот? Ким буга ишенет?

– Бул куурчак эмес, таяке! – деп калды Сармат – Бул биздин колдоочубуз.

– Мен үчүн бул эскертүү! – деди анда Алма. – Ал баарына белги бербейт. Биз үчүн ал өзүн курмандыкка чалууга даяр! Ал жана Манас – биздин жаныбызды куткаруу үчүн күрөшкөн мазарлар. Жашоо жолун билбеген адам үчүн алар жол көрсөтүшөт. Үстүбүздөн учуп өтчү жылдызыбыз! Бизге көз болуп, жаныбыздын сакчылыгында турган, улуу кароолчубуз! Курмандык чалып ыраазы экендигибизди билдирүүгө милдеттүүбүз!

– Ар бир майда нерсеге акча коротпош керек! – деп Султан кескин сөз козгоду. – Болбосо, биз жакында штаны жок калабыз.

– Ысыраппы? Жок. Мындай адат ата-бабаларыбыздын мээрим элесине таазим!

Жазгы тийген күн жашыл өсүмдүктөрдү ойготту. Алар бул окуяны Идолдун алдында белгилешти. Алар тегеректей басып, бий ачып, ырым-жырымы үчүн тынымсыз: "Жалынмак бизден, жалгамак сизден!" – деп кайталап атышты. Сармат ушунчалык берилип, өзүн экстазга алдырып, эсин жоготуп, башы айланып келип, жыгылды. Ошондо гана алар бий ырымын токтошту. Алма куурчакка айран чачты. Алар казанга көжө демдеп Асманды улам карап алгачкы күндүн күркүрөөсүн күтүштү, дамбыр ташын даярдашып күн кү-ркүрөөр замат тышты карай ат коюуга камдуу турушту.

Коноктор бекерчиликтин даамын татып рахатына батышты. Алар зеригүү менен кумар оюндарынын ортосунда убакытты өткөрүшчү болушту. Эркектер карта ойношту, аялдар коридордо өздөрү менен кошо ала келген сай таштарынан бир нече жолу төрттөн болуп чакмак ойношту. Шаарга чыгуу дагы эле кооптуу болчу.

ЖЕРДЕ ЖАТКАН САКАНАК

Тыштан кирген Сармат менен Бек полдо жаткан саканакты көрүшүп ал плинтустуку экенин тактап, ордуна коюп жармаштырса эч боло турган эмес. Ошондо Бек аспабын алып чыгып саканакты кадоого киришкенде, бекерчилик оорусунан тажаган жердештери подъезди ремонттоо ишин жабыла колго алып киришти. Түш оой бириничи кабаттан баштаган ремонтту бешинчи кабатка жеткирип бүтүрүп салышты. Жыгач шакшактарды түшкөн жерлерине кайра кадап, акиси түлөгөн дубалдардын ал жерлерин шыбап, ремонттоп салышты.

Ангыча Мария Ивановна пайда болду. Директор айым муну ЖЭК оңой тапкан пайда катары эсептеп, өз ыктыяры менен эмгектенген жарандарга акча жазып берейин дей кетти. Бирок Султан ататтырбай, биз бекер иштеп бергибиз келди, акчанын кереги жок деп чыкты. Ошол эле күнү директор аларга жумуш буйругун берип, ал үйдүн подъездерин оңдоону сунуш кылды. Кийинки күнү учурдагы жылдын бюджетине ишти планга киргизип, складдан боёк менен акиташ бердирти.

– Же болбосо, мен силерге бир аз акча жазып берейин, – деп дагы бир жолу ооз учу сунуштады. – Силер, тартынбагыла.

– Биз бекер ондоп беребиз! – деди Султан дагы бир жолу, кең ийиндери менен артында иштеп атышкан жолдошторун калкалап туруп. – Кабатыр болбогула, биздин кишилерди бекер жатуу намыстантат, бекер иштөө кубантат!

Бектин коноктору унчукпаганы менен ийининен дем алып күңкүлдөштү. Алар менен коштошуп машинесине олтуруп атканда, турак жай кеңсесинин директору Султанга кол сунуп:

– Болуптур анда, мен силерди көндүрүүгө убактымды кетирбейм. Султан сен азамат-сың! Сенден мыкты менеджерлер чыгар эле. Эрте келбегениң өкүнүчтүү. Эгер ондоо иштерди сапаттуу жасап берсеңер, келечекте менин жумушчуларымды алмаштыра аласыңар, – деди.

Директорду көрүп, Сармат ары басып өз алдынча ойго батты.

Ошол күнү кечинде Бек:

– Сыноо мөөнөтүнөн өтүшүнөр керек, – деди астыртадан. – Тажрыйбалуу Мария Иванова, силерди дароо жумушка ала койбойт. Көнүп алгыла. Шаардыктар ушундай.

– Жок, аны акча менен алдай албайсың! – деп күбүрөдү Сармат. – Жок, ага пулуң эмес камкордук керек. Ал ким-кимге энедей, аял катары периштедей, бирок кол жеткиз алыста...

– Ишеним адамдарды бириктирет, – деди Бек. – Эгер булардын ишенимине кире алсаң иш аласың; болбосо, жумуштан бошотуласың. Ошого карабастан, сенин аракетин текке кетпейт! Аракет кылсаң береткет!

Тапшырма оор болуп чыкты. Алар имаратты ондоону колго алышты, бирок кире бериштин аркасын жабууга гана боёк менен акиташ өп-чап жетти. Тургундар дубал боорлорун чукулап жаткан бирөөлөрдү көргөн сайын квартирин ичинен бекитип алып, кооптонуучу болушту. Бек кошуналарына мындай иштер турак жай кеңсесинин уруксаты менен жасалып атканын кайра-кайра түшүндүрүп жүрдү.

Бектин коноктору мырыйган, сынган, бүлүнгөн жерлерди ондоодон, шыбактары күбүлгөн дубалдарды жаңыртып шыбап, актоо, сырдоо жумуштарын ырахат алып аткарышчу болду. Ошол күндөн тартып алар подъездке кире беришти демейде тазалоочу аял эмес өздөрү тазалачу болду. Бул демилге Бектин жердештери үчүн керектүү жумуш эле. Алар бекер аткарып аткан ишинен ырахат алышчу болду.

СОНЯНЫН ИТИРКЕЙИН КЕЛТИРГЕН КУУРЧАК

Соня Идолду таңган скотчту сыйрып атты. Скотч алаканына жабышып, кычырап мээни чага берди. Дал ошол учурда Алма пайда болду. Соня чок басып алгандай Идолду колуна түшүрүп ийип, тигини карап калды.

– Бул жерде эмне кылып жүрөсүң? – деди ал.

– Эч нерсе... – деп чолок жооп берди Соня.

Сармат да бөлмөдө пайда болду.

– Эмнеге аны кароосуз калтырдың? – деп ал аялын тилдей кирди. – Сага канча жолу айттым, уурулар кармап кетиши мүмкүн деп. Аны жаныңда алып жүр! Жоготуп алуу бир паста! Эгер бул жерге калтырсаң, бир балээ болот дедим эле го.

– Мен күзөтчү жалдай албайм!

Соня алаканынан скотчтун калдыктарын жулуп, айрып бүтө албай атты.

– Эмнеге Идолго тийдиң? – деди Сармат – Уурдагың келдиби?

Кожойке кызарып, бетинде бүдүр пайда болду.

– Бутпарастар! – деп ичи күйүп кетти Сонянын. – Мен силерден уяламын! Жыгачтын ыйыктыгына ким ишене алат? Эгер чоочун бирөөлөр билип калса шылдыңга каласыңар!

Алма күйөөсүнө, аялы ага карады. Скотч мындан ары кычыраган жок. Соня калдыктарды тоголоктоп, Алманын колуна карматты.

– Мен скотчту жулуп алдым, бирок жыгачынды ыргытып жиберүүгө үлгүргөн жокмун!

– Жок, сен аны бизден уурдап алып Ломбардка коюп, тез баюунун жолун издегенсиң! – деди Алма. – Сен Идолго экинчи тийбе. Түшүндүңбү?

Соня унчукпай калды.

– Башка бирөөнүн кудайын деги сатууга болобу? – деп Сармат сөзгө аралашты. – Ал биздин жүрөгүбүздө жашайт. Ойлонуп көрүңүз тажеңе. Эгер ал менин жүрөгүмдө жашаса, аны кантип Ломбардка коё аласыз? Эгер ошондой болсо, анда бул кудайга ишенген бүтүндөй элди Ломбардка кантип коюп сата аласыз!

– Эмне мени ууру дейсиң! – деп Алмага демите басты Соня. – Менин туугандарымды да ошентип ата, эр болсоң!

Соня коңшу бөлмөдө отурган Бек уга тургандай кылып үнүн бийик чыгарып сүйлөдү.

– Алар мени коркутуп жатышат. Уктуңбу? Мени ууру деп айтты? Ук, Бек! Алар мени аябай кордошту! Туугандарың менен жаша! Мен бул жерде калып, алардын шылдыңына чыдагым жашагым келбейт!

Бек гезитти коюп, аялын караганы жөнөдү. Бирок ал буга чейин эле жалгыздыгын баамдап жашып алган болчу.

Күйөөсүнүн ыйлап чыкканын көргөндө Соня албууттана кыйкырды:

– Адамдар туура айтышат, абийири жок адамга эркиндик бер, ал сени адам катары санабайт! Ушундан соң биз кимбиз бул үйдө! – деди Соня.

Квартира жымжырт болуп калды. Ар кайсы бөлмөлөрдө Бектин жердештери анын жообун күтүп, кулактарын түрүп калышты. Алма ашкананын эшигинин чала жабылган кычыгынан эрди-катын экөөн көрүп турду.

Анан кожоюн аялына бурулду:

– Соня, жыргалым, эмне эле ушубакка тынчтана албай атасың? Биз эми эмне кылышыбыз керек? Мунун баары менин күнөөм. Мойнума алам!

Алгач Соня ыйлап жиберди, анан ыйлаган бойдон чуркап ашканага кирип кетти. Ангыча идиш-аяк шыңгырап сынышы угулду.

Алма алдыңкы бөлмөдөн кабарлады:

– Хрусталь ваза! Эми ал башкасын издеп жатат.

Анан дагы бир идиштин полго урулуп талкаланганы угулду.

Бир нерселер сынып, шыңгырап артынан кулак кескендей жымжырт боло калып атты.

– Эмнеге мынча чачыласың? – деп Бек буулугуп сүйлөдү. – Эсиңе кел, буга идиш-аяктын кандай тиешеси бар?

– Мени күнөлөбө! – деп кыйкырды Соня үнү каргылданып. – Мен баарынан жийиркенем! Биринчиден, сен жийиркеничтүүсүн! Бул адамдарды квартирден чыгаргының! Мекендештеринди бул жерден жоготкун! Болбосо мен кетем! Тамашалап жаткан жокмун! Дагы бир жолу айтып атам – мен кетем! Же тигилер, же мен!

Аркы комнатадан суурулуп Сармат чыкты. Ал жалынып-жалбара кирди:

– Тажеңе! Эгерде биз туура эмес жашап атсак, кечирип кой. Алардын баары, азыр сенин алдына тизелип тууруп кечирим сурайт! Каалайсыңбы? Кааласаң, мен аларга айтам, алар сенин алдына келип тизелеп туруп кечирим сурашат. Бирок алар баары бир өз кудайына сыйынышат.

Мурда алар поездден түшүп келери менен, Сармат жарымы тамаша, жарымы олуттуу ушундай номерди өткөргөн. Анда ал Бектин жердештерин Сонянын маңдайына тизип туруп, буйрук берип, аларды жүгүнткөн:

– Бул жергиликтүү айымдан силердин боюнар кыска болушу керек, сөзүнөр нуска болушу керек! Ал жергиликтүү эженер! Силер аны угууга милдеттүүсүңөр! – деген.

Соняга ал номер жаккан эмес. Эми Сармат кайрадан баарын анын алдына тизип коюп таженесинин эмне буйрук айтарын күтүп калышты. Соня жооп берген жок, болгону, эчкирип ыйлап атты.

Алма алдыга чыгып, тамагын кырып, токтоо сурады:

– Эй, сен, тажеңе? Дагы эле ыйлабаң! Бизди коркутпаң! Биздин эч кимден коркпой турган жанга айланган чагыбыз!

– Сен унчукпа! – деп Соня үнүлдөп ыйлап кирди.

– Эмне болду, Сармат? Тажене эмне мынча эркелейт, ыя? Же башка бир себеби барбы?
– Сен менин согум эмессиң, мага кантип жашоону айта тургандай! – деп Соня чыңырып жерди тепкилеп ийди Алмага тик карап туруп. – Бек таякене кол салбагын! Эмнеге аны суу ташуучу кылып алдың? Ал ансыз да өз көлөкөсүнөн коркуп жашаган жан. Акылы жок болуп көрүнүп атабызбы сага, чын эле бизди квартирабыздан кууп чыккың келип жатабы? Биздин балдарыбыз бар. Алар сенин оңой бизден кутулушуңа жол бербейт!

– Соня, тынчтан, жыргалым... – деп Бек аялынын айланасында айланып, үйрүлдү. – Эч ким эч нерсебизди тартып ала албайт.

– Сен таякенин кадырына жетпейсиң, барктай албайсың! – деди Алма!

– Унчукпа сен! – деп Соня каргылдана кыйкырды. – Биздин кандай жашаганыбызды сен кайдан билесиң?

– Сенин ким экениңди дароо эле билгемин! Сен кыялыңдагыдай жашайсың, зериккенде ушак айтып рахаттанасың!

– А сен айылдагылардын баарын окутканга көнүп калгансың!

– Мени оңдо анда, кана? Оңдо! Кана?

– Сени көр оңдойт!

– Сен шаарда жашаганың үчүн баарын билем деп ойлойсуң, а мигранттарды мээси бөксө делбелер деп ойлойсуң! – деп Алма алкылдап кирди. – Жолдо канчалаган аялдарды көрдүм, алардын баары иштеп жатышат. Алар өздөрүнө ыраазы экени ошонусу менен кишини өзүнө тарта турганы көрүнүп турат. Алар сендей жалкоо эмес!

– Болду, унчукпа! – деп ангыча Бек орой кыйкырды. – Менин үй-бүлөмдү жайына кой-э!

– Мага бул жерде мекеме шыпыручу боло аласың дешти, – деп болбой Алма кебин улантты. – Сен сантехник боло аласың. Боёкчу, мешке от жагуучу. Бетончу, кыш куюучу боло аласың дешти... А түгүл жыныстык мүчөсү менен нан тапса болот дешет. Кечинде алар аялдар клубдарында жыныстык мүчөсүн көрсөтүп акча табышат экен. Демек, бул шаарда баары иштеп атышат. Бирок менин жүрөгүм сезген нерсе биз жакында жумуш таба албайбыз. Ырас, кээ бир адамдар оңой эле жумуш табышат экен. Биз алар эмеспиз! Бизге жумуш таап бер, таяке! Канча убакка чейин колубуз бош отурабыз?!

Баары унчукпай калышты. Алма башка бөлмөгө кирип, бирөөнү сөгүп жиберди:

– Бас нары! Жинди болуп атасыңбы?

Султан ошол бөлмөдөн чыгып, үн-сөзсүз тышка чыгып кетти.

– Аз жерден Идолду жара чаап сала жаздады! – деди Алма тигил үйдөн үн катып.

– Эмне болду? – деп күйөөсү бери жактан үн катты.

– Ал Идолду балка менен, аз жерден, жыга чаап сала жазды.

– Таарынып калдыбы?

– Эми ал мени коркутат эмеспи.

Баары терезеден карап, Султандын ары баратканын көрүп турду. Ал машыгуу учурундай алдындагы ава менен мушташып баратты.

– Сенин сөзүнүн ага чиркей чакканча да таасири жок! – деди Сармат.

Топтун биринчи жарымы түшкү тамакты ичип бүтүштү. Анан Сармат башкаларды чакырганы кетти да, кожойкени көрбөй:

– Тажене кайда? Ал көрүнбөйт, кайда кетти?

– Соня биз менен жашагысы келбейт, – деп Бек оозу бош жооп берди.

– Оо, кандай сонун! – деп кыйкырып ийди Алма. – Мен ушуну туура кылдым, аны мен туура жолго салдым!

Ошол учурда Соня үч вокзал станциянын алдында бараткан. Анын колуна кичинекей чемодан ичинде эң зарыл нерселер гана бар болчу, ал кечээтен бери үйдөн кетүүнүн даярдыгын көрө баштаган. Бирок ал башка шаардагы энесине жөнөөрдөн мурун бирөөнү күтүү керек болчу. Ал Султандын келишин күтүп аткан. Алгачкы күндөн тартып ага жылуу мамиле

кылгандыктан аны менен сырдашсам деп жүргөн. Ал каалагандай артынан келсе анан алар түбөлүккө чогуу боло алышмак.

Ошол эле күнү Алма дүкөндөн джинсы рюкзак сатып алып, ар дайым өзү менен кошо кумирди алып жүрүүнү чечти.

Кечинде Алма баары жайгашып алганын текшерүү үчүн бөлмөлөрдү кыдырып, гезитти колуна алып кайра басты. Көп жолу колдон колго өтүп окулган барактар анын колунда аянычтуу шуудурап, эшиктин алдына келгенде токтоп калды.

– Башка бирөөгө гезит керекпи? – деп сурап калды.

– Ага бер! – деп Бекти үчүнчү жак менен атап, баары бир ооздон кыйкырышты. – Окуп берсин!

– А мен эмне кылып жатам? – деп Алма кыйкырды.

– Бек гезит менен жүзүн жаап, бөлмөсүнөн чыгып кетти. Алма анын артынан ээрчип, андан ары ашканага бурулду.

– Айтчы, Батыш эмне жазып жатат? – деп сурады Сармат таякесинен.

– Батыш басма сөзү биздин көйгөйлөрүбүздөн башка нерселерди жазышат...

– Капиталистер баарын алдап жазышат, сен бактылуусуң! – деп аялы сөздү бөлүп койдү.

– Алардын баары акмактар! Алар өздөрүн дүйнөнүн жарандары деп ойлошот, ошондо биз бир өрөөндүн адамдары болуп калабыз!

– Чыгыш бул санда эч нерсе чагылдырылган жок – деп Бек жыйынтыктады.

Сармат өйдө болуп Бектин колунан гезитти алды.

– Батыш жакшы болушу мүмкүн, бирок биз бул жерде жашайбыз, таяке, – деп тамашалады Сармат. – Асмандан жерге түш. Чындыкты бул жерден издеш керек!

– Ал бараткан жолунда жаткан жок. Ал көмүлүп жерде жатат! – деп жооп берди Бек. – Аны көпкө издөө талап кылынат, не дегенде, чындыгың, түгөт, туруксуз нерсе, сымаптай мөлт этип улам бир жакка качып кетип турат.

Бектин үйүнүн артындагы бульварда чөп бийиктеп өсүп калганда турак жай кенсесине барып чалгы алып, чаап салышкан. Ошондон бери Сармат конторага көп баруучу болуп кеткен. Мария Ивановна баарын көчө шыпырууга дайындаганы менен алар дагы эле көчөнү шыпырууга чакырыла элек. Директор эми кышкы жумуш сезону кирип келди жумуш берем деп тил эмизип калган. Көптөгөн мигранттар кышкы сууктан качып жылуу климаттагы үйлөрүнө кетишет. Бош орундар көп болот деп ынандырууда.

Сармат жеке өзү турак жай кеңсесине барып кабар алуучу адат таап алган. Заңгыраган көп кабат үйлөр аска зоодой, аяк башына көз жетпеген көчөлөр кокту колот, жылгадай сезилип жүрдү.

Султанды биринчи жолу коңшу үйдөн жардам сурап чакырышты. Аны арык чырай жаш бала чакырып келди. Ал Барселонанын бейсболкасын кийип мойнуна ошол эле команданын шарфын салынып алган. Оң кашына күмүш салмак тыгынып алган. Султанды көргөндө эки көзү коркконунан алаңдап, шаардык эместигинен улам селт эте түшкөн. Бул анын, кантсе да, мигрант менен биринчи жолугушуусу. Чоочун киши отуз жаштарда көрүндү. Жүзү капалуу, өңү баланын атасыныкындай эмес. Чачы кара дене түзүлүшү чыныгы боксчудай чың, бою бийик болчу. Анын чоң келбети жаш балага коркунучтуу сезилди. Экөө басып баратканда, ортосунда аралык бир метрдей сакталып баратты.

Анан подъездге жете бербей бала:

– Токто! – деп кыйкырды. Эки колу шымынын чөнтөгүндө болсо да буйрук бере сүйлөдү.

Султан токтоп күтө калганда жаш бала кайра да:

– Ушул жерде күт! – деди.

Сыртта турганда, Султан мурунку машыгып жүргөн кикбоксинг аны таштап кеткендей сезди. Ал жогорку лигага жетүүнүн алдында эле. Бирок ал үчүн машыгууну улантуу абдан керек экенин дагы ойлоду.

– Спортко кызыгуубуз.... – деп шыбырады Султан. – жоголуп баратат. Мен кө-өп убара болушум керек. Колум бош. Спортто машыгуу, куду азоо атты үйрөткөндөй кеп: булчуңдарды өстүрүү, дем алууну тартипке салуу, чыдамкайлыкты бышыруу дагы да көп нерселер жетпейт. Буларды өздөштүрө албасам мен анда өмүр бою ушинтип жашайм – уят, уят! Максат алигиче асманда! Мен ага жетишим керек. Секирик жазоо керек! Укмуштуудай күчтүн ээси болуш мен үчүн зарыл нерсе! Алибетте кыйыныраак, андан да кыйыныраак! Аябай ырайымсыздык салгылашуу ушуну талап кылат. Андан качпоо керек. Антпегенде акыры келип мен мынбу жаш баладай таноосуна сөйкө тагынган, жат кишиден корккон балакайга айланам. Астымдан чыккан ар бир чоочун киши мени коркутчу чалажан балакайга айланам. Ушул маалдан тарта аракет кылууга өтүшүм мен үчүн милдеттүдөй керек! Спорт зал керек. Эсимде дайыма болсун. Кечинде Сарматка айтам. Баса, Шарипа кайра да шаарга чыгып кетти. Анын жеке аракети бирдин ичинен чыгарат. Мен дагы ошол абалга көчүшүм керек. Мен жергиликтүү тургун болушум керек. Болбосо, мен аман калбайм.

Чоочун киши квартирасына башбакканда, алты жашар баланын эсин ого бетер чыгарды. Ал апасынын этегин оронуп, эч койо берген жок. Ал апасы менен кошо кыймылдап, Султандан чоң көздөрүн айырбай карай берди. Келин анан Султанга:

– Мынабу дааратканалык бачоктун арт жагын караңызчы, – деди.

Султан дааратканалык бачоктун капкагын ачып караса, желим калкымасы кыйшайып суунун агышы тынбай, бачок какшып калыптыр. Султан калкымасын кыпчылган жерирнен алып калкытып койду эле суу токтоп бачоктун ичине суу ага баштады. Аял дароо бир жагы бырышкан сары он сомдук рублди сунду. Султан алган жок. Бул аялды таң калтырды окшойт. Акчаны камап кура берди. Султан бачокко толуп чыкакан сууга колун жууп, капкагын бекем кынаптап жапты да коштошпостон баса берди.

РЕКЛАМА ТАРАТУУ МААЛЫ

Шаарда алгачкы үшүк жүрө баштады. Имараттын кире беришинен тарта ары жактагы тротуар үшүктүн аппак кыроосун жамынып чар тарапты бубак каптап, кайсы тарапты караба баары өзгөрүп калган. Адаттан тышкары аппак таңды башка күндөргө окшотпой салган.

Бектин коноктору бош убактысынан тажап бүтүшкөн; ал кыш түшкөнүнө кубанган да кайгырган да жок. Мария Ивановна убада кылган участокторунан мигранттар кетпегенин бетке кармап дагы эле иш бере албады.

Анан алар метрого жакын жерде рекламаларды таратканы барышты. Бир нече адам кире бериштин жанында туруп, колунда гезиттерди метродон чыгып бараткан кишилерге, алар жанынан өтө бергенде, бирден кармата коюп, таратып атышты.

– Аларга бирден бергиле, – деп эскертти Сармат. – Биз аларды бекер берип жатканыбыз менен, гезит чыгарууга бир топ акча коротулган. Аз-аздан. Шашпагыла, көбүрөөк адамдар билиш үчүн керек...

– Мен буларды дароо таратып ийем, – деп мактанды Султан.

– Өзүңдүн ишиң, спортчу! – деди Алма.

– Аларга чөнтөк телефону болсо болду, гезитинди ачкан жерине таштап салып, басып кетишет. – деп кошумчалады Сармат. – Мына, дагы бирөө эскалатор менен метродон чыгып келатат!

– Мунун эмнеси жаман? Алар ушунчалык көп басып чыгаршыптыр, – деп кайра нааразы болду Султан.

– Реклама берүүчүгө материалдарды этияттык менен таратууну айтышыбыз керек, – деди Аскар. – Биз аларды бул жерде таратып жаткандын аралыгында коюлган талап убактысы эскирип калат. Ушуну эске алыш керек.

Ар биринин колунда бир кучактан гезит. Мигранттар метрого кире беришти кайтарып тургандар, жанынан өтүп бараткандарга удул сунганда тигилердин кай бири гезитти аларды колунан жулуп алып кеткендерге "Рахмат!" деп кыйкырып ийип атышты.

Алар бул адатты Шарипа менен болгон окуядан кийин өздөштүрүшкөн. Ал гезит алгандардын баарына "Рахмат!" деп айтып турганда анын гезиттери бүт таратылып бүтүүсү жарым саатка жетпеген убакыт корогон. Мындай көрүнүш баарын таң калтырды. Акыры андай жетишкендик бир гана "рахмат" деген сөздөн улам болгону таң калтырган.

Чет тилдеги гезиттер, адатта, тезирээк сатылып кетет, ошондуктан Сармат менен Алма дүнүнөн сатуучулар англис же немис тилиндеги көптөгөн гезиттерди сатып алышчу. Алар кемчиликсиз иштешчү. Ошондо Сармат мекендештерине:

– Алар жазышат – алар көптү иштешет! – деп жооп берди Аскар. – Жергиликтүү элге эмне керек экенин таамай түшүнүшөт.

– Ооба, алардын коркууга эч себеп жок, алар бул жерден алыс, – деп тамашалады Шарипа.

Бек онтоп, бул жагынан тигил жагына бүткөн боюн чоюп, кайра керилип алып анан кеп баштады:

– Азыр адам адамга карышкыр болгон заман, – деди жай баракат. – Атасына уулу жардам бербейт. Ар ким өзү үчүн күрөшөт. Ошондой сандрак коомдо жашайсың, андан да өз наныңды өзүң табууң керек! Баса, мурунку өкүмөт элди ушундай болот деп коркуткан. Көрсө, ал билген экен.

Бектин жердештери мурдагы жашоо адатын жогото баштаган. Сармат мындай үстүдөн караган бийликке кыңк дебей баш ийүүнү эч жерден жолуктурган эмес. Бирок, ал аялы менен жердештеринен чогуу болууну талап кылышкан. Алар бул маселени ачык талкуулашка батына алышпайт, болгону Алма жердештери менен талашып-тартышканда, күйөөсү анын таламын талашып келет.

– Жакында байлар көбөйүп, кедейлер азаят – деди Сармат. – Коомчулук гүлдөйт. Туурабы, таяке?

– Жо-о-о. Миллиондогон акча чогулткан жандар мындан ары наоборот кайырчыларды кабыл алышпайт. Бул Крылов тамсилине окшош: ак куу асманга тартат, чортон балык көлдүн тереңине тартат, чаян болсо эч жака тартпайт. Кеч болуп кала электе байларды кысып чыгарып салыш керек. Алардын акчасынан коркпоо керек!

– Коркуш керек. Кесепеттери жөнүндө ойлонуп көр, таяке.

– Эки тарап тең элдин бороон-чапкынына кабылганын түшүнсө, баары жакшы болот. Жок, ар тарап өз күчүн сынагысы келсе кыйын болот.

Алма гезиттерди баарына бирдей бөлүштүрдү. Ал чет элдик басылмаларга көз чаптырып, күңкүлдөдү:

– Буларды гана алышыңыз керек. Башка эч нерсе жок. Жергиликтүү гезиттерди таратууга көп убакыт кетет. Аларды өтүп бара жаткандарга таңуулашыбыз керек.

– Реклама өлкөнүн эмес, ээсинин кызыкчылыгына кызмат кылат. Эмнеге үнөмдөйбүз? – деди Султан. – Титиреп олтурганда болбойт, аларды боо-боо кылып кармата берген оң!

– Акылдуу жигиттин тапканы! – деди Шарипа. – Бул башка бирөөнүкү, ошондуктан баары мыкты болушу ылайык. Эгер сиз башка бирөөнүн эмгегин коргосоңуз, бирөө сиздин эмгекти баалап, кам көрөт.

– Мунун бизге кандай кереги бар? Биз гезиттерди кишилерге бекер таратып атабыз. Мен аларды каалаганымдай таратам!

Султан кээде гезиттердин үймөгүн бир жакка алып барып, бош кол кайтчу болду. Мындай күндөрү Шарипа ээсине Султан анын нускаларын таратпаганын билдирүү үчүн эрте кетчү. Андан кийин анын алчу акысына үстөк кошулчу.

Бекер таратуу үчүн бөлүнгөн нускалар шаар боюнча реклама агенттиктерине таратылган. Бул гезиттерде либерализм жана демократия көйгөйлөрү боюнча материалдар да болгон.

– Эски Батыш жаштыгын эстеди! – деп бир жолу Султан айтып калды. – Ал Париж Коммунасын каалайт, бирок андай сценарий бул жердеги массага туура келеби же жокпу, эске албайт.

– Гезиттер окугандар үчүн чыгарылат, массанын ага эч кандай тиешеси жок! – деп жооп берген Бек. – Көптөр мындай чакырыктар алар үчүн жазылганын билишпейт. Эл үмүтү бүткөндө, адам эч нерсеге ишенбей калат. Батыштыктар рекламага канча көп акча коротушпасын мындан кайтарым жок. Өлкөнүн бир четинен экинчи четине чейин, талаалар менен токойлор, тоолор менен талааларда жашаган көптөгөн адамдар бул үгүттү билишпейт! Бул жердеги адамдардын оюн өзгөртүү оңой эмес. Бул Европа, Америка же Кытай эмес. Бул жерде жеке менчик баарын башкарып, менчик ээсине гана эмес, жарандарга да кызмат кылат.

Аскар реклама сатууга уруксат берилген станция алдында турду. Ал дароо жаттап алган сөздөрдү кыйкыра баштады:

– Келгиле! Мен силерге өз тагдырыңардын кожоюну болуу боюнча көрсөтмө берип жатам! Алгыла! Кармагыла! Баары бекер!

– Байлардын силерди эзип кордошуна жол бербегиле! – деп Бек бери жактан кыйкырып атты.

Ошол эле учурда Шарипа экинчи кире бериште туруп, ал дагы кыйкырып атты:

– Ойгонгула, эл! Баалуу кеңеш!

Андан анча алыс эмес жерде чоң Султан турду. Адамдар анын гезитин алуудан тартынышты, метродон чыгып баратып гезит алганы умтулуп, бирок баатыр сыңдуу эбегейсиз Султан сунган гезитти даап ала албай, бурулуп кетип атышкандарга:

– Оп-па! Ката кетти! Кечиресиз! – деп тамашалайт Султан.

– Дагы бир көп адам чогулган жер, футбол! – деди Сармат. – Эл чогулган жерлерди калтырбашыбыз керек.

Жердештер стадиондун чыга беришине чейин чуркап олтурушту. Алар өздөрүн көздөй келе жаткан адамдарга үнсүз кол сунуп, Батыштан кабар деген сөз менен гезит кармата коюп ары чуркап баратышты.

– Ар жерде айкелдей болуп турбагыла! – деп Сармат жолдоштору менен урушту. – Адамга кабар айтуу үчүн анын жолун торогула!

Алма жүргүнчүлөргө гезиттерди берүүнүн өзүнүн ыкмасын тапты. Ал станцияга кирип, жылып аткан эскалатордун агымына каршы эл жерге чыга турган кычыка туруп жеңинин үстүнө ала салдырып алган гезиттерди бирден алып жер астынан чыккан жүргүнчүгө кармата коюп атты. Бир күнү акыры тынбай агылып келип аткан элдин тобунан кимдир бирөө аны түртүп жибергенде колундагы гезиттер чачылып кетти. Аларды алууга шашып энкейе бергенде эскалатор менен чыгып, арттан келген кишинин таманы, Алманын колун тепсеп алды.

– Эй, акырын! Колумду сындырасың! – дегенге үлгүрдү.

Жүргүнчүлөр деңизи анын чакырыгына көңүл бурбай, алып бараткан эскалатор лентасы менен жай жылып, узай берди.

– Эй, эл! Унчукпагыла! – деп Алма метродон чыккандарга какшык айтчу болду.

Кайрат болсо элди тунжурабоого чакырчу болду:

– Кубангыла! – деп кыйкырып коюп, гезитин сунчу болду. – Көңүлүң калса да капа болбо! Кубангыла!

Бир курдай Кайрат ураан айтканды коюп акыл насаат айткан узун кепке өттү:

– Эгер эл кайгырууну гана билсе, эртең менен кабагын бүркөсө, кечинде кабагын бүркөсө, качан алар жетинчи кабат асманда боло алышат? Андай жандын көңүлүн көтөрүү биздин милдет! Кана эмесе, адамдардын көңүлүн көтөрөлү! Кана, келгиле! – деп кыйкырды Кайрат, бул жолу жердештерине кайрылып. – Алар зеригип атышат, мен зеригип атам! Биз зеригүү менен өлүп кетелиби? Келгиле, биз баарыңардын көңүлүңөрдү көтөрөлү!

Анан Бек мурда эч качан болуп көрбөгөн бир өнөр баштады. Мигарнттар ырдашкан жок, кыңылдашты, анткени алардын ырларынын сөзү жок. Комузу жок, колунда таякча гана бар. Алар өтүп бара жаткан жүргүнчүлөрдү эриндери жана тиштери менен обон салып көңүл ачышты. Алар эсине келген обондорду туурашты! Сөзсүз жандуу жана тайманбас ырлар алардын

жүрөгүн багындырып, кичинекей аянтта жылуу маанай жаратты. Айрымдары алардын ышкы-боздук өнөрүнө кошулууга батынышты, башкалары аларды көздөй тыйын ыргытышты. Бекеттин кире беришинин жанында жойлоп жүргөн дөбөт адам оозунан жаңырган обонго жарыша үрүп баштады. Өзүнчө эле үчилтик түзүлдү, эл мындай жандуу концертке таң калып, тамашага батып каткырып кол чабышты.

Күн төбөгө келгенде Бектин жердештери баары ырдабай басыла калышты. Көрсө аларга кимдир бирөө полиция келатат деп кабарлаптыр. Тегеректеп, оюнчуларды үч ирээт курчап турган угуучу, көрүүчү саны азайып, бирин серин боло түшүптүр. Сармат айылдаштарына буйрук бере кайрылды:

– Токтот ыр-күүнү! Полиция келатат!

– Мунун эмнеси жаман? – деп Кайрат ачууланды. – Полициянын өз иши бар, сенин өз ишиң бар, – деп Сармат аны кебине кошулду.

– Дагы бир нече пачка гезиттер келди, – деп билдирди Шарипа. – Алар шашылыш номер, тез таркаткыла деп кат жибериптир.

– Жарайт! – деп Сармат аны кубаттады. – Шаардыктыр жакында жумуштан чыгышат. Султан, бул жакка кел. Бул жерге тур. Болду! Колунду сун, жүзүңдүн мимикасына көңүл бур, жылмай! Элди коркутпа!

Көп өтпөй метродон полиция отряды пайда болду.

– Бул жерде ким ызы-чуу салып жатат? Документтеринерди даярдагыла! – деп кайрылды үчөөнүн уругу баймабай.

Паспортторун барактап бүткөндөн кийин, алар ачык эле кыжырдануу менен документтерин кайтарып берип атышты. Бектин жердештеринин колдору калтаарып өз паспортторун полиция сунган колунан жулкуп алып атышты.

– И?! Ким?! – деп мурунку берген суроосуна жооп күттү полиция.

– Биз элге кубаныч тартуулап жатабыз, – деп тамашалды Султан. – Биз тынчтыкты бузган жокпуз. Биз өзүбүздүн ошол эле учурда жергиликтүү тургундардын көңүлүн ачтырып атабыз!

– Сен муну залда жасайсың, макулбу? – деп кеңеш берди узун бойлуу полицай. – Бул жер көчө. Коомдук жай.

Он метр алыстыкта турган Кайрат метродон чыгып, өтүп бараткандарга кайрылып, гезит берип атып, күңкүлдөдү:

– Кулчулук менталитетине каршы күрөшкүлө! Алар бул гезитте жазып жатышат!

Демейде бир дагы жердеши мындай сөздөрдү айткан эмес, бирок Кайрат муну айтууну азыр маанилүү деп эсептеди.

– Ал дагы бир нааразычылык акциясын уюштуруп атат, – деп Алма үнүн аста чыгарып шыбырады. – Кайрат тезирээк жергиликтүү тургун болгусу келет.

– Жөн кой, уялтпа? – деп жооп берди Султан. – Ал өзүнө тарых жаратып жатат.

– Мен макул! – деп кыйкырды Кайрат, жердештери ал туралуу сүйлөшүп атышканын түшүнүп. – Биз бекеринен ушунча жолду коротуп келген жокпуз. Ар ким өз тагдырынын кожоюну!

– Силер экөөң тең акылдуусуңар, мен дөдөй! – деп Алма демейки кебин кайталап, уруша кетти. – Мен өзүм менен сыймыктанам, мунум өйдө. Мен эч кимди укпайм; мен өзүм түшкөн жол менен бара берем.

– Туура, ошентип жашай бер. Өз ордунду танда, ошол жерде калып жаша, – деп тамашалады күйөсү.

Кайрат капталдан чыкты:

– Эмнеге тобокелге саласың? Унчукпай жаша ошондо эч кимдин сени менен иши болбойт. Кудай сактасын, алар сени ошондо өткөндө Шарипаны кармап алгандай кармап алышса анда бир жөн. Сени ошондо бу жердик тургундар колунан бошотуу – Москваны француздар-

дан бошотуудан да кыйын болот! Эгер алар сенин мүнөзүңдү толук түшүнсө, Алма, сени көпчүлүк алдында отко өрттөшөт болчу, – деп каткырып калды.

– Убакытты ким баалайт? Ким ар дайым андан кабардар болгусу келет? – деп Бек акырын айтып, суроо салды.

Макал кайталоолор жанданды:

– Мен кедеймин, сен байсың! – деп Аскар өтүп бара жаткандарга гезит сунуп атып кайталады.

– Жеке менчик жана башкалар тагдыры. Ыя? Же бу жомокпу?

– Ооба, – деп жооп берди Бектин ордуна Сармат. – Бул чындык!

– Бирок, – деп Бек сөздү кайра өзүнө алды.

– Бул жеке менчик кайра жаралып жатат дейли, анда ал туура жолдо баратабы?

– Туура өнүктүрүлүп атабы? – деп кимдир бирөө ары жактан кошулду.

– Шаманга көрүнсүн! Цыганга көрүнсүн! – деп Алма ээ-жаа бербей айкырып атты.

Шарипа жерге жалпыга салынган төшөктүн аркы четинде жатты. Бети дубалга карап, көздөрү жумулуп турса да, ойгоо жатты. Апасы да, улуу агасы да бир топ убакыттан бери каттарына жооп берген жок. Апасы катуу ооруп жаткан. Эгер ал тирүү болгондо, агасынан кат жазууну суранмак. Эгер ал каза болсо, агасы ага кандайдыр бир жол менен кабарламак. Ал кошуна жигитти эстеди – экинчи класстан бери аны менен дос болчу. Ал аны менен азыр да бир аз убактысын өткөргүсү келди. Ал анын жаш эмес экенин билчү, бирок ал Шарипа үчүн ошол эле бойдон болчу. Бул шаарда анын сөзсүз бир кишиси болот. Ал аны күн сайын күтүп, өзүн эркин сездирет.

– Адамдар! – деп, Алма бөлмөгө көз чаптырып атып, шыбырады. – Жарыкты ким өчүрөт?

Шарипа дароо карангылыкты сезди.

Адамдардын жашоого болгон суусосу гана бар болчу – андан башка алардын эч нерсеси жок эле. Алар энергиясын кайда жумшоону же акчаны кантип табууну билишчү эмес. Алардын эркин колдору жана түгөнгүс күчү бар эле. Алар эми эки түрдүү кийим кийишчү болгон: бири ишке кийүүчү жумуш кийимдери жана сыртка чыгуу үчүн таза кийимдер. Булар жакында эле бир өлкөнүн бир бөлүгү катары жашаган үйлөрүн таштап кеткен адамдар болчу. Эми алардын баары кедей. Алар каалаган жумушту жасоого даяр эле. Алар үчүн советтик кезке чейинки жашоо тирилгендей сезилди. Алар чөнтөктөрүндө телефондорду алып жүрүштү, ошондо алар айылдаштарына кайда экенин полиция тарабынан кармалса эмне болорун эскертип турушчу.

Ашканада баары кезектешип эртең мененки тамак жасап жатышты, ал эми ичип болгондор туруп, шаарга чыгууга даяр болушчу. Бектин далисине жык толгон айылдаштары үнсүз кийинип жатышты.

Сонянын кайда экени белгисиз болчу. Идол жалгыз калган. Ууру балкондон кирип уурдап алат эле. Ал антиквариатка тапшырып, дароо байкамак. Идол абдан баалуу болчу. Алма аны жаздыгынын астына катып куктачу.

Күн али чыга элек болчу. Шаар уктап жаткан, төмөнкү кабаттагы терезелердин пардалары тартылуу бойдон. Алар метро тарапка шашылыш басып барышты. Алма метрого кире бериште туруп, чет тилдеги гезиттерди сол жеңине арта салып ар мүнөт сайын:

– Англис гезиттери... немис гезиттери... – деп кыйкырып, ким кол сунат деп күтүп калды.

СУЮК ВАЛЮТА КЫНЫГЫН АЛГАН КАЙРАТ

Ал күндөрү "суюк валюта" деп атаган ченелген көлөмдө арак сатуу пайда болду. Ал үчүн мурда ваучер алып аны аракка алмаштыруу керек эле. Сатып алуучулар көп болгондуктан биринчи күндөн кезмент менен сатып алуу адаты пайда болду.

Кайрат өз кезметин сата баштады. Ал мурунку түнү колуна көк дептер, ручка алып арак сатчу дүкөндүн капталында эртең менен "суюк валюта" алуу үчүн турган, котологон көп кишилер арасында тизмеге өзү гана эмес бардык жердештерин кошо жаздырып алчу болду.

Эртең менен дүкөн ачылгандан тарта ар бир кезмет 10 сомдон, кийин ошол эле кезмет 25 сомдон сатып жүрдү. Кайрат тизмени улам жаңырта коюп, кезмет сатып алчуларга сатып пайда тапчу болду.

Кайрат кечинде жердештерине:

– Калк үчүн арзан сатылчу товарлар кайда экенин билип же уксаңар мага кабарлагыла! – деп күн сайын эскертип турду.

Аскар болсо өз айлыгына колдонулган компьютер сатып алып, атайын линияга туташтырып, айылы менен байланышууга жетишти. Бирок, улам компьютер иштебей калып жатты. Аскар монитордун жанында көпкө отуруп, эч нерсе иштебей калганда, системадан чыгып кетчү болду. Ал эс тутумун жаңыртып, күчтүүрөөк системалык блок издеп калды. Ал дүйнөлүк коомчулук менен тез байланыша албай капа болуп жүрдү. Кийин, кеңсе жабдуулары боюнча бир айлык акы төлөнүчү курска өтүп, байланыштын кошуу жана чыгаруу жолдорун үйрөнгөндөн кийин интернетин өзү иштете алды.

Бул түнү таңга маал экран жарк дей түшү, монитого толо сүрөт пайда болду.

– Поехалти! – деп кыйкырды Аскар, Гагаринди үнүн туурап, бирок компьютер ошол, бир сүрөт менен катып калды.

Аскардын кыйкырыгын уккан жердештери төшөктөрүнөн секирип туруп аны курчап алышты, эч ким кайра жаткысы келген жок. Алар Аскардын клавиатураны улам басып, түшүнбөгөн амалдарды аткарып жатканын үнсүз карап турушту.

– Эй! Сен тебейлеп кетекени турасың!

Идолдун жемесин Сармат укту.

– Бул жер ага тар! – деп Алма өйдө карап күйөсүнө тигилди.

– Ал кайда?! – деди эри.

Баары куурчак жөнүндө сүйлөшүп жатканын түшүнүштү.

– Биздин таман аны бир заматта бычыратып салат! – деп кыжырланды эри. – Ал кайда?

– Мен бул жердемин, – деп угулду Сарматтын кулагына рюкзактын түбүнөн. – Мен эч жакка кеткен жокмун. Силер байланыш издеп, алаксып атасыңар. Көңүл ача бергиле, мен эч кимге тоскоолдук кылбайм!

– Эл ызы-чуу болуп атканда тепселип кетпесин? – деп Сармат рюкзакка колун сунуп куурчакты төбөсүнөн ылдый басып омоктуу кылып койду.

Буркан дагы эле ошол жерде болчу. Ал кайтып келгени менен эч кимге жолто болмок эмес.

– Эмне ага тийип атасың? – деп Алма күйөсүн акырая карап алды. – Сен эмне анын кароолчусу белең?

Бектин квартирасынын терезелерин дайыма тосуп турган клен дарактын саргайган жалбырактары түшүп жатты. Асман жаздагыга караганда ачык көрүндү. Түнкүсүн ай асманда жалгыз жүрдү.

Бектин жердештери башкача жашоого өтө башташты. Ал кымбатыраак бирок коопсуз-раак абалды сезишти. Алардын өзүн-өзү өркүндөтүүгө убактысы жок болчу. Бардык күч-аракети жергиликтүү тургундарга эриш-аркак иш аткарып, ылайыкташууга жумшап атышты. Алар шаардыктардын мигранттар жүзүнө, кийимдерине көз чаптырып жатканын байкашты. Бир күнү Бек коноктору колдорун беттерин жыпар жыттуу самын менен жууп атышканын көрдү. Эркектер ар бир аптада сакал алып, артынан жыттуу атыр бүркүшчү болушту.

Алма боёнуп сыйпанудан баш тартканы менен, макияжга окшош бир нерсе колдонуп баштады. Алар күн сайын ич ийимдерин жууп турушчу болду.

– Аскар интернет байланышын орнотуп, аларга Мистер Биндин тамашалуу окуяларын көрсөтчү болду. Сюжет Лондондон жүктөлгөнү менен Бектин жердештери, куудулдун оюнун көрүп, чын жүрөктөн каткырып, айрымдары беттери көгөрүп кеткенче күлүп жыргашчу болду. Андан кийин Аскар аларды оңой менен монитордон алыстата албай жүрдү. Жакшы

мүнөздүү лондондуктун тамашалары абдан кызыктуу болгондуктан, Бектин жердештери анын кылыктарына куштар эле.

– Карагыла, карагыла! Апендинин өзү! – дешип кыйкырышчу болду.

Ошол кечтен баштап Бектин жердештери ар бир мүмкүнчүлүк болгондо Бин мырзанын өнөрүн көрүүнү талап кылышты. Интернет алардын маанайын көтөрүп жаткандай сезилчү болду. Баштагыдай телевизорду күйгүзүшкөн жок. Гезит да окушкан жок. Мурдагы алган билимдин калдыгы эстеринен чыгып, окуу, жазуу жөндөмдөрү унутулуп баратты.

Бирок алардын дагы бир каалоосу бар болчу: эпостун саптарын угуу! Бир күнү кечки тамактан кийин Кайратты тегеректеп отуруп алып, “Манас» айт деп кыйнай башташты. Кол шилтеп болбоду эле, тигилер дагы эле кыйнап калганда улуу чыгарманын саптары мээсинен ойгоно баштап, көкүрөгүндө жаткан саптары акылын ойготуп, карапайым Кайратка канат болуп талпынтып, жүрөгүн ырга балкытып айтылуу саптарын эсине алып келип жойлотуп, оозуна сала берип ойнотуп койгонсуду. Бир аз убакыттан кийин ал өзүнүн эмне кылаарын билип калды! Бар жыргалын акылы билип балалыгы менен өспүрүм кезиндеги уккан саптарды мээсине кайдан жайдан таап келип оозуна сала берип, шакылдатып Манас айттырып салды! Жомокчунун манжалары бир туруп сыйкырдуу зымырык куштун канаттарына айланып, асманга көтөрүлүп, бир туруп чексиз кожоюн сөөмөйүнө айланып аларды сайып көргөзүп көрсөтүп турду. Эпикалык күүгө келип дайрадай агылып, ар адамдын жан дүйнөсүн козгоп, кайра күн нуру болуп ысык табы денеден сезилип, ийип атты! Эркектер кайгырып, муң басып бири биринин ийиндерин тийиштире таянышып тунжурашты, аялдар кайгыга батып жоолуктарынын учтары менен көздөрүн калкалап ысык жашын төгүп атышты.

Кайраттын айтымында, жаңы байлар жамгырдан кийинки козу карындай жабырап пайда боло баштаган. Сармат андай көрүнүшкө:

– Кудай жалгап, жалкоолор тизими азаят экен! – деп жооп берди.

– Идолго эркиндик! Алар ырым-жырымдарга көбүрөөк ишенишет, эски салттарды баалашат, – деп Алма күйөөсүн колдоду.

–Алар кандай гана даңктуу. Алар акчаны баалашкан. Алар башкалардан бөлүнүп кетишкен. Ошондуктан алар башкача ойлошкон. Эми алардын балдары, балдарынын балдары баары бай.

– Алар бизден алыс; биз аларга жакындай албайбыз, – деди Бек.

– Алар жакын жерде, – деп жооп берди Сармат. – Мына, Алма айтып берсин... биз жакында кокусунан жолугуп калдык...

– Бардык бай адамдар дүйнөнүн жарандары; алардын бардык жерде жашай турган жери бар жана аларды барган жеринде кучак жайып тосуп алышат. Аларга урмат көрсөткүлөт, алар сый урматка дайыма татыктуу. Алар менен жашоо киши гүлдөп-өнүгөт!

– Бир жолу жаңы бай көчөдө басып баратса анын айланасында беш алты күзөтчү коргоп кошо жүрөт!

Сарматка ал жандап бизди көрсөтүп:

– Гезиттер жаңыбы? – деди.

Алма:

– Мен чочуп кеттим, бирок Сармат айтты:

–Биз аларды сатпайбыз; алар реклама үчүн.

–Макул, бере бериңиз, – деди бай.

Бай киши менин алдымда токтоп, чөнтөк телефонун алып, кимдир бирөө менен сүйлөшө баштады.

Ангыча Сармат:

– Кош келиңиз! –деп учурашты да мага башын ийкеп:

– Тезирээк! Байга кызмат кыл!– деп айгактады.

– Экөбүз аны курчап алдык; Аскар бир тилде гезит сунду, мен болсо башка тилде гезит сундум. Бай киши сөздү телефондо улантып, бош колу менен бир нече гезит алып, дароо жашыл купюраны жайып, каалаган акчаны алып коюуну ишарат кылды. Мен карадым – көзүмө ишенген жокмун, жүз доллар! Дароо ала койдум!

– Өзүнө бир нерсе сатып ал, – деп кошумчалады бай.

Алма рюкзагынан куурчакты алды. Ал гезитке оролгон бойдон экен. Ал англис тилинде болсо да, гезитке окшош эмес экен. Бек аны алды; башкалардан айырмаланып, ал чет элдик гезиттерди окучу. Ал аны көпкө тиктеп турду, бирок макала аны кубандырды. Анан ал:

– Ооба, ошондой! Алар бизден алыс жашашат, бирок баарын көрүшөт, – деп которду.

– Батыш журналисттеринин кулагы узун, – деп сөздү бөлдү Шарипа.

– Бул алардын тарбиясынын натыйжасы! Алар көргөнүн айтышат, башка эч нерсе айтышпайт.

– Гезит жүз долларлык чайпул калтырган бай адам жөнүндө жазат, – деп баштады Бек аңгемени которуп окуп. – Анда баланча адам түкүнчө жерде баланча максатта жашап жатат деп айтылат. Көрсө, шаардын сыртында ферма куруу үчүн миң жумушчу керек экен. Аларды шаардан гана таба алышмак. Эмне үчүн ал мунун баарын өзү жасайт, менеджерлери кайда кетишти – ал жазбайт. Тескерисинче, алар анын баарына канчалык жеткиликтүү экенин баса белгилешет. Ал жумушчу табынан чыккан. Бала кезинде наабайканада иштеген. Жумуштан, ал тургай окуудан тажаганда түндүккө качып кеткен. Ал мунай компаниясынан жумуш тапкан. Ал чийки мунайды батыш фирмаларына сатып, гүлдөп-өнүккөн. Бирок мунун баарын кантип башкарганы жазылган эмес. Бирок, алар анын ата-энесин – эски коммунисттерди – таштап, алар менен эч кандай байланышы жок экенин белгилешет.

– Укчу бери, жакында биз менен байланышка чыккан бай ошол болчу, – деп Алма таң калды. – Карачы! Жакында сенин кезегиң келет. Капитализм үчүн бай адамдар көп болгондо жакшы.

– Оо, бул кандай гана кайыр берчү кол!

Сармат гезит үчүн акча берген бай тууралуу аңгемесин улады:

– Анан ал гезиттерди алып, доллар бергени үчүн мен аны кучактап, баладай өптүм. Бай киши көзүн ирмеген да жок. Ал төш чөнтөгүнөн алтын тамгалар менен жазылган визиткасын алып чыгып, мага сунду.

Алма анда мындайча кошумчалады:

– Сен эми биздин каныбыздан жаралган адамсың! – деп кошумчалады Сармат – Эгер сени түрмөгө камашса, биз сени коргош үчүн көчөгө чыгабыз! Андыктан, эгер мүмкүн болсо, бизди да эске ала жүр!

Алма ага кыялын орундаткандыгын жана ал кандай экенин айта баштады. Бай киши анын көзүнө карап:

– Өлкө дагы эле кишенде! Эл кайдан жардам күтөт? Жаман жагы – режимден.

– Бул тууралуу ойлонбо, досум, – деди анда Сармат. – Убакыт баарын ордуна коёт, демек, айыктырат...

– Андай болбойт. Мунун баары советтик ээнбаштыктан чыккан жорук!

– Биз кеткибиз келет, бирок ал бизди суроолору менен коё бербей кармап турат.

Анан мен:

– Биз бул жашоого ыраазыбыз, – дедим.

– Менин дагы эмне жардамым керек? – деп сурады ал.

Анан Сармат колун шилтеп, кошумчалады:

– Кош бол!

– Чын элеби? – деп андан кийин ал суроосун тактады.

Атактуу ырчынын концертинде дагы бир жолугушуу болду. Коопсуздук кызматкерлери аларды Идол менен өткөрүшкөн жок. Сармат жагдайлар такталмайынча рюкзагын ийгине көтөрүп турду.

Таблонун ордуна чоң экран орнотулуп, астында убактылуу сахна тургузулган. Жанынан өтүп бара жатып, Алма имараттын тешигинен атактуу ырчыны көрдү. Ал тикесинен туруп алып, жерге жайылган гезитти окуп аткан. Алма анын курч көзүнө таң калды. Ал ага карай чуркады, бирок анын сакчыларынын бири колунда тапанчасы менен жаңсап анын жолун тосуп койдү.

Ырчы сахнага чыкты. Көрүүчүлөр аны ордунан туруп кол чаап тосуп алышты, анан Алма көрүүчүлөрдүн ичине кирди, ал эми жансакчы колундагы револьвер менен анын артынан жөнөдү. Көрсө, гезитте ырчы жөнүндө ушунчалык көп мактоо жазылган экен, ал аны окугандан кийин бакытка батып эсириптир. Ал бул тууралуу өзү айтты.

– Браво! – деп кыйкырды Алма арткы катардан.

– Достор, эсиме келейин! – деп атактуу ырчы тымтырс отурган көрүүчүлөргө кайрылды. – Макала мени делбе кылып салды!

– Браво! – деп кайра да кыйкырды кимдир бирөө арткы катардан.

– Концерт али баштала элек, – деп эскертти кимдир бирөө, – Адатта концерттен кийин так кыйкырат.

Анын кызматтык тапанчасы кынына салынып калган, бирок ал дагы эле камакка алуу керекпи же жокпу деп ойлонуп жаткандай, андыктан:

– Мага бир нерсе айткыңыз келеби? – деди Алма.

– Кет! Же болбосо, билетинди көрсөтүп, ордуна отур.

– Мен күйөмдү күтүп атам, – деди Алма анан чөнтөгүнөн билетин алып чыгып ага сунду. Ал басып келип билетти жарым-жартылай айрылып, аны кайтарып берди.

Алма эл көп стадиондо, музыканын сыйкырдуу таасири астында Сарматты күтүп турду. Ырчы бети кызарып, буттарын кенен жайып туруп ырды аткарып атты. Бул анын өзүнүн жеке номери болчу – өзү аранжировкалаган элдик ыр. Стадион жанданып жаткандай сезилди. Көрүүчүлөр аны менен кошо ырдашты, айрымдары ал тургай бийлөөгө аракет кылышты, айрымдары тынымсыз кол чаап жатышты.

Сарматтын чөнтөгүндө билети бар болчу, бирок ал отургучуна келе элек. Ал рюкзагын ийгине көтөрүп, кимдир бирөө аны залга кирүүгө уруксат беришин күтүп турду. Акыры, коопсуздук кызматкерлери аны текшерүүнү чечишти. Алар рюкзагын металл детектор текшерчү таразасына коюшту. Ал өзү да кадрдан өтүүгө аргасыз болду. Акылдуу машина бурканды жарыктан кармады! Экранда Идолдун сүрөтү пайда болгондо, күзөтчүнүн көзү чоңоюп кетти. Ал отургучунан секирип туруп, бул тууралуу, кыязы, жетекчилерине кабарлады. Жанында турган чет элдик журналист кийлигишип:

– Алар рюкзактан бир нерсе көрдү, – деп жиберди.

– Куурчак, – деп жооп берди Сармат.

Ак колкап кийген офицер жакындап келди. Ал Сарматты рюкзагын ачууга мажбурлады, бирок андан кийин куурчакты өзү алып чыкты. Айланадагылардын баары офицерге карап калды, ал бурканды айланып, аны ар тараптан карап, аты жок манжасы менен таптап тыкылдатып көрдү.

– Өзүң жасадыңбы? – деп сурады ал.

– Жок, – деп жооп берди Сармат.

– Жаман иш эмес. Кайдан келди?

– Теңир өзү бизге берди. Бул биздин тумарыбыз.

– Ким берди дейсиң?

– Теңир! Кантип түшүндүрсөм болот: Асман, Жер...

– Түшүндүм! Алып кет.

Эртеси эртең менен агенттиктер популярдуу ырчы жыл сайын сүйүктүү гезитине бир нече миллион доллар кайрымдуулук кылганын билдиришти. Ал эми Батыш басма сөзүндө буркан жөнүндө бир нече макалалар жазылды. Журналист бул окуяны катардагы мамлекеттик кызматкерлердин эски ыкмаларды туура эмес түшүнүшү катары көрсөттү. Келген айыл тургуну Идолду рюкзагына салып көтөрүп жүргөн. Шаарда баа жеткис табылга колго жасалган куурчак деп жаңылышып калышкан. Бирок, бир кезде дээрлик бардык адамзат ага сыйынган. Бирок бул байыркы дүйнө таанымы ата-бабаларыбыз сый-урматы менен кошо унутулуп калган. Бирок, бүгүнкү күндө цивилизациялуу коомдо аны кармануу кадимки көрүнүш. Адамдар анын кайдан келип чыкканын жана эмне кылышы керектигин билгиси келет. Азыр шаарлар мекемелерге жана чиркөөлөргө толгон, бирок ага орун жок. Азыркы адамдардын да анын алдында бир нече бактылуу көз ирмемдерди өткөрүүгө убактысы жок. Ал эми буркандын өзүн музейдин экспонаттарынан гана көрүүгө болот. Ошентип, Чеч-Төбө өрөөнүнөн келген кишиге таандык рюкзактан бурканды табуу чет элдиктер үчүн таң калыштуу окуя болду, бул сенсацияга барабар. Бул буркан – бардык элдердин унутулган кудайы! – деп жазылган макалада.

Идол рюкзакта жатып, чет элдик гезиттердин үймөгү анын капталдарын сүйөп турду. Андан принтердин сыясы жыттанып турду. Журналисттер чындыкты гана айтып, окурмандарды тартуу үчүн колдонушту.

Мигранттар жумуштары үчүн күнүмдүк айлык алышчу, бирок акча тамак-ашка жана майда чыгымдарга гана жетчү. Кээде Сармат турак жай кеңсесине барчу. Жаңы көчө тазалоочулар пайда болду. Бир күнү кечинде таякесинин төшөгүнүн үстүндө отуруп, Алма намиянын ачып, силккенде ичинен тыйындар төгүлүп артынан бир кагаз акча түштү, ал да бырышып болгон сом экен.

– Ушу да акчабы?! – деп кобурады Алма. – Биз убактыбызды бул ишке коротпойбуз! Үйдө отурган жакшы.

Башкаларга бул мүдө жакты. Алар сыртка чыкпоону чечишти. Бир жума өттү. Анан күтүлбөгөн жерден Skype аркылуу чет элден чалуу болду. Угуп бүткөндөн кийин, Аскар Бекке кулакчын менен микрофонду берди:

– Бул сенин жумушуң. Англисче сүйлөгөн киши. Анын гезити, – деп кошумчалады Аскар.

Бек тынч кулакчында тагынып, микрофонду алды. Skype аркылуу берилип жатканда сүйлөөчүнүн сүрөтү бурмалангандай сезилди; экрандагы бейтааныш адамдын көз айнеги күтүүсүздөн чоң болуп, анан кадимки абалына кайтып келди. Ал дароо сурап кирди:

– Эмне үчүн күтүүсүздөн иш таштадыңар? – дейт деп которду Бек.

– Ал жакшы төлөсүн! – деп жооп айтты Алма. – Биз өткөрүп берип атабыз. Бизде эмгегибизден башка эч нерсебиз жок! Алар бизди күчүбүздү арзан пайдаланбай, абалыбызды түшүнсүн. Бизде болгон талап ушул.

– Ошентсе да, сиз иш таштоого чыктыңыздар?

– Бекер отургандын ордуна бекер иштедеген лакап бар биздин элде. Ошон үчүн мажбурбуз.

Гезит ээси бир азга унчукпай туруп, анан:

– Сен Азиядан экениңди көрүп турам. Мага келишим номериңди берчи.

– Биз ишеним менен иштейбиз. Гезит. Таркатуу. Акча. Биздин келишим ошол!

– Дистрибьюторго кайрылдыңбы?

– Ал билет. – деп Бек өз оюнан жооп берди. – Эгер айлык акы көбөйсө, биз кетпейбиз!

Сиз Борбордук Азияда болдуңуз беле?

– Муну менен эмнени айткыңыз келип жатат?

– Биз ал жактанбыз. Биз бул жакка жумуш издеп келдик. Бирок бизде жумуш жок. Бирок, мындай акчага биз колубузду булгабайбыз. Жакшы төлөңүз – биз чыгабыз!

Ал камерага карап, бир нерсени ойлоп жатты.

– Адамдар сиздин гезитиңизди жакшы көрүшөт. Аларды ар дайым чыдамсыздык менен күтүшөт! Реклам өз ишин аткарып атат.

– Эй, Пол!– деп ал экранда көрүнбөгөн бирөөгө кайрылды. – Биз менен иштеген бардык рекламалык агенттиктерине электрондук кат жөнөтүңүз. Эртеңден баштап, алар дистрибуторлору аркылуу эң жогорку баада акы төлөшсүн. Биз алардын чыгымдоо талондоруна жараша акчасын кайтарып беребиз. Мурунку катта, үстөлүңүздө менин кол коюлган кагаздын көчүрмөсүн таба аласыз. Аны жөнөткөндө мага да бир даанасын жибериңиз.

Пол жооп берген жок. Анан көз айнекчен киши Бектен сурады.

– Мага башка суроолоруңуз барбы?

– Жок.

– Жакшы күн каалайм!

Эртең менен алар мурунку күндөрдө топтолгон гезиттердин бардык сандарын алышты. Кечинде төлөм жаңы баада жүргүзүлдү. Сармат график түздү – ким кайсы убакта чыгышы керек деп. Шарипа баарына кол боолорду сатып берди. Алар метро жанындагы эски жерлерине кайра чыгышты.

– Кандай көйгөйлөрүңүз бар?– деп гезит ээси күтүүсүздөн экранда кайрадан пайда болуп, алар менен Skype аркылуу сүйлөштү.

Бек ийнин куушуруп жооп берди. Анан экрандагы тааныш киши:

– Кош бол! Эч кандай көйгөй жок экенине кубанычтамын! – дээри менен Skype'тын байланышы өчтү.

ИНТЕРНЕТТИ АЧКАН АСКАР

Шаар мемиреп терең уйкуда. Аны мотордун үнү бузуп ийип атты. Ай чыгышты көздөй акырын жылып Чоң Жетиген айдан алыс жерде. Эч кандай үн сөз жок, кулак кесакендей кез.

Улуу шаарда Бек өзүнүн коноктору сыяктуу жалгыздыктын азабын тартчу.

– Жашоодогу адамдар ынтымагы кайда кеткен? – деп сурап калчу.

– Интернетти күйгүз, бас! – деп кеңеш берди Аскар. – Ал жерден шериктерди тапса болот.

Аскар клавиатураны тез терип жатып:

– Эй, сен, ким? – деген жазууну терди.

– Саламатсыңбы! – деп экранда бир нече адам дароо жооп беришти.

– Аманчылык, менин таякем достор издейт. Анын достору, жолдоштору бар болчу, бирок алардын баары ар кай жакта. Баары жеке жашоосу менен алек. А таякем жетимсирей баштады...

Бек башка бөлмөгө кире качты. Кээде ал ушинтип жалгыз болгонду жакшы көрөт. Ал муну чеберчилик менен жасачу. Ал тургай, бул ага көнүк боло баштаган. Эми да ал төшөгүнүн үстүндө дубалга карап жатты. Бүгүнкү күндө адамдардын ортосундагы жолдоштуктун акырындап жоголуп баратышына таң калды. Советтик тартипти барскан менен жок кылуу мүмкүн эместей сезилчү. Байланыштын баары майда-чүйдөсүнө чейин абдан жакшы ойлонулган. Бек гана кайда сокку урууну билген эмес! Эми ал кантип жашоону билбей калгандай сезчү болду. Ал үчүн бул философиялык деле суроо эмес болчу. Ошондуктан ал жашоосун жеңилдетүү үчүн Дүйнөлүк желеге туташкысы келди. Ошол жактан жардам болчудай көрүндү.

– Бул жаманбы, андай болсо эмнеси жаман?

Кайраттын үнү катуу чыкты.

– Мен толугу менен эркинмин. Эч кимден эч кандай милдеттенме жок. Мен койлорду кайтарам мен койлорду соём. Баарын өз колум менен жасайм. Мунун эмнеси жаман?

Бек кубанып кетти.

– Элде ит көмүлгөн жер деп ой түйүндүн талуу жерин тапканды айтат. Анын сыңарындай бул жерде айтыла турган сыр жатат. Бардык нерсе дал ошол, жеке жашоодон жалгыздыктан башталат! Ар кимдин өз мүлкү бар. Сеники ар дайым сеники. Меники дайыма меники. Ар ким өзү үчүн иштейт, ошондо да өзүнүн улуусу жана уруусу үчүн! Ошон үчүн, мына, соци-

алисттик постулат кумга бат эле сиңип жок болушту! Талаада калган эл азыр кимдин буйругун аткарат? Биздеги уруулук тартип талабынбы же марксисттик-лениндик талаптыбы?

АРТЁМ ЗАХАРОВ ЖАНА БЕК

– Ошентип кантип болсун?– деп бир жолу чачылды эле Бектин мурдагы куралдаш жолдошу Артём Захаров. – Биз жашообузду кемчиликсиз гармонияда баштадык. Толук бир добуштан. Эми биз аны токтотуп жатабыз: бөлөк жашоону каалап! Бул кимге жагат? Кимге пайда алып келет?

– Артём, биз экөөбүз гана калдык, – деп Бек талдап кирген. – Система дегениң кыйрады, анан эмне? Мунун бизге эч кандай тиешеси жок болуп калды.

– Жок! Азыр байкаганга тиешеси болгон экен. Эгер ал режим болбогондо, эч кандай жакындашуу болмок эмес! Анда биз азыркыдан да алыста болмокпуз.

– Мен эч кандай айырмачылыкты көрбөйм дейм.

– Анткени сенин кланың, салтың бар. Менин үй-бүлөм бар, мен. Башка өлкө, биз башкачабыз. Дагы эмне кыла алабыз? Биз ошол кезде бир тектүү типтеги адамдар элек. Эми биз ар түрдүүбүз. Жолдорубузду бөлүүгө убакыт келди. Мен айтар элем бакыт берди! Суроо: ким? Маселе ушул жерде. Системаны күнөөлө тура эмес. Ал өзүнүн максатын толугу менен аткарды. Болду эми!

Биз унчукпай тыныгып турдук. А чындыгында биз бири-биринен кыя албай атканыбыз сезилип атты. Кучакташып, коштошуп, кайра унчукпай калдык.

– Кач, тез кач! – деди Артём Захаров. – Мына жол. Кет ошону менен. Мен буякка!

– Ал кезде биз ажырашуунун арты эмне болорун элестете алган жокпуз, – деп аңгемесин улады Бек. – Эми ошол убакыт келди. Ким элек ким болгондугубуз көрүнүп калды.

Алар электр станцияларын куруу боюнча адистер катары белгилүү болушкан. Ал кезде алардын ортосунда азыркыдай ар башкалык сезимдер жаралган эмес. Дайыма бирге болуу ниетибиз өкүм сүрүүчү.

– Теңирим, жардам бер, Артёмго! Мен бул жерде туруп, Нарын дарыясындагы ГЭС сенин абийиринде деп ойлоп жатам. Айтпай коё албайм, кечирип кой. Эми сенин ошол кездеги Госпланга кантип каршы болгонунду эстейм? Ал азыр бизге чоң жардам болмок. Бирок мен сени күнөөлөй албайм. Бут тоскондор сенин даражандан жогору тургандар эле.

– Ооба, Бек! Катачылыктар да болгон! Сенин дарыяндагы ГЭС каскады бүтпөй калган. Жанараакта мен да аны эстедим. Мени кечир, досум.

Алар тааныш эместей солгун кол алышып, эки тарка бет алып шышып калышты.

– Мени да кечир, досум, кээде өз оюмду ачык айта берчү адатым бар, ошон үчүн айттырып салды.

– Ооба. Баары болду эле. Биз аман калышыбыз керек болчу, ошондуктан башка бирөөнүн обонуна бийледик. Эми мунун бири да азыр жарым тыйынга арзыбаган нерсе болуп калды.

Бири бери жакка экинчиси бурулуп ары жакка кетишти. Артём артын карап, Бектин артынан багыштап үч жолу чокундурдуу ава менен жалгады.

– Теңирим, Артёмго опол тоодой байлык, узун өмүр бер! – деп ооз учу күбүрөдү Бек, артын карабай, ылдам басып баратып.

Квартирге баары кайтып келе элек болчу. Сырттан киргендер алгач рюкзактагыны алып, ийилип, бурканды сууруп чыгышты. Баары анын төбөсүн өөп кайра ордуна коюп, өтүп атышты.

Сармат Кайраттын компьютердеги ордун өзүнөн мурда башка бирөө ээлеп алганын көрүп ачууланды.

– Кайда шашасың, келе бери, жакшылап үйрөнүп алайын. Алиге дейре кыбаң канган жокпу? Эмне, сенин мындан башка кыла турган ишиң жокпу?– деп тигини далсынан Сармат түртүп чыгарып, эшикти ичинен бекем жаап алды.

Кайрат жаңы жашоо жолун издеп, тез байып кетүүнү сунуштаган кеңселерге тез-тез бара баштады. Алар ага кассасына жүз доллар алып келген адам бир айда жыйырма долларга көбүрөөк акча тапчу кодура банкты тапты. Кийин чоң банкка айланган мындай кеңселер ээлеринин кирешеси алда канча жогору экен. Бул алардын банктарында айланып аткан акчанын төлдөөсүнөн түшкү байлык экен. Көптөр муну шектенип тартынып жазашса, кээлери муну жашырбай жазап атышты. Адамдар болсо өз эмгеги менен тапкан акчасын алып келип атышты.

– Мен үйлөнөм! – деп банктан кайтып келе жатканда Кайрат кыйкырды. – Мен көз карандысыз адаммын!

– Анчалык кетпе, – деп тамашалады Султан.

– Мен чет өлкөгө кетем. Кимди болсо да ээрчитип алам. Барып, эс алуу эмне экенин көргүңүз келеби, Султан?

Кайрат бөлмөнүн ортосунда туруп, чөнтөгүнөн бир топ доллар алып чыгып, аларды чачып ийди, Аскардан интернетти окууга келген кишилер жана балдар үстүнө чачылган көк кагаз ава менен калкып келип жерге түшүштү. Алар акчага кандай мамиледе деген суроо менен долларды тааныганы кандай карашат ошону көргүсү келген эле. Бирок, монитордон интернетти үйрөнүп аткандар муну байкашкан жок. Арткы катарда туруп турган сары чачтуу бала гана кагазды жыйнап алып. Бир кагазынан Вашингтондун портреттерин карап туруп, чачылып жаткан бардык акчаны чогултуп келип, ээсине берди.

Түндүктөн соккон шамал суукту ээрчите келди. Аскар жылуу свитер кийчү болду. Онлайн сабактарына катышууну каалагандардын саны күн сайын өсүп баратты. Аскар алардан акча ала баштады. Ал тизме түзүп, аларга кол койдуруп алчу болду.

– Баары жакшы, – деп Бек макул болуп, дептерге атын жазып койду.

– Салык органдары, өрт өчүрүүчүлөр... ким билет? – деди Аскар.

– Окутуу жакшы, албетте, бирок суроолор абдан көп, – деп нааразы болду Шарипа.

– Алар качан аз эле? Бүгүн мен сага кантип баарлашууну үйрөтөм.

– Апам менен сүйлөшө аламбы? – деп сурады Шарипа.

Бирок Сармат компьютерде отургандыктан, Аскарга ордун бошоткусу келген жок. Анан ал:

– Байланыш жакшы болуп турганда чыгып кет! – деп сунуштады. Ким билет, бул айыл Чеч-Төбө аймагында.

– Эмне деп ойлодуң? – деп жооп берди Бек.

– Же балким? – деп Сармат экрандан көзүн албай, кайдыгер жооп берди. – Дал ушул жердеби? Жок. Ооба, туура айтасың! Жар-Кашат деген айыл жок – азырынча ал жерде жок!

– Сармат, айыга элек жарама туз чачпа!

– Тезирээк табам, мага бер, – деп Аскар аны көндүрдү.

– Глобалдашуу... кандай айлакер! – деди Бек.

– Мен баарын даярдап койдум, – деп мактанды Аскар.

– Мен ким менен болсо да дароо байланыша алам, атүгүл кошунам менен да! Атүгүл Мария Ивановна менен да...

Сармат эч нерсеге моюбаган токтоо, башын тырмасан да, былк этпеген териси калың жан. Ал башкаларга кам көрчү, өзү сыяктуу күчтүүлөргө эмес, алсыздарга жардам берчү. Турпаты жагына карап эмес акыл-эс жагына карчу. Ал өнүгүү жагынан алардан жогору турам деп ойлойт. Бирок, ал бир гана кара күчкө баш ийчү. Эгер кимдир бирөө андан күчтүүрөөк экенин далилдесе, ал ар дайым алардын артыкчылыгын ачык мойнуна алчу. Эгер кимдир бирөө алсызыраак болсо, аларды алдында өзүн кожоюну катары эсептеп, кээде мүмкүн эмес нерсени андан талап кылчу. Ал бийликке каршы чыгууну жактырчу эмес, аны күрөшүүнүн маанисиз жолу деп эсептечү. Ал күнүмдүк жашоодо акылсыздык менен жашап, күн сайын өнүгүп жаткан дарыя менен агып жүрүүнү артык көрчү. Ушул себептен улам, ал бекер берилген советтик жогорку билим алгандан качкан.

– Бугаэмне болду? Эмнеге иштебей жатат?– деп Сармат Аскарга карады.

– Шамал зымды үздүбү? – деп сурады Шарипа, кубарып кеткен бетине түшкөн кара чачын сылап.

– Мен барып билип келейин, – деп жооп берди Аскар, жылуу курткасын кийип, сыртка чыгып баратып. Аскар өзү сыяктуу адамдардын жардамына муктаж болгонуна кубанды. Анын инновацияга болгон интуитивдик суусаганы ага алардын алдында артыкчылык берди. Ал билимин кеңейте берди. Бирок, дүйнөлүк желе ушунчалык көп бурчтарга жана тешиктерге толгондуктан, ал кээде адашып кетчү. Ошондуктан, ал бул тууралуу, айрыкча бейтааныш адамдар жөнүндө этияттык менен чечим кабыл алчу.

Аскар Борбордук телеграф кеңсесине барды. Ал жерде анын компьютер боюнча адис, кокусунан таанышы болгон жакын кишиси Безуглов аны үйрөтүп турчу. Качан гана көйгөй жаралса, ал ага кайрылып, Сережа Безуглов анын каталарын дайыма байкап турчу.

– Кайда жүрдүң ушунча убакыттан каттабай?– деп монитордо отургандар урушуп жатышты. – Койчу! Бизге интернет керек.

– Аба ырайы ачылгыча эч нерсе кыла албайсың, – деди Шарипа.

Аскардын келишин күтүп жаткан адамдар компьютерди курчап, көздөрү экранга тигилген. Бек менен Сармат бир бөлмөдө, дубалга карап төшөктөрүндө эс алып жатышты. Бектин кошуналары интернетти өздөштүргөндөн кийин, канааттанып, кайра жапырт экранга тигилишти.

–Көпкө эмес. Макулбу? Бир баарлашуу аяктаганга чейин, – деп Аскар аларды көндүрүүгө аракет кылды.

– Кожоюну арызданат. Кезек-кезеги менен барып, ызы-чуу салбагыла.

Аскар аны ар тараптан курчап турган элдин арасынан чыкты. Бирок Шарипа ачууланып:

– Кетпе. Сенсиз бузулса эмне кылам?

– Коркпо. Балка менен урсаң да бузулбайт.

– Кайда баратасың? Чын эле айтып жатам, жаңылып калсамчы?

– Сага жардам бербегеним жакшы.

– Анда кантип үйрөнөсүң?

– Көп ката кетирип, көп жолу оңдоо сага сабак болот.

БЕК ЖАНА ЮРИЙ

Бек он жыл өзү иштеген эски имаратка көз чаптырды. Үйүнө кайтып келгенде, ал кызмат сурап институтуна барам деп айткан. Ортосунда мунара бар күйгөн кирпич дубалдар аны эстеп тургандай көрүндү. Эшиктин сыртында Бек узун кара плащ кийген жаш жигитке жолугуп токтоп калды. Ал аны бийик, кыздыкындай үн менен шашып сурады:

– Эмне кебиң бар?

– Мен Юрийди издеп келдим. Үчүнчү бөлүмдө иштетчү,деп Бек тактады.

– Мен эч нерсе билбейт экемин, – деп сылык түдрө кошумчалады. – Бул жерде христиан борбору.

– Бул кампа болчу, – деп Бек тактады.

Жаш дин кызматчы бурулуп, сыйына баштады. Тыгыз жабылган эшиктин артынан созулган хордун жаңырыгы угулуп атты.

Бек сыртка чыкканда алдынан тармал сакалчан, террористтей түктүү тармал чачы бар, курсагы жети айлык аялдыкындай бир киши анын жолун тосо калды.

– Мен Кудайсыз жашадым, эми Кудай мененмин! – деп ал киши акырын онтоп ийди. – Мен Аны таштап жашаса болот деп ойлогом, бирок көнө албадым. Ал менсиз жашай алат экен, а мен Ансыз жашай албадым! Көрсө, менин бүт акыл-эстүү өмүрүм текке кетиптир. Эми мен жашоонун чыныгы маанисин түшүнө баштадым. Чындыкты...

– Советтик болгунуз келбей калды деңиз? – деп сурады Бек.

Ал тоо жаныбары сыяктуу тармал чачтуу башын чайкап, көздөрү тешип өтчүдөй курч эле. Ошондо Бек аны жеңил кучактап, чекесинен өптү.

– Юрий! Сенин тандаган жолуң абдан туура!

Ал таң калып көзүн бардап-бардап алып, анан Бектен алыстап, ары барып кайра бир карап, кучакташуу эркектер үчүн туура эмес экенин Бекке түшүндүргөнсүдү.

– Кайран эргул! – деп кыйкыры ийди.

– А башкача кандай болушу керек? Же акмак атеист бизден өйдө болуп калыппы?

Тармал сакалдын кең жылмаюусу андан да чоңоюп, шаң толуп, ошол эле маалда Бек мунун маанисин түшүнгөн жок.

– Таанып атасыңбы? Шайтан! – деди Бек атайылап орой кыйкырып.

– Оюбузду өзгөртүүгө убакыт тар; азыр баарыбыздын убакыт акырет тууралуу ойлонууга кетет! – деп жооп берди Юрий.

– Кулак сал! Сөз да кээде пайдалуу, кээде пайдалуу эмес. Менин ушундай эстутумум бар. Көздөрүң жемелөөнү чагылдырат. Ал жылдары, мен Кудайсыз күйгүзүлбөгөн билиги калбаган шам элем. Бирок Кудай менен болгон учурларым да болгон! Мен почтаны алып, эшикти ичинен жаап, түз эле иконага барчумун. Ал бурчта илинип турган. Ленин менен аны жаап койгон, кийинчерээк Андропов менен да жапты.

Бек тигинин кебин бөлдү:

– Сен ошол эле учурда, өзүң атеизмди биздин арабызда тараттың. Эмне үчүн?

– Атеизм адамдарды Кудайга башка жагынан жакындатты.

– Сенин ишенгениңди эч ким билбеши дечи... Билдим. Тагыраак айтканда, Зоя эже билип калган. Кеңсе тазалоочу эмес беле!

– Ооба! Балким, сиз билгендирсиз, менин кеңсемдин ачыкчытарын ал гана алчулчу. Лениндин бетинин чаңын сүртүп жатып, ал көрүп калат. Уюштуруу боюнча катчы Юрий Николаевичке билдирет. Ал мага кабарды билдирип Кудайдын Иконун тезинен алып салууну талап кылды. Ошентип, мен Иконду анда Андроповдун артына жылдырдым. Анан менин кеңсемдеги раковинага сыйип жатканым, кеңсеме өрт койгонум ж.б.у.с. тууралуу ушактар тарай баштады. Мунун баары Иконду катуудан улам болду! Анткени почта жөнөтүп жатканда конверттерди герметикалык мом менен чапташым керек болчу. Ал эми ысык герметикалык момду муздатуу керек болчу. Ошондуктан суу кабинетте абдан маанилүү болчу. Кеңседе ысык жана муздак суу бар. Раковина ошон үчүн бар болчу. Кубалык сигараларды жакшы көргөндүктөн, ал туралуу уламыштар да ошолордон келип чыккан. Аларды тараткан Зоя эже болчу. Атеист өзүнүн отчетунун эч кандай таасири жок экенине кийин капа болду. Чындыгында, менин кеңсемден Иконду алып салуу жөнүндөгү отчетум Юрий Николаевич үчүн акыркы жооп болду. Экинчи отчет тазалоочу аялдын өзүнө бумеранг болмок. Ошондуктан команданын ичиндеги мен жөнүндө ушактар тыйылган.

Бек күтүүсүздөн ачууланып туруп сурады:

– Эмнеге мени алдадың? Эмнеге баарыбызды алдадың?

Юрий кечирим сурап дароо менин маңдайыма жерге тизелеп жыгылды.

– Мен адамдарды алдагым келген жок; мындай ой мээме эч качан келген эмес, – деди Юрий жай, жумшак үнү менен. – Эгер алар билишсе да, жөн гана күлүп коюшмак, болгону ошол. Кудай алардын жүрөгүндө күнү-түнү болгон. Ар биринин бурчунда Икону бар болчу; аларга болгону тиленүү керек болчу!

– Жалаа жаппа! Кимдин үйүндө жашырылган Иконду көрдүң?

– Мен үчүнчү бөлүмдө иштедим; баарын билишим керек эле. Унутуп калдыңбы?

Бек мурунку жумушундагы жообу үчүн досуна ыраазы болду. Юрий дагы унчукпай калды. Ал рюкзагынан кубалык сигарын алып чыгып, сигара мурутун кыркуучу кайчыны жай алып чыкты. Ал учтарын кесип, ууртуна кыпчыды, анан ошол эле жай кыймылы менен экинчи учуна ширенке чагып тутантты.

– Көптөгөн жылдар атеист болуп жүргөн адам азыр чиркөөдө өзүн кандай сезет экен?

– Бул оңой эмес! Алар мага ишенишпейт же мага тоң ишенишет. Менимче, алар да ал жактан келгенин өздөрү түшүнгөндө тынчып калышат. Алар мени мурдагы чекист катары сырларды аткезчилик менен алып жүрөт деп ойлошот. Мен эч нерсе кыла албайм; мен унчукпайм жана чыдайм. Мага дин кызматкеринин кереги жок. Алар мени чиркөөдөн кууп чыгышпаса болду. Ошентип, мен баары менен бирге сыйына алам.

Юрий тизесинен өйдө болуп, коюу, агарып бараткан сакалын сылап, өзүн иретке келтирди. "Мен чыныгы офицер болчумун. Сакал алып, жуунуп туруу керек болчу. Эми мен эркин адаммын. Ыйман алдыда; калгандары күтө турушат! Сен үчүн Чынгызхандын тукумуна бул башка окуя. Сенде эмне жаңылык бар? Сен атеистсиң, туурабы?"

– Ошол кезде да менин Кудайым жок болчу... – деди Бек, бирок тартынып. – Бирок... мен жаратылыштын күчүнө жана Арбактын ата-бабаларынын рухуна ишене баштадым!

– Туура кыласың! – деди Юрий кичинекей поезддей сигарасын соруп атып. – Сен акыркы жолу өз мекенинде качан болдуң?

Бек жооп берген жок, ошентип алар ажырашып кетишти.

Бектин үйүндө интернет түнү бою иштеди. Аскар бир күндө бир айдын ичинде жасай албаган көп нерселерге туш болду.

– Улуу Манас кытайларды жаш кезинде ага жасаган жамандыктары үчүн өз үйүндө өлтүргөн, – деп Бек алыстан сөз баштады, Сармат менен баратып. – Азыр адамдар басып алуу үчүн эмес, өздөрүн багып алуу үчүн көчүп кетишет. Материк менен континент кездешет, дал байыркы заманда, хунндар жортуулга чыккандагыдай эле. Бул асман, жер да ошондогудай эле! Адам гана улам өзгөрүлүп турат.

– Алардын акчасы болушу керек, анткени алар башка өлкөлөргө кетип жатышат, – деди Сармат. – Болбосо, алар өмүр бою үйдө отурушмак.

– Адамдар капитализмди ырахаттануу менен кабыл алышат!

Бульварда бир кайырчы алардын алдын тосуп келе атты, анын колунда:

“– Бизге нан бергиле, ырайым кылгыла” – деген жазуусу бар картон.

Бек чөнтөгүнөн майда акча алып чыгып, санап, кишинин алаканына төктү.

– Бербе, эк! – деп Сармат ачууланды.

– Мен балдарды багам! – деп кайырчы даттанды. – Аялым аларды төрөгөндөн тажабайт, а мен багам. – деп кайырчы абалын түшүндүрдү. – Бийликке менин балдарымдын кереги жок.

Жаңы эле жамгыр жаап, аба таза болчу. Асманда ары чегинип бараткан булуттун чети жакын эле. Асфальт, чатырлар жана газондор таза болчу. Суук кирип келген. Бек көзүн жерден албай басып баратты, Сармат бир жерде туруп кайырчыны карап турду.

– Байлар да, кедейлер да өз ордуларын ээлеп алышты, – деди Бек ойлуу. – Эч кандай күч аларды бириктире албайт.

– Ооба! – деп макул болду Сармат. – Баары жаман.

Сармат ичке кирип, Бектин керебетине отурду. Конок бөлмө дайыма элге жык толгон. Студенттердин арасында Аскар бөлүнүп турчу: кең далылуу, кыска моюну кара чачы коюу. Он чакты адам жерде отурушат. Алар экрандагы ар бир кыймылдан көз айырбай карап турушат.

Алма рюкзагынан бурканды алып чыгып, аны менен көпкө аракеттенди жыгач беттерин жеңи менен аарчып, жаркыратты. Буркандын көрүнүшү анын жанын козгоду.

– Байып аткандарга биз макул! Бирок өткөнгө кайрылууга – (муштуумун түйүп, баш бармагын сөөмөй менен ортондун арасынан чыгарып туруп) – жок! – деп Алма куурчагына, куду бала менен сүйлөшүп аткандай шыбырады айтты, – Ал эми коммунизмге такыр эч нерсе жок!

Эч ким анын сөзүнө көңүл бурган жок, ошондуктан үнүн ондоп:

– Сармат келип, бүгүн Мария Ивановна бизге жумуш тапканын айтты! Кыш келе жатат – көчөлөрдү тазалайсыңар, – дептир. Көз тийүүдөн коркуп, ал мага жашыруун айтты. Экинчи

жаңылык – Аскар университетке өтүүнү пландап жатат экен. Идолду алтарга орнотуу керек болот.

– Кайсы жерге? – деди Шарипа.

– Компьютер турган бурчтун маңдайына. Чыгыш тарап эмеспи, биздин бардыгыбыз ошол жакта. Менин аны дайыма жаныма алып жүргөнүм жетиштүү дейм.

Жердештиктери унчугушкан жок. Ал терезенин айнегинен ары тамдарды башка адамдарды, квартираларды карап калды.

– Ал бизди качан жумушка алгысы келет? – деп сурады Шарипа. – Тагыраак билсе болобу?

– Ким билет, – деп жооп берди Алма.

– Султандын тандоо турнирде алдыга чыкканына кубанычтамын. Алар муну телевизордон көрсөтүштү.

Алар унчукпай калышты, анткени Кайрат кыйкырып кирди:

– Кубангыла! Султан келечектеги чемпион!

Ал муну ушунчалык катуу бакырып айтканда, бардык интернетти карап олтурган окуучулар башын буруп Кайратты карап калышты. Андан соң Аскар кубанычтуу кыйкырды! Үйдөгүлөрдүн баары чуркап келип, көздөрү телевизордун экранына тигилди. Султан бирдей салмактагы мушта жеңүүчүсү катары көрсөтүлдү.

Ошондуктан Алма турак жай кеңсеси жөнүндөгү оюн улантты:

– Көрсө, Сармат директрисага эптеп эле иш болсо бизге жарабайт дептир.

– Кол баарын жасайт, – деп Султан сөзгө аралашты. – Сармат өтө эле ашып кеткен тура! Берген ишти аткара бериш керек!

– Мага өз кесибимдеги жумуш керек! Силерди мен билбейм. – деди Сармат. – Үйрөнгөн иш башка жумушка караганда жакшы жазалат. Мага Жер-Эне жашоомдун негиздерин үйрөткөн. Аны көзүмдү жуумп туруп жазай алам. Сен үйрөнгөн жуумушун үчүн күрөшүүн керек!

– Ал сага карагай жыгып, балаты оургузууну кайдан табат? – деп сөзгө аралашты Алма.

– Мыну шаар дейт, а токой кайда? Тоодо!

– Сен эң мыкты гастарбайтер болосун, Сармат байке! Баракелде, күрөшө бер! – деп тамашалады Шарипа.

– Ачкадан өлүп калуудан коркпойсунбу? – деп сурады Алма күйөөсүнөн. – Сен жүрөгүн каалаган нерсени гана кылгың келет. Чын айтамбы?

– Ал мезгил келе жатат, сен көчөлөрдү тазалап чыгасың, – деп жооп берди Сармат.

– Эмнеге ачууланып жатасың? Мен сенин иронияңды түшүнбөйм. Сен түбөлүк мигрантсың! – деп тактады Аскар.

– Алар сага дайыма айтышат: муну кыл, тигини кыл!

Кааласаң да, каалабасаң да, кыл. Мен бул жерге таптакыр келбешим керек болчу. Мага бар дешти. Мен ушул жердемин. Анда эмне? Кайра баруу үчүн жолдор жабык. Азыр жыгач лагеринде кандай жакшы экенин көрүшүң керек.

– Биз бул жерде жашайбыз, – деп Алма үшкүрдү.

– Ооба, бул жерде чындап кыйын, – деп кайталады Сармат.

– Айылда дем алуу үчүн да акча төлөөнүн кажети жок. Бирок бул жерде баары үчүн акча төлөө керек! Өзүңдү багып алуу үчүн жумуш табуу оңой болуп чыкты, бирок андан да көп нерсе – мүмкүн эмес.

Сармат жуунганы кетти. Ал башка бирөөнүн самынын жана сүлгүсүн колдонду. Аялы ага бир нече жолу үйүлгөн буюмдарын көрсөткөнү менен, ал дагы эле башкалардын буюмдарын колдонду.

Бек менен Кайрат карта ойноо үчүн керебетке отурушту. Алма отургучта буркан менен ойноп, аны эркектердин лосьону менен сүртүп жатты. Бурканга сүт азыктары, кээде спирт чачылган сайын жагымсыз жыт чыгып турган эле.

ӨЗ ЧӨЙРӨСҮН ИЗДӨӨ

Конок бөлмөсүндө түнү бою төрт кырк ваттуу шамдар күйүп турду. Жарыктар адаттагыдан көбүрөөк күйүп, суу ашыкча колдонулду, бирок баары өз убагында төлөнүп турду.

– Биздин өзүбүздүн таасир чөйрөбүз бар, – деди Алма бир күнү баарына кайрылып. – А биздин таянычыбыз Султан болот.

Бек ага таң калып карады.

– Бек байке, кабатыр болбоңуз, жеңиш бизде.

– Алма, бул тууралуу ойлонуп жатканыңызга кубанамын, – деди Бек сөзүн бөлүп.

– Ошого карабастан, алдыда мелдеш турат – анын бардык беттештердин эң кыйыны. Бул биздин үмүтүбүздүн канаттарын сындырышы мүмкүн.

– Анда биз бардык көйгөйлөрүбүздү чечебиз, – деди Алма, алардын кебин укпай.

Сармат жуунуп жатканда алар чоң бөлмөдө отурушту. Алар Султандын тандоо турунда жеңишке жеткен күрөшүн көрүштү. Ал жергиликтүү спортчулар менен күрөшкөн. Кайрат жана башкалар сыймыктануу менен толкунданып жатышты.

– Султан бардык мигранттарга ишеним берди! Кайрат белгиледи: – Бул анын жеңиши эмес, биздики!

– Жергиликтүү тургундар абдан ачууланып жатышат!

Алар аны бул жерге жалдашабы? – деп сурады Бек. – Же аны кайсы бир эски клубга, мисалы, чет өлкөгө сатышабы?

– Бул туура эмес, – деп жооп берди Кайрат. – Алар аны эч кимге сатышпайт. Ал конок командада.

Дагы бир телеканал тандоо турунун жыйынтыктарын көрсөттү. Камера четинде отурган Султанды жакындатты. Студияда ага орун жетишсиз экени айдан ачык болчу.

Дааратканадан чыккан Сармат жакшыраак көрүү үчүн экранга жакындады.

– Болгону үч жеңүүчү бар! – деди ал сыймыктануу менен. – Мен алардын экөөн тааныбайм, Кайрат, бирок экинчисин тааныйсыңбы?

– Алар ким экенине маани бербейм! – деп кыйкырды ал.

Алар орто класстагы үй-бүлөдөн окшойт, – деп улантты Сармат.

– Алар текебер болушат. Алып баруучу менен майда-чүйдө нерселер боюнча талашып-тартышып жатышат. Анан эмне? Алардын кайсынысы биздин шумкарыбыздын алдында турат?

Программа демөөрчүлөрдүн тизмеси менен аяктады. Көрсө, алар шаардын бизнес коомчулугунан экен.

– Эми алар мелдеш учурунда аларды колдогон тармактарды даңазалашат, – деп түшүндүрдү Кайрат.

Келечектеги финалчылардын арасында жердешин көрүп, Бек сыймыктануу менен:

– Мигрант – бул кесиби боюнча көчмөн. Ал алдыга жылган сайын дайыма ыңгайлашып турушу керек. Ансыз көчмөн – бул курмандык. Бирок муну менен ал – басып алуучу. Мындай ойлор шаар тургундарынын оюна да келбейт. Алар көптү каалашса да, азды каалашса да, эң негизгиси – акча табуу. Бирок күн тийген жерден орун алуу алардын оюна да келбейт.

Көрсө, Бек байкенин мекенине болгон жакындыгы ар кандай каалоодон күчтүү экен, – деди Аскар.

Аскар окуучуларынын курчоосунда туруп, ошол эле учурда жердештеринин сүйлөшүүсүн угуп атты. Жакында жеңүүчү боло турган Султан алыскы бурчта катуу машыгып жаткан.

– Мына, ал, – Алма Кайратка акча сунду. – Бөтөлкө сатып ал

Кумирге спрей керек. Биз көптөн бери эч нерсе кылбай жүрдүк – жеңиштин жыйынтыгын да белгилейбиз.

Бек ордунан туруп, Шарипаны жумуштан тосуп келүү үчүн метрого барарын айтты.

Кайрат бир колунда баштык, экинчи колунда гезит менен келди.

– Бул кыз эмеспи! – деди ал.

– Ким жөнүндө айтып жатасың? – деп сурады Алма.

– Султан менен мушташкан – кызтеке!

Кайрат баштыкты тумбочкага коюп, гезитти Алманы көздөй ыргытты. Гезит столго жеткенге чейин жеге түшүп, жайылып калды. Түстүү сүрөттө анын аталган боксер гей желегин кармап турганы сүрөтү тартылыптыр.

– Ал муну колдойт! – деп Алма кубанды.

– Коркунучтуу! – деп кайгырды Кайрат. – Эмнеге чочулап атабыз? Ага жагат, ошондуктан коё бер!

Кайрат бир мүнөт гезитти карап туруп, ашканага кирди.

Алма көчөдө келатып бир кишини көрүп, аны тааныды. Финалда Султан менен беттешмек болгон киши ошол болчу. Алма анын сунулган колун түртүп жиберип, анын оозун ачырып койду. А тигил кайрадан Алманын колун кармоого аракет кылып, кууп жеткенде тиги жалт берип кетти. Айласы түгөнгөн тигил жылмайып карады, ошондо Алма жооп берди:

– Мен атаандаштарым менен кол алышпайм. Менин табиятым ушундай!

– Мен эми не каалаймбы? – деп жооп берди ал. – Шарттар мажбурлайт.

– Кечиресиз, албетте! Андай экен рингде сиз менен ким беттешет?

Алма, тигил кагаздарын аңтарып атканда, күтүп турду. Ал кызгылт сары портфелинен бирден барак алып караса да таба албай атты. Чөнтөктөрүн таптап, акыры бир нече кызгылт сары шейшептей кагаздарды алып чыкты. Чынында эле, Султандын кичинекей сүрөтү бар бир кагазды тапты.

Сармат арттан келатып, Алманы чоочун бирөө менен турганын көрүп, аларга жакын келди. Чоочун адам жергиликтүү тургун – атактуу спортчу болуп чыкты. Ал Султандын өмүр баянын окуп бүтүп жаткан. Сармат жакындаганда, ал киши:

– Мына ушундай. Биз дагы эле жениш үчүн күрөшүшүбүз керек. Эгерде калыстар тобу жергиликтүү бийликти кубантуу үчүн жыйынтыкка таасир этсечи? Анда биздин да, сиздин да аракеттериңиз текке кетет. Ар бирибизде өзүбүздүн аракеттерибиз калат. Калыстардын көрсөтмөлөрүн тасмага жаздырууну суранам. Протоколдорун көрүшсүн, көчүрмөлөрүн жасоону талап кылгыла. Ошондо жыйынтыктарды балталаса да жокко чыгара алышбайт.

– Койчу? – деп күмөн санады Сармат.

– Алар Кудайдан коркушпайт! – деп шак жооп берди ал киши.

– Койчу? – деп анын кебин Алма да үздү.

Ошол эле учурда, квалификациялык турнирдин жеңүүчүсү шаардык иттердин тобунан өтүп, стадионду көздөй жөнөдү.

– Салбырак! – деп Алма шылдың аралаш жооп берди.

– Мен анын Султанды жеңип ийерине ишенбейм.

Сармат ордуна туруп, Алмага олжосун матап турган карышкырдай тиктешине жини келип:

– Ал кызтеке! – деди Алма эрине ичиң күйбөй эле койсун!

Сармат Султанды кучактап:

– Сен дароо эле жеңдин, сонун! Рингде сенден өткөн мыкты адам жок болчу. Ийгиликпи? Балким? Кандай болгон күндө да, жениш сеники. Бул мени тынчсыздандырбайт. Мен сени колдоп жатсам да, сени утушуң менен куттуктайм. Ал сеники. Биз ошол эле баалуулуктабыз. Сен боксчулардын арасында эң мыкты болушуң мүмкүн, бирок сен баары бир Сармат байкени

угушун керек. Мисалы, биз жөнүндө, мен жөнүндө кам көргөн адамга тил кайруу жаңылыштык болот. Муну эсиңе алып кой!

Райондук администрация жаңы чемпиондордун урматына кабыл алуу өткөрдү. Сармат менен Бек чакыруу алышты. Кайрат ларды ээрчип, бирок өз демилгеси менен барды. Бирок аны залга киргизишкен жок. Анын галстугу жок болчу. Кайрат, ошол күнү кечинде курткасынын чөнтөгүнө салып койгонуна карабастан, эртеси эртең менен үйдөн куртка менен чыкты.

– Сен мындай кийим менен залга кире албайсың! Жок дегенде бюстун менен кожоюнга окшош болушун керек, – деп тамашалап киргизбей койду.

Сармат жолугушууга чакырылган, анткени документтерге ылайык, ал Султандын машыктыруучусу деп жазылган. Ал эми Бек чемпиондун үй-бүлөсүнүн мүчөсү катары келген. Жергиликтүү бийлик бош орунду жумушка эң ылайыктуу чемпион спортчуга сунуштагысы келген. Жолугушууга чейин эле алар келечектеги менеджмендин кеңсесине көз чаптырышкан. Бөлмөдө үч терезе, столдо кеңсе жабдуулары, булгаары отургуч жана бурчта Ока муздаткычы бар болчу. Чемпион, Бек жана Сармат ары-бери басып жүрүшкөн. Султандын кең ийиндери өзгөчө көрүнүктүү көрүнгөндүктөн анын өзү эле урматтоого татыктуу болчу. Ал дайыма жылмайып алдынан чыгып куттуктоо айтканга урашкан. Кайрат салгылашуулар бүткөндүктөн жүзү жаркырап турганын элестеткен. Алар олуттуу адамдардай түр көрсөтүп, кеңсени сын көз менен карап чыгышкан.

Кайрат терезеден сырттагы жердештерин көрдү. Көрсө, алар да келишкен экен. Кантсе да, алар, Кайрат сыяктуу, зеригүүдөн тентип жүрүшөт. Уулу чөп сыяктуу, эң негизгиси убакытты өлтүрүү. Алар Султандын бардык мелдештерине барышып, "Султан чемпион!" деп кыйкырып, кубаттап жатышты.

Мурда Кайрат стадиондон өтүп бара жатып, ага жаккан иттер кол салышкан. Эми алар келип, жыттап, куйруктарын шыйпандатып жатышты. Ал иттер баарын түшүнөрүн билет, бирок алар жөн гана сүйлөбөйт.

Кайрат окууну жактырчу эмес. Ал Теңирдин адамга төрөлгөндө эле баарын сиңирип койгонуна ишенчү. Аны байытуунун эч кандай мааниси жок болчу. Ошондуктан, мугалимдер андан үй тапшырмасын аткарууну талап кылганда, ал чындап эле башын көтөрө албай турганын шылтоолочу. Ал атайылап алардын калган сөздөрүн укчу эмес. Ал көп учурда Сармат менен сүйлөшкөндө да ушинтип айтчу. Сармат ага лекция окучу. Кайрат угуп жаткандай түр көрсөтчү, бирок чындыгында ал "мурдун чукулап" жатканын көрчү. Анан ал муштуму менен кол салган учурлар болгон!

– Демек, Султан, тагдырыңа ыраазысыңбы? Бизди кийинки мелдешке алып барасыңбы? – деген райондук менеджердин үнү угулду.

– Спорт чебери, спринтер Румба бош орунга дайындалып жатат. Ал баарынан, бул сезондогу кадырлуу чемпиондордон ашып түштү.

Ал алыскы чет өлкөдөн келген мигрант болчу.

– Бул жердегилердин баары биздики! Болгону биз чоочунбуз! – деп ойлонду Сармат.

– Мен башкалар үчүн жашай албайм. Бул иштебейт! Бул жергиликтүүлөр мени башымдан бутума чейин байытса да, мен эч кимди ээрчибейм! Эгер мен алар үчүн өлсөм, өзүмө боорум ооруйт! Андыктан, Султан, сага кеңешим – ар кандай партиялык топторго же коомдук кыймылдарга жагынууга аракет кылба. Алар бүгүн бар, эртең кайда экенин ким билет. Сен ийгиликке жеттиң – бул жакшы, бирок бул сеники гана. Биз сени менен сыймыктанабыз, бул сага жетиштүү! Ар дайымкыдай жаша.

Сармат унчукпай калды. Султан менен Бек да унчукпай калышты. Тойдун расмий бөлүгү аяктап бара жаткан.

Бек Кайрат алып келген гезиттен Султандын сүрөтүн көргөн. Аны окуп чыккандан кийин, ал ошол жерде, төшөктө уктап калды, ал жерде жатты. Ал бирөө басып кете электе аны алып кеткиси келди, бирок кайра уктап калды, чаң соргучтун ызылдаган үнү гана ойготту.

Кайрат балкондо туруп, алысты карап, миндеген тааныш эмес квартираларда эмне болуп жатканын түшүнүүгө аракет кылып жатты. Унаалар имараттардын ортосунда жайбаракат чуркап жүрүштү; айрымдары адамдарды жумушка алып кетип жатышты, ал эми рулдагы бирөө унаа уурусу болушу мүмкүн эле. Ал артындагы бөлмөдө тазалоо иштери жүрүп жатканын укту, ал жерде Султандын сүрөтү түшүрүлгөн гезит жерде жаткан.

Бек толук ойгонуп, көзүн ачып, полдун тазаланганын көрдү. Шарипа башка бөлмөдө чаң соргуч менен тазалап жаткан. Бек отургучка ыңгайлуу отуруп, адатынча буттарын астына жыйып, Кайраттын балкондо окуп жаткан гезитинин шыбыраганын укту.

– Султан аймакта атактуу адам болуу сыймыгына ээ болду; эми бардык көңүл ага бурулду, атүгүл менин ордума да, – деген Идолдун үнү Бектин кулагына жаңырды.

– Алар жаңы иконаны табышты! Кандай гана көрүнүш!

Бек айылдаштарынын ичинде куурчак болушу керек болгон рюкзака көз чаптырганын байкады.

– Мык бул дубалга кирбейт; ал бетон, – деди Кайрат. – Аларды чаптаган жакшы.

– Зарылбы? – деп сурады Шарипа.

– Үйгө кирген ар бир адам жеңиш биздики экенин билиши үчүн керек! Көптөр ошого күйөрмандык кылышкан! – деп жооп берди ал, гезиттин сүрөтүн көбүнчө рюкзак жаткан тумбочкага жөлөп коюп.

Айылдаштарынын дээрлик баары чоң бөлмөгө чогулушту.

– Ооба, ошондой! Мындай сыйга ким татыктуу? – деген кумирдин үнү алардын оюнда жаңырды. – Эл ага татыктуусун берип койгон. Жетишет! Эмне үчүн анын портрети мындай сыймыктуу орунда турат? Менин жанымда. Эгер ал атаандаштарын жеңбегенде, ал ушунчалык маанилүү болмок беле? Ал мурдагыдай эле калсын, ошондо адамдар аны түбөлүккө сыйлай алышат.

– Албетте, сөзсүз эмес... – деди Алма. – Салт. Жеңүүчүлөр көрүнүктүү жерге коюлууга укуктуу. Эл алар менен сыймыктанат.

– Мен эми сенин буттарыңа жыгылышым керек, ээ? – деп кумирдин үнү жаңырды. – Ал райондун ардактуу адамы болуп калды, анда эмне үчүн анын үйүндө дагы бир сыймыктуу бурч керек?

БУРКАН ЖЫШАНЫ

Көчөдөн кирип келген Сармат дароо үстөлдү чапты:

– Турак жай кеңсеси бизге аймакты тазалоону сунуштады!

Баары ага суроолуу караш менен бурулду. Көрсө, ал ошол күнү эртең менен Мария Ивановнага барып, өзү үчүн дагы бир нерсе сураптыр, ал баарына үй кызматкери болуп иштөөнү сунуштаган экен.

– Бизге отуз кол керек! – деп кайталады Мария Ивановна.

– Жумуш көлөмү чоң жана шашылыш. Эгер дагы адамдарыңыз болсо, бизге чалыңыз.

Ошол эле күнү Сармат айылдаштарын Бектин имаратынын кире беришинен алып чыгып, айлананы тазалоо боюнча бир жылдык келишимге кол койду. Мария Ивановна аларды жарым жолдо тосуп алып, кеңсеге бара жатып, жазгы жылуу аба ырайына чейин иштей турган жерлерин көрсөттү.

– Шаарга тыкандык жана тартип керек. Ал эми тургундар кызматтарды төлөй алышы керек, – деди ал.

Мария Ивановна аларды кеңсесине чакырып, жеңил булгаары отургучуна олтуруп алып, алардын суроолорун жазып алуу үчүн колуна карандаш менен кагаз алып чыкты.

– Биз азыртан эле сезондук иштерге даярдана башташыбыз керек – Өткөн жылы жумуш ушул убакка чейин башталган, бирок быйыл алар кээ бир жерлерде артта калып жатышат.

Турак жай кеңсесинин директору колун сунуп, карандашты стакан айнекке кайтарып, бош кагазды алдына калтырды. Анан ал эртең менен Сарматка айткан өтүнүчүн кайталады:

– Районго жаңы күчтөр керек; тазалоо тамаша эмес! Бизге дагы адамдар керек! Баткак жакындап келе жатат, анан суук. Биз аларды толук даярдык менен тосуп алышыбыз керек. Даярдык – бул салгылашуунун жарымы; биз жеңишибиз керек!

Султан төшөктө ары-бери чайпалып, эмнеге мынчалык ыңгайсыз болуп жатканын ойлоп жатты. Ал айлананы аңтарып, жууркандын астынан Алма унутуп калган рюкзакты алып чыкты. Ал уктап жатканда буркан салынган рюкзакты колунун жетегинде кармап турууга көнүп калган. Муну ал өрт чыккан учурда аны унутуп калбашы үчүн деп түшүндүрдү. Рюкзакты көрүп, Султан нааразы болуп күңкүлдөдү:

– Сен кызыктайсың, Алма! Сен аны менен эч качан ажырашпайсың. Атүгүл аны менен сүйлөшпөсүң. Мунун баары ушунчалык акылсыздык.

Бектин алдында тааныш көчө ачылды, ал эч ойлонбостон, ал көчө менен басып өттү. Ал көчө күчтүү чырактар менен жарыктандырылып, жан дүйнөсүнө кубаныч тартуулап турду. Өтүп бараткан адам ар бир бурчтун ар бир майда-чүйдөсүн көрө алды, бирок эми таштандылар чачылып жатты. Бек жөн гана ал жакка барган – анын андан башка кыла турган эч нерсеси жок болчу, бирок бул жерде жашаган адамдын көзү менен ал бардык кемчиликтерди байкады. Ал жөн гана эски адамдын адаты экенин түшүндү.

Ал басып бара жатып, жакында жергиликтүү стадиондо өткөн кикбоксинг боюнча мелдештин чемпиондорунун сүрөттөрү бар гезиттин айрыктарын көрдү. Алар көлчүктө жатышкан.

Бек бош отургучту көрүп, анын жанына басып барып, бир азга жалгыз калуу үчүн отурду. Ал кээде жалгыздык адам үчүн пайдалуу деп эсептечү.

– Бул адамдын руханий иммунитетин бекемдейт, – деп тамашалады ал. Ал күн сайын кайталанып турган окуяларга кызыккан жок, бирок экрандан дүйнөлүк окуяларды көрүп же гезиттерден окуп турду. Бирок анын өз пикирин бөлүшө турган эч кимиси жок болчу. Бек аялы менен акылдуу баарлашууну эңседи. Бирок ал аялынын андан жийиркенип калганын түшүндү. Ал көп нерсени билгиси келди, мисалы, бир күндө же жүз жылдан кийин аларга эмне болорун? Анын жердештери жана өзү жергиликтүү калк менен аралаша алабы? Алардын жашоодогу орду кайда? Алар Чеч-Төбө өрөөнүнүн койнуна кайтып келиши керекпи? Бек жалгыз отуруп, жакын жердеги үйдүн дубалдарын тиктеп турду, бирок ал жерден эч нерсе көргөн жок.

Бектин жердештери болгон тазалоочулар баштарын бийик көтөрүп, бири-биринен бир кадам алыстыкта асфальт жолду шыпырып жүрүштү. Кээде алар буркан жөнүндө катуу талкуулашчу. Алар ар бири жок дегенде бир жолу бурканды көтөрүп, анын салмагын түшүнүп, кучагында сылап, ата-бабаларынын өткөнүнө жакындашып, түбөлүктүү суроону сезишкенин айтышты: алардын жашоосунун жолдору кайдан келет?

– Мени кыспагыла! – деди куурчак аларга нааразы болуп. – Мени жакшы көрөсүңөр, билем! Мен силерге ыраазымын, бирок силердин жумуш убактыңар келди – кечикпегиле! Мен силерди коё берип, күтүп жатам.

– Биздин тумар! – деп кезеги менен өөп, кайра коюшчу. Рюкзактагы буркан капталына кыйшайып, ойго баткандай болду. Муну көрүп баары күлүштү.

Сармат райондук жетекчилик ардак тактасын жаңыртуу боюнча Мария Ивановна буйрук бергенин айтты. Аны менен бир нече адам барды. Кайрат рамкадагы сүрөттөрдүн артындагы илчигичтерин аттиш менен түздөп мыкка дароо иле койгудай кылып атты. Калгандары ал жерде карап турушту, ошондуктан алар сүрөттөрдү оңой илип коюуга боло турганын түшүнүштү. Даяр болгон сүрөттөр ардак тактасы алдындагы көк чөптүн үстүндө кезекте жатышты.

Шаардык мэриядан жаңы эле чыгып келе жаткан эки аял жана бир эркек жерде тизилип жаткан сүрөттөн өздөрүн издеп атышты. Аялдардын бири сумкасынан ак жүзарычсын алып чыгып Кайратка суна, сүрөттү тактага млерден мурда айнегинин үстүн сүртүүнү өтүндү.

Сармат аны көрүп токтоп, катып калды, эч нерсе түшүнбөй тиктеп аткандай. Ал өзү жөнүндө ойлонуп жаткандай эле. Бирок, жергиликтүү тургундар арасында ал белгисиз киши

экегин эстеп, көзүн жерге тикти. Бул жерде Сармат эч ким эмес болчу. Ошого карабастан, ал иштеп жүрдү. Ал Кайратка жардам берип, аны жана башкаларды жакшылап көзөмөлдөп турду. Ал тургай, Кайраттын таманына жабышып калган топуракты, ак конверттеги кызыл пломба момдой жабышып калганын көрдү.

Алар көчөнүн абасынын тазалыгын же шамалдын аларды кайра-кайра тийген суугун байкашкан жок. Жаңы келген мигранттар портреттер туура илинип атабы же жокпу көз болуп турушту.

– Менин жүзүм ардак тактасына илинүүгө ылайык эмес, туурабы, Кайрат байке? – деп күтүлбөгөн жерден Шарипа сөз кылды.

– Жок, албетте, – деп күңкүлдөдү Кайрат. – Бирок алып кел сага деп жакшы жерди сактап коёюн.

– Портреттерди өз-өз ордуна жайгаштыргыла! – деп буйрук берди шаардык мэриядан келген аял.

– Силер, мигранттар тигилерди алаксытпагыла!

– Бул иш бизге тапшырылган, – деп Сармат айтты.

– Бороон урса да портрет кулап түшпөйт, – деди кимдир бирөө.

– Сармат кабарлоо үчүн кеңсеге киргенде күн туу чокуда эле.

Шарипа көчө менен баратып, шаар жөнүндө ойлончу болду:

– Бул жердеги бардык үйлөр мен келгенге чейин курулган. Жер-эне ушул үйлөрдүн арасында. Ал талаа сыяктуу, бул жерде чоң үйлөр гана бар, ал жерде чексиз. Анын бул бөлүгү шаардын тургундарынан эң көп жабыркаган. Таштандыны карачы? Өнөр жай калдыктары, түтүн, асфальтка төгүлгөн күйүүчү май, ар кандай суюктуктар, ал тургай радиоактивдүү курамы бар заттар! Шаарды бул таштандыдан тазалоо менин милдетим. Бул жаманбы?

Ошол эле учурда ал тазалоого көнө албай кыйналып жаткан. Ал бул үйлөрдү курган архитекторлорду же бул көчөлөрдү пландаган дизайнерлерди билген эмес, бирок аларды болгон күчү менен кармаган. Ал бул имараттар башында адамдар үчүн ыңгайсыз болуп долбоорлонгон. Бул курулуштар шаардын тургундарынын жашоосуна тоскоол болгон. Таштандылар үчүн кичине аянттар калтырылган, ал эми жашоо образынын өзгөрүшү өзүнүн шарттарын таңуулап улам өзгөртүп турган. Аныктан таштандылар четинен төгүлүп чачылчу болгон. Бул жаңы жашоодо, бакытка берилип кеткен шаар тургуну эмне кылаарын билбей калчу. Акыры баарына көз жумуп коюшчу.

Көчө шыпырып жаткан Шарипа барган сайын алыстап баратты. Ал айланасындагы адамдарды байкаган жок. Ал жамгыр жаай баштаганда гана токтоду. Веранданын астына жашынып, козу карын үчүн деген жамгырын күттү.

– Ушундай учурларда Жар-Кашаттагы токой уктап жатат, – деп эстеди ал.

– Жаныбарлар, өсүмдүктөр, уктап жатышат! Апасы куймак куюп, отко май, айран же кымыз себелеп, ата-бабаларынын, Арбактын арбагын эскерет. Кандай сонун болчу!

Беш мүнөттүк тамеки чегүү үчүн чогулганда Шарипа ыйлап жиберди. Айылдаштары андан эмне болгонун сурашты. Ал чөнтөгүндө жаткан апасынын акыркы каты жөнүндө айтты. Ал катты алып чыгып, аларга көрсөттү.

Шыпыргынын сабы ага тийип, колум чөнтөгүмдөгүсүн таанып, кайгымды ойготту. Апам катында мени менен урушуп:

– Мен сенден жардам күтпөйм! Теңир мага бала берди, Теңир аны кайр алды! Келбе! Акча жөнөтпө! – деген сөздөрдү колдонот. Ал мени унутуп калды деп айыптайт. Бирок мен кат жазууну токтото албайм.

Жайкы жамгырдан улам Алма Кайратты айран саткан дүкөнгө чуркатып, аны бурканга чачып жиберди. Кайрат ачылган бөтөлкөнү бүтүрдү. Алма жамгырдан кийин үйдүн жанындагы көчөнү шыпырууга барышы керек болду.

– Качпагыла, биз бул жерге бир нерсе кылуу үчүн келдик! – деп Сармат жердештерин үндөдү.

– Эч нерсе кыла албай кала турган убакыт келет, ошондо үйдө отуруп эс алабыз.

– Анда мамлекет силерди бекер багат! – деп Кайрат эч кандай себепсиз кийлигишти.

– Үкүнү таш менен урсаң да үкү өлөт, үкү менен ташты урсаң да үкү өлөт! Аталарыбыз коммунизмди курууга аракет кылышкан, ал эми биз, алардын балдары, азыр капитализмдин жаңы пайдубалын түптөө үчүн күрөшүп жатабыз.

Алар ишти кайсы көчөдөн баштап, кайсы көчөдөн бүтүрүү керектигин талкуулашкан.

– Адамдар! – Султан аларды үндөдү. Тезирээк максат койгула. Эртең мененки тамакка чейин ишти бүтүрүшүбүз керек. Мен үйгө кетким келет!

– Бизде бизге арналган тумар бар, – деди Алма.

– Ал баарын жакшы көрөт! Ал баарына бирдей адилеттүү. Аны унутпагыла!

– Ал биздин биримдигибиз! – деп Сармат аялын колдоду. – Ал биздин жашообуздун өзөгү. Ал кичинекей, бирок өтө күчтүү! Ал биздин жаныбызды сактап калат!

ЖАЛГЫЗДЫК ДААМЫ

Бектин жердештери куурчактын айланасындагы чоң бөлмөгө чогулушту. Жыгач буркан төрт тарапка караганы менен, ал баарынан көп жашай турганын жана башкаларга караганда узак жашай турганын, алардын калдыктары Жер-Эненин курсагында чиригенге чейин жашай турганын түшүнгөндөй көрүндү.

Бек бурканды алып, аны ар тараптан карап чыкты. Үйүнөн миндеген чакырым алыстыкта жайгашкан бул жыгач жарандык ага белги берип, ага оңой жүрө турган жолду көрсөткөндөй сезилди.

Катталуу мөөнөтүн узартуу үчүн паспортторун алып жатканда, бурканга май сүйкөдү.

– Мага дагы бер! Алма бир кесим майдын четин кесип, бурканды өз колу менен майлады.

– Эртең эмне болорун билбейбиз, бирок сен билесиң! Бизге жардам бер! – деп кобурады.

– Мени курмандык чалынуучу жайга койгула! – деген буркандын үнүн укту ал.

– Менин ордум курмандык чалынуучу жайда.

Алар курмандык чалынуучу жайды чыгыш тарапта, компьютердин тушунда болот деп көптөн бери чечишкен, бирок аны али орното элек болчу. Бул жолу буркан Алма кургак чүпүрөк менен сүрткөндөн кийин отургучка тургузду. Жумшак жаздыктын негизи тегиз эмес болгондуктан, буркан бир бетин дубалга жөлөдү.

– Ал Чеч-Төбөнү сагынып жаткандай, – деп бирөө катуу айтты.

– Кантсе да, бул жерде рухтар бар. Идол аларды билет. Алар бул жердеги бөтөн адамдарды жактырышпайт окшойт, тирүүлөрдү – бизди – жактырбагандай эле кеп! Ал өзүнүн тоолоруна, арбактарына кайткысы келет.

Соня эшиктен пайда болду. Аны эч ким байкаган жок.

– Мырзалар! Бул машыгуу тууралуу! – деп билдирди ал атайылап эч ким менен учурашпай туруп сүйлөп. – Мен бул жерге туура багытта келе жатамбы?

– Эми сиздин бурчунуз бош эмес; ал жерде биздин курчагыбыз бар, – деп жооп берди Султан.

– Ага тынчтык керек. Бул жерде ызы-чуу болбойт – деди Алма. – Бизде жаңы тартип.

Мурунку кожойке күйөөсүнүн конокторун көрбөө үчүн бурулуп, бетин колдору менен жаап, ыйлай баштады. Анын үнү угулбай турду, бирок ийиндери байкааларлык титиреп атты. Тынчтангандан кийин ал бери карады. Күйөөсү алардын арасында жок болчу. Ал бул адамдардын, өздөрүнүн ээнбаш жүрүм-туруму менен, анын ичинде кумар ойношконун карап турду: Бек алар менен жакындаша баштаган.

Соня апасына барбай, дайыма шаарда жүрдү. Ал күйөөсүнүн көчөлөрдү жалкоо кыймылдары менен шыпырып жүргөнүн карап турчу болду. Ал сейрек көз деңгээлинен жогору кароо жаңы адат пайда таап алган. Ошондо Соня анын бейкапар жашоосу бүткөнүн түшүндү;

ал өз орду үчүн күрөшүшү керек болчу. Ал үйгө келди, анын кызыл бурчу ээленип алынган. Мыйзамдын тамгасы боюнча мурда берилген нерсени эми кан менен табуу керек болчу. Ал канды каалаган жок.

– Ал дагы эле тирүү! – деди Алма.

– Жер-Эне жана бийик Асман менен Теңир! Алар биз менен! Биздин жакындар рухтары гана алыста.

– Теңир ар дайым алгачкы болгон, – деген Идолдун үнү угулду. – Жерде адамдар пайда болду, анын астында ата-бабаларыбыздын күлү, ал эми асманда – Арбак. Ал сизге кам көрөт. Ал эми сиздин жашоонуз кайсы жерде өтөт – мен да ал жердемин!

– Алардын эң маанилүүсү ким? – деп сурады Султан.

– Мени азыр Кудурет кылсаңыз да – эч кандай айырмасы жок.

Баарына бурчтагы жыгач куурчак аларга бир бети менен карап турганы сырдуу болуп атты. Кантсе да, ал алардын баарына жардам керек экенин, баары жакшы жашоону каалаарын, Жер-Эне жана терең Асман ар бирине төрөлгөндөн бери берген бакубаттуулук, тынчтык жана жакшылык каалаарын билчү. Бирок жаңылуу адам баласында жолукчу касиет.

– Бул куурчак сага кантип келди? – деп Соня сурады.

– Алма аны кетээрден бир күн мурун тааптыр, – деп жооп берди Шарипа.

– Аны үйдө калтырып койсо болбойт беле; ушул убакка чейин өзү менен кошо алып жүрүүнүн эмне кереги бар эле?

Соняны таарынтып алуудан корккон Алма унчукпай калды. Анан Соня бурканга бурулду:

– Мурунку ээң ким эле? Чынындай айтчы? Сен кимсиң?

– Биз ар дайым кедей болгонбуз, – деп ой жүгүрттү Сармат. – Биз мындай жашоону кадимки көрүнүш деп эсептечүбүз. Биз коркпойбуз. Биз бардык жерде ушундай деп ойлойбуз.

– Адамдар кайдан билишет? Алар Чеч-Төбө өрөөнүнөн башка эч нерсе көрүшпөсө, – деп жооп берди Алма. – Бирок сен армияда, андан кийин шаарда кызмат өтөп жүргөндө башкача жашоонун даамын таттың.

Армиядан кийин Сармат Чеч-Төбөгө он жылдай убактан кийин кайтып келген. Ал шаарда жашады. Үч жылдан кийин ал Алмага үйлөндү. Ал аны менен спирт ичимдиктерин чыгаруучу заводдо таанышып, ал жерде жүк ташуучу болуп иштеди. Көрсө, ал дагы Чеч-Төбөдөн экен, бирок токойлуу Джар-Кашаттан. Ал кампада дүңүнөн сатуучу товарларды тарагып иштеп жүргөн. Арак, шарап жана башка суусунду жүктөп берип турган.

Алма химия институтунда артыкчылык менен окуп атып үчүнчү курста окуусун таштап кеткен. Ал ичимдик ичүүнү адатка айландырган. Сарматты биринчи жолу көргөндө ага баарын айтып берген.

– Ичкенде жийиркенем! Бирок мен ичүүнү токтото албай жатам. Бул чындап эле коркунучтуубу?

Сармат аны менен бир нече күн сүйлөшпөй койот. Көз карандылык акырындык менен басылат. Сармат экөө баш кошушат. Андан кийин Алма үйүн карап, иштебей калды. Бир гана көйгөй алардын балдары жок болчу.

Сармат курулуш материалдары заводуна жалпы жумушчу болуп иштеп кирди, бир нече жылдан кийин бетон бригадасына өттү. Ал жерде нааразы болбой жашады. Мүлктү бөлүштүрүү приватизация башталды. Сармат иштеген завод менчиктелди. Жумушчулар көчөгө куулуп чыгарылды. Алардын эмгек китепчелеринде кызматкерлердин кыскарышына байланыштуу деп жазылып калды. Бардык жерде жумуштан бошотуулар болуп жатты. Сармат үй-бүлөсү менен ал жашаган аймактык борбор Аккалага көчүп кетишти. Ал келечегин ушул жерде курууну чечти. Бирок ал жерде да жумуштан бошотуулар болуп жатты! Бут кийим дүкөндөрү, тигүү цехтери жана сүт заводу бардык жерде кыскартуулар...

Эч жерде жумушчу күчүнүн кереги жок болчу. Сармат менен анын аялы үйдө отуруп, зеригип күн кечкиртип калышты. Алар эмне кылаарын билишкен жок, ошондуктан бош жүрүштү. Ата-энеси жаш жубайларга Чеч-Төбө тоосуна барууну кайра-кайра эскертишти.

– Ал жерде мазар бар. Ыйык дөбө. Барып таазим кылгыла. Теңирден бала сурагыла, ошентип, алар бекер жүргөн көп күндөрдүн биринде Чеч-Төбөгө чыгып түнөп түшүүнү ылайык табышты. Эрди-катын ыйык дөбөнүн жонунда таза аванын койнунда мемиреп уйкуга кирип, чукул тектеги айылдан биринчи короз кыйкырганда ойгонушту. Ала чыккан кийиз, жуурканды Алма жыйныгыча Сармат унчукпай олтуруп эс алды. Алманын колуна алар жаткан жерде топуракка көмүлгөн жыгач куурчак урунду. Аны кимдир ыйык дөбөгө ала чыгып унутуп кеткендей сезишти. Алма аны алып, күйөөсүнө берди:

– Бул эмне?

– Билбейм, – деди Сармат.

– Бул Идолго окшош! – деп Алма кубанып кетти.

Сармат аны карап чыгып, аялына кайтарып берди.

– Сен эч кимге пайдаң жок болуп чыксаң, – деди Алма куурчакка. – Бул жакка, менин койнума кир. Мен сени ким жоготконун билип, туруп ага кайтарып берем. Эгер табылбасса анда мени менен каласың! – деген экен.

Алма Аккала китепканасына барды, бирок буркан жөнүндө эч кандай пайдалуу нерсе тапкан жок. Ал көпкө чейин маалымат издеп казып жүрдү. Бактыга жараша, китепкана күн сайын ачык, бирок анын кыла турган иши жок, ошондуктан ал жөн гана китеп окуп жүрдү.

– Чочулаба, буркандар – тагдырдан ажыратылгандар, – деп түшүндүрдү китепканачы. – Эч ким кол алышып да көрүшпөгөн.

– Мага байыркы заманда ушундай дин болгондой сезилет, эл айтса бекер айтпайт го.

– Мен үч китепканадан сурадым – четке кагуудан башка эч нерсе жок. Сыртка чык. Айлананы кара. Ал жерде адамдар мечит куруп жатышат. Алар жардам сурап кыйкырып атышат.

– Чыныгы динчил болгуң келеби?

– Мен атеистмин, мага кереги жок.

– Мен мусулман да, атеист да эмесмин. Мен шаарда чоңойгом. Бул феодализм, мен ага эч качан көнө албайм деп ойлойм.

– Мен шаарда калышым керек болчу.

Сармат суроо-талап жөнөттү. Жооп алгандан кийин, биз кетип, кайра келбейбиз!

Үйдө, ачык терезенин жанында Сармат айылдаштарынын мечитинин пайдубалын казып жатканын карап турду. Бул окуяга байланыштуу ашар өткөрүлдү. Жаңы бай айылга жер берди. Миссионер элдин кечки тамагы үчүн эчки сатып алды. Айылдыктар талыкпай иштешти. Сары эчки касапчы келгенге чейин аянычтуу түрдө маарап атты. Ал жеңдерин түрүп, кадимкидей эле касаптык жумушун жасап атты. Ысыкта кызыл тилин сунуп акактап аткан ит пайда болду. Ал мандайында отуруп, эчкинин ичеги-карындарын ыргытып жибере турган учурду күтүп отурду.

Сармат кетменди биринчилерден болуп алып, күчү такыр түгөнгүчө жерди казып атты. Ал токтоп, чекесиндеги терин аарчып, кетмендин туткасын жанындагы бир кишиге карматты.

– Мен ашарга кол кабыш эттим, – деп эскертти Сармат, анан кошумчалады:

– Эми мечити болот. Туристтер тоолорду жана токойлорду жетиштүү көрүштү. Биз абийирдүү курулушубуз керек болчу ошол пайда болду.

Сармат бурканды алып, бетинен өптү. Ал анын тегерек калпагын жеңи менен аарчып койду.

– Мен күбөмүн! Ата-бабалардын Арбагы өзүн таанытты! Бул мен күткөндөн да көп болду. Арбакка болгон бүдөмүк каалоом орундалды. Эми мен ата-бабалардын руху жөнүндө баарын билип, ачууга милдеттүүмүн!

ТӨРТ ЖҮЗДҮҮ БУРКАН

Сармат бурканды көпкө чейин изилдеди. Ал бир гана сулп жыгачтан оюлуп жасалыптыр. Дененин бир болгону менен башынын төрт бети бар: чыгыш, батыш, түндүк жана түштүк жактарды бир эле маалда карап турушат. Үч кабаттуу жаратылыш да анын тулкусуна жайгашылган. Буркандын жүздөрүнөн өйдө жагында асман көрүнгөндөй чыгарылган. Экинчи кабаты чексиз кичинекей, ал эми адамдардын фигуралары ортодо чыгарылып анын ата-бабалардын рухтары жер астында жашайт деп айтылгандыктан алар эң төмөнкү кабаттагы сүрөттөрдө адамдар мүрзөлөрүнөн белине чейин чыгып турушкан сөлдөрү оюлуп жазалган. Арасынан бир мүрзө бош болчу. Аты жок скульптор ал кишиге өзүнүн орду дагы эле бош экенин эскертип жаткандай байкалды.

– Эгерде ата-бабаларыбызда буга окшогон дин болсо, анда эмнеге башка дагы бир дин бар? – деп ой жүгүрттү Сармат. – Анда биз аны гана эмес, ата-бабаларыбыздын өздөрүн да четке каккан болобуз да.

Буркандын жүздөрү жакшы сакталган. Бирок бардык беттеринде кең тилкеси бар калпактын чети бир жерден жарака кеткен. Сармат жыгачты бармагы менен ичинен чирип жатабы деп чукулап көрдү. Ал катуу бойдон болчу.

Ал бурканды терезенин алдына койду. Бир аздан кийин балдар чогулушту. Сарматтын терезесиндеги куурчакты көрүп, алар кубанышты. Чоңдор да ошентип жыйылышты. Алар анын келип чыгышын божомолдошту, бирок эч нерсе айтышкан жок.

– Тирүү окшойт. Же мен жөн гана бир нерселерди элестетип жатамбы? – деди Сармат аялына кайрылып.

– Эй, Сармат, үңкүрдөн чык, сени күрөк күтүп турат! – деп миссионер коркунучтуу кыйкырды.

Сармат мурдагыдан да шайыр болчу. Ал айылдаштарына барды. Ал штык күрөгүн алып, сол буту менен ийинден басып бир түртүп опурак ыргытып аны кайра жерге сайды. Жер жумшак болчу; айылдыктар мындай жумуштан тез чарчашпайт. Күрөктү ошол бойдон калтырып, ал үйдүн артына кетти; газондо бир эчки оттоп жүргөн. Ал бүт денесин буруп, Сарматты карап, чайнаганын токтотту. Ал бир нече кадам таштап, кайра токтоду. Ал тынчы жоктой көрүндү. Ал айылдаштары чогулган ашар жолуна кайтып келди. Ал штык күрөгүн алып, үйүнө жөнөдү, жолдогу чөпкө күрөгүнүн мизин сүрттү. Ал тез эле колун жууп, үйгө кирди. Терезе кенен ачык болчу – куурчак дагы эле ошол жерде турган. Алма суу жана сүт ичип жатып, дароо:

– Сармат, билесиңби, менин тапканыма кечке жуук жан кирип калат окшойт. Ал мага кирпичин ирмеди. Анан ал ошол жерде туруп калды, күтүүсүздөн күн ачылып кетти.

– Чын элеби?

– Мен талашпайм, ал жыгачтан жасалган, ал мага көзүн ирмебейт, бирок ошондой көрүндү.

– Койчу, мени убара кылба. Мен шаардагы Бек байкеге телеграмма жөнөтөм. Анын жардамысыз мен бул молдо айткандай бул үңкүрдөн чыкпайм. Ким эле тозокто жашагысы келсин?

Миссионер башкаларга окшотуп Сарматка жаңы шорпо менен эчкинин этин тараткан жок. Сарматтын үй-бүлөсү чогулган айылдыктар үйлөрүнө кеткенге чейин, караңгы түшкөнчө отурушту. Сармат кечинде кургак отун алуу үчүн токойго барып, караңгы киргенден кийин кайтып келди. Үйдүн терезелери дагы эле ачык турганын көрүп, ал өтүп бара жатып катуу үн менен:

– Үй жетиштүү желдетилип калды. Терезени жапкын! Болбосо, алар куурчакты уурдап кетиши мүмкүн, – деди.

Колуктусу жооп берген жок, ошондуктан ал жыгачтан жасалган бурканды күн бою турган жеринен жылдырып, анан өзү терезени жапты.

– Оо! Жылуу экен. Эмнеге?

Алма таң калып, анан кошумчалады:

– Ал ар дайым биз менен болгондой.

– Мен ар дайым сени мененмин, эч качан ажырабайм, – деди Алманын оюнда Идолдун үнү пайда болуп. – Шектенбе. Мени жалгыз калтырба.

– Мен сени таштабайм, – деди Алма. – Сени көзүмдүн карегиндей сактоо менин милдетим.

Тоолордо жана токойлордо, айрыкча түнкүсүн дайыма тынч болот. Абдан тынч, анан ушунчалык жымжырттык өкүм сүрүп, кээде уктап жаткан адам төшөктөн секирип тура калат. Же саякатчы саякаттап жүргөндө күтүлбөгөн жерден алардын үстүнөн ысык аптап согуп, кайра бат эле мүрзөнүн ичинен сорккон муздактык илеп каптап чыгат! Элдер мындай кубулуштарды ата-бабаларынын руху – Арбак менен жолугушуу деп эсептешчү.

Сарматтын үйүндөгү бурканды көргөн чондор ага кайдыгер карашып, жаңы салт менен алек болуп жаткандай сезилет. Бирок балдар кубанып, көпкө чейин анын жанында турушчу болду.

Сарматтын андан башка кыла турган иши жок болчу күндүз ал буркандын касиеттерин изилдөө үчүн отурду. Алмадан сүт сурады, ал идишке куюп алып келди.

– Мени курмандык чалынуучу жайга алып бар! – деген буркандын үнүн Сармат уккандай болду.

Сүттү манжаларынын учуна алып, чертип чачты. Ошентип, ал бурканга сый урмат этүүнү ылайык тапты. Алма аны кызыгуу менен карап турду.

Таң атып имараттардын дубалдары жана көчөлөр боз түскө боёлуп баратты. Көчө таза-лоочулар шыпырчу жерин шыпырып, басып бара жатып уйкудан ойгонуп жатышты. Салкын тандын эртең мененки сааттары аларды ар дайым ээн көчөлөр менен тосуп алат. Алар көчө шыпыруудан ырахат алышат.

Султан менен Алма адаттагыдай жанаша басып, түшкөн жалбырактарды шуудуратып аралап жүрүштү. Таза аба ысык болуп, аларга жакындап келе жаткан карды эске салып турду.

– Жер-Эне, Бийик Асман жана ата-бабалардын руху Арбак башка дүйнөлүк күчтөргө ээ болсо да, – деп ал кошунасы менен талашка түшүп бартты.

– Алардын кереги жок! Мен ар дайым көзүм көргөндү гана көрөм – жерди, тоону, асманды, куурчакты. Эмнеге мен түр көрсөтүшүм керек?

– Бирок башкалар ишенишет, – деп каршы чыкты Алма.

– Эч нерсе эмес! Ал өзүнүн иши, алар ойлонушпайт да менин башым менен!

– Качып кетүү мүмкүн эмес. Эгер сүйсөң, үйлөнөсүң!

Анан Султан жергиликтүү балдар көбүнчө футбол ойногон талаага чыгып, жерди тээп-тээп жиберди! Анан Алманын алдында туруп, түкүрүп, кайра үйлөдү! Ал ага жактырбаган көз менен карап турду!

Алма болсо эңкейип жерди сылады. Ал ачык жерге түшкөн бир нече майда таштарды таштанды үймөгүнө ыргытты. Ал өйдө болду. Алар шыпырууну улантышты. Жер менен Асман ошол бойдон калышты.

– Эне деген ушул, – деди Алма. – Ал баарын көтөрөт. Бул жерде ар кандай адамдар жашайт – атүгүл аны сүйбөгөндөр да. Бирок Жер-Энени сүйгөндөр жетиштүү.

Султан менен Алманын буттарынын астында чалкып жер эне жатты. Анын үстүндө оор кулактары бар чөптөр, ошондой эле көптөгөн кичинекей күндү эске салган сары гүлдөрдүн бүчүрлөрү өсүп турду. Алма бир тутам алардан жулуп алып, кубаныч менен жытын искеди. Эртең мененки жел өтүп, бул сулуулуктун баары термелип турду. Ал муздак шамал соккон ачык жерден качкысы келди, бирок жумуш аны ордунда калууга мажбур кылды.

– Мен Жерди да, Асманды да ар дайым сезчүмүн, бирок акыркы убакта аларды унута баштадым, – деди Султан акырын. – Алар бул жаңы жерде бирдей көрүнбөйт. Мен муну көрүп турам. Мен аларды азыр башкача көрүп жатамбы?

– Бул кеңири таралган көрүнүш, ошондуктан адамдар жана курт-кумурскалар анда жашайт, – деп түшүндүрдү Алма.

– Бир нерсени туура айтасың, Султан биздин өзүбүздүн Жерибиз жана өзүбүздүн Асма-ныбыз бар! Бирок бул жерде алар башкача. Биз бул жерде убактылуу жашап жатабыз. Бул жердеги Жер бизге чоочун!

Алма кайрадан тизелеп, чекесин жерге тийгизип, башын көтөрүп, алдындагы кызыл гүлдүн бүчүрүн көрүп, аны өптү.

Талаадан анча алыс эмес жерде Соня пайда болуп, дароо Алмага нааразы боло баштады:

– Жашоо өтүп баратат, мен дагы эле акылдуу болбой жатам. Жаш кезимде үйрөнгөн нерселерим башымдан учуп кетти.

– Мен сенин ордунда болсом, бул тууралуу ойлонмок эмесмин. Эс тутум жагымдуу учурларды камтыса жакшы, бирок эгер ал кайгы же жаман түштөр менен толтурулган болсо, аны унутуп кой. Бул жерде башка арга жок.

– Менин болгону жаман эскерүүлөрүм бар.

– Коомдук уюмга кошул, жок – партияга өт! Алар ал жерде жамааттык түрдө ойлонушат. Сен адашпайсың. Чечимдер жамааттык түрдө кабыл алынат. Сен катардагы мүчөсү болосун эч ким сени жоопкерчиликке тартпайт! Баары сенин ордуңа ойлойт. Добуш берүүгө убакыт келгенде колунду көтөр. Болду!

– Мен бул тууралуу ойлонуп жүргөм! Бирок бир нерседен корком. Эгер өз каалоолоруңа берилсең, сен карьеристсиң! Эгер өздөрүнө таандык эмес кызыкчылыктарды колдосоң, сен оппортунистсиң!

– Жогол же унчукпа! – деп Султан анын сөзүн бөлдү. – Эгер сен мүчөлөрү менен жалпы тил табыша албасаң, партиянын сага эмне кереги бар?

– Кабатыр болбо, Султан, мен сенден жөн гана кеңеш алгым келди, – деп жооп берди Соня токтоо үн менен – Мындан ары адамдар сап түзөп жүрүшпөйт. Алар жазгы чөптү кууп жечү койлордой жайылып кетишти. Силердин гана чишти-бишти элиң эскиче жашайсыңар. Силер бул жердегидей эмес, чогуу чогуласыңар. Эгер бир аз тереңирээк казсаңар, өзүңөрдүн сазыңарда отурганыңарды көрөсүңөр! Силердин ойлоруңар да силердики! Бирок ар кимдин өз жашоосу бар! Ошентип, силер бири-биринер үчүн ойлонбой калдыңар.

Соня алардын жанында туруп, кайда барарды билбей калды окшойт.

Султан мындан ары сүйлөшкүсү келген жок – ал конуштарды аралап, шаардыктар эртең мененки тамакты ичкенге чейин тазалоо иштерин бүтүрүшү керек болчу. Алар жакында үйлөрүнөн чыгып кетишет.

– Дагы эле тааныбайсыңбы?

– Алма ага бурулду. Карачы, бул Чеч-Төбө менен бир эле жер. Болгону бул жерде климат башкача.

Ал ага жооп берген жок.

ЖАШОО КУМАРЫ

Султан жумушунан келип, ашканадан куурланган жумуртка, кофе, ысык булочка кошулган каймак жана бир аз колбаса жеп тамактанды. Анан ал баары эс алган чоң бөлмөдө терең ойго батып, куурчакты тиктеп отурду. Алма жерде отуруп, бурканды астына коюп, ошол эле нерсени карап турду.

– Жер-Эне жана көк Асман дагы эле баарын сүйөт, – деди Алма буркандын үнүн кайталап.

– лар эч качан ачууланбайт. Адам бир эмес, канча жолу жини келет, жинди келтирет:

– Уф, ушу мен сени! – деп айтат. Ал сени бир эмес, бир нече жолу тепкилейт, бир эмес, бир нече жолу ага түкүрөт! Алар кайдыгер келишет. Кантсе да, ар бири акыры Жер-Эне үчүн жер семирткич болушат. Ал эч кандай кек сактабайт. Козголоң чыгарып, анан багындырганы өздөрү сыңары эле адамдар.

– Уф, ушу мен сени..! – деп корс этти Алма Султандын үнүн турап.

– Жетишет! Мага бир нерсе бер, – деди ал кайрадан буркандын үнү. Алма муздаткычтан бир бөтөлкө сүт алып, кашыкка куюп, куурчакка чачып, анан жалбырган үнү менен кошумчалады:

– Таарынба.

Төрт беттүү буркан башынан бутуна чейин ак сүткө малынгандай эле. Эми ал канааттангандай сезилди.

– Анын алдында мен эч нерсе эмесмин! – деди Алма.–

– Ал баарын билет, а мен билбейм. Ал менин жаным кай жерде экенин билет, мен аныкын билбейм.

– Мен Чеч-Төбөгө баргым келет, – деди куурчак. – Ал кайда? Мен аны унута албай койдум.

– Жергиликтүү байлар тизелөөдөн туруп жатышат, – деди Алма.

– Жакында сен бул жерде өзүңдү эркин сезечү учур келет, алар сага ишене баштайт.

– Чеч-Төбөдө да адамдар тизелебей эки таканына туруп жатышат.

– Ооба, улуу элдер, кичинекей элдер, баары тизелөөдөн баш тартып атышат, – деп кайталады ал.

– Эмне жөнүндө айтып жатасың? – деп сурады күйөөсү.

– Эгерде географиялык жана экономикалык артыкчылыктарды эске алсак, калк жыш жайгашкан аймактарда келечек жогору. Анда Чеч-Төбөдө кандай мүмкүнчүлүк бар? Эмнеге өзүңдү алдайсың?

Алма Шарипага жардам берүү үчүн ашканага кетти.

– Акмактар! – деп жыйынтыктады ал. – Азыркы дүйнө океан сыяктуу чалкыйт, алар болбогон кеби менен таасир эткиси келет! Толугу менен тескерисинче. Алар баланын оюнун ойноп жатышат.

Султан отуруп, жердештерин карады. Ошол учурларда ал аларды жек көрүп турган. Алар эртең мененки жумуштан кийин эс алып, көчөлөрдү тазалоого кайра киришперден мурун күч топтоп жатышты. Адатта, Султан дароо эле өз ойлору менен ачык бөлүшчү, ошондо жердештери анын эмне деп ойлоп жатканын билип алышчу. Бирок, бул жолу эс алууда лам деп ооз ачпады.

Сармат көчөдөн акыркы болуп келди. Тал шыпыргыларынын астындагы жалбырактардын шыбыраганы кулагына дагы эле жаңырып тургандай сезилди, "жашоо симфониясы" сыяктуу. Ал көп учурда көчө шыпыргычтардын ишин ошого салыштырчу.

– Уккула!

Алма күйөөсүн тосуп алуу үчүн коридорго чыгып баратып кубана жар салды.

– Чештөбөлүктөр дини болгонбу? Аларда бар болсо аны калыбына келтире алышабы? Алар калыбына келтире алышат. Анан өзүнүн ишеними менен жашайт.

– Динби? Ал кайдан келет? Султан жакындап келип, сөздү бөлдү.

– Теңиризмден! – деп жооп берди Сармат.

– Бирок бул... таптакыр келесоолук!

– Асман менен Жерби? – деп каршы чыкты Сармат. – Сен муну келесоолук деп ойлойсуңбу? Мына алар биздин алдыбызда. Эмне, буларды кудайга тенеген кишилер келесоо кишиби?

– Адамзат бул этапты көз жарып дүйнөгө келгенден тартып башынан өткөрдү, сен бүгүнкү күн алкагында баа берип атасың.

– Кечиресиз, эч ким теңиризмди жокко чыгарган жок.

– Ал дагы эле бар. Туура!, – деп макул болду Алма.

– Аны адамдар чанып кеткен. Болбосо, биз терең уйкуда болбойт болчубуз.

– Байыркы убакта башкача болгон, бөлөк арга жок болчу, – деп макул болду Султан.

– Азыр адамдар карманган талдары башка-башка: партиялулук же атеистик – ар бирин өз кожоюндары башкарат.

– Ырас, бул али жоюлган жок, – деп Алма тигинин оюн кайталады.

Интернет бул учур техникалык көйгөйлөрдөн улам иштебей калган. Ошондуктан бөлмө мурдагыдай элге жык толгон. Султан күтүүсүздөн экрандын жаркырап, анан өзүнөн-өзү күйүп жатканын көрдү.

– Бек, ойгон! Компьютер иштеп жатат! Азыр кимдин мүмкүнчүлүгү болсо, ошонун көп иши бар. Кантсе да, сен окуп бизди тааныштырасың.

– Мен ага көп убакыт коротуп жүрөм, – деп Бек акырын каршы болду. – Башкаларга айт.

– Аппаратты жаап кой! Мага көрсөтпө, мен аны көрбөйүн! – деп Султан чачылып кетти.

Султан интернеттен көргөн нерселеринин көбүнө түшүнө албай, зеригип, монитормо тигилчү. Ал ар дайым анын алдында жөнөкөй байкоочунун жүзү менен отурчу.

Түшүндүрмөлөр чет тилинде берилип, ал түшүнбөгөн нерселер көрсөтүлүп турчу.

– Каалабайм, бирок баары бир айтам... – деп Соня босогодо көчүк басып атып, уялыңкырап кебин баштады.

– Сен бүтүндөй өкмөттүн өкүлүндөйсүң. Бул кандай өкмөт? Атүгүл сенин уруу башчыларың да эмес...

– Мен кароолчулардын бригадиримин, – деп Сармат.

– Сен кайдансың, билесиңби? – деди Соня.

– Так айт кандай экенимди?

– Сен бул жака келгенсиң! Анан жергиликтүү бандиттей сүйлөйсүң!

Ушу жерден Соня аны башынан бутуна чейин, анан кайра ылдыйдан өйдөнү карай сыдыра карап чыкты.

– Эмнеге мени үйдүмөн кууп чыктың? Эми менин күйөөмдө эмне күнөө? Сен аны кажып, жеп жутасың, каалаганың ушу эмеспи?

– Мен, сени, азыр, барыдан мурда жакшылап сабаймын!

– Албетте, өлтүрө деле аласың. Сен каалаганды жыга чаба аласың...

– Эмнеге таштандыны казып жүрөсүң? Ошончо эле кыйын экен кел, мен мекендештериме айтам; алар каалаганыңды алып беришсин. Тамак-аш же кийим каалайсыңбы анан дагы эмне керек сага?

– Мен күйөөмдү көргүм келет. Ал кайда?

– Тигин! Сен көп нерсени каалайсың.

– Сен бул жерден болбосоң да айтайын, азыркы өкүмөт бизди коргой албайт!

– Бийлик убадалар аркылуу күчтүү! – деп ичтен кимдир бирөө кыйкырып ийди.

– Бул мени кызыктырбайт, – деди Сармат.

– Мен мындай жашай албайм! Мага баарын берип турган үйүм кайда кетти? – деп суроо койду Соня. Анан үйдө отургандарга карап:

– Силер адамдар, жөө тумандай каптаган оорусуңар, чумасыңар! Мени үйүмдөн кууп чыгышты ойлоп таптыңар. Мен силерге жакын арада жашай албайм!

Ушул кебинен кийин Соня өйдө болуп, чукулку көчөгө бет алып кайра да белгисиз жакка асып кетти.

Сармат түшкө жуук сейил бактын жанындагы аянтты шыпырып жатып, өйдө карап, Сонянын келбетин ыраактан көрдү, ал кыймылсыз туруп, бир нерсе жеп жаткан. Анан ал Сармат карап турганын байкап, колун табигый эмес түрдө шилтеди. Анын жүзүн айырмалоо мүмкүн эмес эле, ага чейин аралык абдан алыста болчу.

Бек эшиктен кирип, бут кийимин чечип, коё турган жер издеп айланасын карады. Аларды койгондон кийин, чоң бөлмөгө өзүнүн керебетине өттү. Алыскы бурчта бейтааныш адамдар отурушту, Аскар аларга интернетти үйрөтүп жатты. Оң бурчта анын жердештери телевизор көрүп жатышты.

Алма дароо башын көтөрүп, катуу үн менен:

– Мына, таяке да келди. Ардактуу жайыңа өт. Бул жолу да колунуз кур келдиби? Кечки тамакка бир нерсе алып келерсиз деп ойлогом. Үй ээси деп эсептелесиз, бирок конокторго тамак-аш бере албайсыз, – деди.

Бек уктагандай түр көрсөтүп, керебете отурду. Алма ордуна туруп, күйөөсүнүн ийинине колун коюп:

– Бүгүн түшкү тамак болбойт. Колуман келбейт. А сиз, таяке, тамак бышыра аласызбы? Жумуртканы бышыра аласызбы? Аны да жасай албайсыз, мен билем.

Бектин жердештери футбол көрүп жатышты. Бек каршы болууга аракет кылды:

– Мени тамактандыруу силердин ишинер эмес. Бардык ыңгайы бар үйдө жашап атасыңар. Менден дагы эмне керек? Эгер мени ачка калтырат экенсиңер ага менин кандай тиешем бар? Өзүңөрдү адамдай тутпайт экенсиң – үйдөн кууп чыгам! Ушуну каалап атасыңарбы?

– Дагы эмнени каалаганыңыз бар? Сиз тетиги чоң баатыр

Султанды караңызчы. Аны үйдөн кууп жибере аласызбы?

Бек дубалга бетин буруп, унчукпай калды.

– Маселе ушундай, таяке! Кааласаңыз да, каалабасаңыз да, эми айтайын! Биз бул жерге иштегени келдик. Биз бул жерде жашаган адамдардын жакшы жашоосу мындан да мыкты болушу үчүн иштейбиз! Шаардыктардын жыргалдуу турмушу үчүн эмгектенебиз. Биз сизди мындан ары бага албайбыз!

Бек ички чөнтөгүнөн капчыгын алып чыгып Алманын алдын карай ыргытты.

– Менде болгону ушул, ушуну алгыла да, мени жайыма койгула!

– Жалгыз жашоо мүдөөсүн биз ойлоп тапкан эмеспиз. Шаар тургундарында ушундай да адат илгертен болуп келет экен. Акчаны менин алдыма ыргытып, таарынбаңыз. Биз шаар тургундарынан жуурканды өзүнө көбүрөөк тартуу адатын үйрөнүп атабыз.

Алма жерден капчыкты алып, Бекке алып келип, анын артында туруп, токтоо үн менен сөзүн улантты:

– Иштеш керек! – деп сенге өттү. – Сен кимсиң чиренип үйдө бекер жаткыдай? Коомчулукта бизден башка эч кимин жок. Айланада – баары бейтааныш адамдар. Эгер биз сени бейтааныш десек, кимге кайрыласың? Эркек тана жумуш кылууну сүйүшү керек. Кароолчу бол! Ошондо бир узагыраак жашайсың. Каалабайт экенсиң, бул үйдөн чыгып кет!

Ал бир дем менен сүйлөдү. Атырылган үнү менен ниети олуттуу экенин баса белгиледи.

Бек көздөрүнө жаш толгон жүзүн буруп, эч нерсе дей алабай, бери карап олтуруп калды.

– Алма, силер мени багып атпайсыңар, мага Собес ачкадан өлбөгүдөй акча төлөйт. Анын үстүнө, мага шыпыргы алып жол тазалоонун кандай кереги бар? Мен өмүр бою чийме чийип, эсеп кыйсап кылып келгем.

– Сен анда бул жерде отургандардан сабаттуусу турбайсыңбы?

– Мени өзүңө теңебе!

– Мен анда сенин таштаманыңа да жарбайт экемин да?

Бек үйдө отургандарды жалт карап алды. Бири да көңүл буруп койгон жок. Баары дүлөй болчу.

ШААРДЫК ТУРГУН

Соня дагы кайра пайда болду, бирок үйүнүн босогосунан аттоого батынган жок. Ал жарым бүкүрөйүп, үйгө чакырылышын күтүп турду.

Султан эч нерсе кылбай кантип байып кетүү мүмкүн экендиги жөнүндө айтып жатты. Соня таң калып, ага суктанып, сөзүн бөлүүгө батынган жок. Сөзүнүн аягында ал күтүүсүздөн Соняга бурулуп, ага кыйкырды:

– Ымтыраган байкуш! Сен эмне мынча жерге тирүүлөй кирип кете жаздап атасың? Эмнеге өзүңдү мынча кордойсуң? Булардын сага мындай мамиле кылышына жол бербей! Не дегенде, сен өз укугунду билбеген келесоосуң! Сени малга теңеп аткан нерсе ошол. Сен жер-

гиликтүү тургунсуң! Муну эсинден чыгарба! Сен президент менен бир катар баарына укукту-усуң!

– Мени ким кууп чыкты? – деп ийди чыйрала түшкөн Соня.

– Сени эч ким кууп чыккан жок! Сен биз менен жашагың келбейт.

– Ким? – Менби?

– Болду! Каалаган жериңе бар. Эң негизгиси, сенин укугуң биздикинен өйдө! Баары сенин алдында көз каранды. Булардан сен талап кыл: муну бер, тигини бер де! Эмнеге мынча ымтырайың?

Сонянын бүкүрөйө баштаган бели түзөлө түштү. Бирок мурдагы ордунда кала берди. Ал уруксатсыз босогодон аттоого дагы эле батынган жок. Кабагы түйүлүп, ойго баткандай. Ал өзүн коргогон үйдө олтурган бир да кишиден сөз уккан жок. Ичти карап күйөөсүн издеп таппады.

– Биз ай сайын квартира акысын төлөйбүз, тамак-аш үчүн биз төлөйбүз. Бек таяке дагы эмне каалайт? Бул биздин үйүбүз! – деп каңкуулады Алма.

Бек чалкасынан жатты көздөрү ачык болчу. Ал эмнени ойлоп жатканы белгисиз, бирок ал пас үнү менен:

– Менин эңсеген бактым кайда кетти? Мен аны кайра көрөмбү? – деди.

– Наалыба, таяке? – деп Алма кагып салды.

– Мен аны эми желкемди көрө албаган сыңары эч качан аны көрө албайм!

– Мунун баары адамдардын руханий жакырланышынан, – деп ой айтты Сармат. – Эски режим тушунда биз Кудайды унутканбыз. Биз Аны кайрадан издешибиз керек. Анын алдында тизе бүгүп, чөгөлөп кечирим сурашыбыз керек. Ошондо биз ийнибизде оор жүгүбүздү алып ыргытабыз. Башкача ой уялайт акылыбызда, жашообуз башка жолго түшөт!

Соня үйдө калды. Ал унчукпай, баары менен бирге онлайн жаңылыктарын көрүп, алар менен чогуу тамактанчу болду. Алар бир жууркан астында жашашап атканда өзүнө орун таап, күндүз кээде нан алганы дүкөнгө барып, дүкөнчү кайтарган майда тыйындарды өзүнө алып калчу болгон. Пол жууп, Бекти эч качан төшөкгүнө жаткырбады. Ал ушинтип жашоонун алдында эмне күтүп турганы билүчү эмес. Апасына кайтуу тууралуу ойлоп калчу, бирок шашкан жок. Квартирадагылар ар кимси алгач ээлген ордун көздүн карегиндей кайтарышат. Аскар элге сабак берет. Бек квартирада орун ээлеп алган көрүнүшкө маани бербей калган.

Бир күнү Соня дүкөнгө кетип, Бек ишинде экенде Султан:

– Бул айымдан апасына кетеби же кетпейби суроого кез келди, – деди.

– Бирок биз полиция алдында эмне деп жооп айтабыз? – деп Шарипа киришти. – Эгер бизден эмне үчүн үйдүн ээси көчөдө калган десе канттик?

– Анда бул байкушка бизди таштап кетүүдөн башка арга жок, – деди Султан. – Биз кайра жардам беришибиз керек. Кикбоксингде ким алсыз болсо оюндан чыгарыла берет эмеспи ошо сыяктуу.

Айылдаштарынын талабы менен Мария Ивановна Бекти кароолчу кылып дайындаган. Эми ал күн сайын башкалар менен бирге ишке чыгып, кайтып келгенге чейин көчө таза-лоо менен алек. Ага таштандыларды: кагаздарды, айнек сыныктарын, калай банкаларды жана башка майда буюмдарды кара желим баштыктарга чогултуу тапшырылган.

Мария Ивановна айына бир нече жолу районду кыдырып чыкчу. Ал жумуштун абийир-дүү аткарылып жатканына көз салчу. Бирок бул да жетишсиз болчу. Ал BMW унаасын айдап кыдырып келатып, токтогон жеринде кабинадан түшчү эмес. Иштин жүрүшүн карап ар күн сайын ошол эле көрүнүш кайталанып жаткандыктан тышта эч нерсе болбогондой сезилчү. Кайрат, жетекчисинин жолун божомолдоп, эски спорттук бут кийимдин тикенек жагып өйдө каратып ыргытып, бир жолу кырсыкка алып келди. Андан кийин Мария Ивановна бир нече ай иш аянтчаларына чыккан жок.

Бригадир Сармат анын кеңсесине барып иштин жүрүшү тууралуу отчет берип турчу болду.

Жаңы келгендер көчө тазалоочулук ишти толук өздөштүргөн: кантип шыпыруу, таштандыны кайдан чогултуу, аларды тартып кетчүлөр менен расписаниеге таяп чыгарып салуунку сүйлөшүү, канча төлөнөт жана таштандыны өрттөөчү жайларга канча жолу алып барылат. Баары тааныш болуп калгандыктан, өздөрүнө убакыт табылчу. Тыныгуу учурунда алар кыялдары менен сүйлөшкөнгө өтүшчү. Ар бири келечектеги жашоосун ойлончу. Сармат балалуу болуп, участоктун менеджери болгусу келчү. Шарипа иштеп, андан кийин окууга баргысы келген. Алма топуракты көргөн сайын дыйканчылыкты өздөштүрүүнү кыялданчу. Саясий партияга кошулуп, анын колдоосу менен карьерасын өркүндөтүүнү каалагандар да бар эле. Султан ошондой адамдардын бири болчу. Ошого карабастан, баары Мария Ивановна тарабынан дайындалган жерлерде көчө шыпырышканы шыпырышкан.

Мекени жөнүндө сөз болгондо, айрымдары гүлдөп-өнүгүүнү, башкалары кылымдар бою төмөндөөнү божомолдошчу. Бирок алар көбүнчө аны да ойлоп жанын кыйнабаш үчүн мындай талкуулардан качышчу. Алар күндүз иштешчү, түшкү тыныгуу саат 9дан 10го чейин, калган убакта баштарын көтөрбөй көчө тазалашчу. Шаар жакшы дем алышы үчүн, көчөттөр өз убагында отургузулушу үчүн, оюн аянтчалары өз убагында сырдалышы үчүн жана өтүп бара жаткандардын буттарынын астындагы аллеяларга иттердин заңы калбасын үчүн кайталап шыпырышчу.

Айланада ар дайым адамдар көп, бирок эч ким аларга көңүл бурчу эмес. Мигранттар жумушка барып-келүү жолдорун билип, тынч жашашчу. Бирок шаардын тургундарынын арасында көчө тазалагычтар өз иштери менен алектенип жатканын кызыгуу менен карап тургандар да бар болчу. Бир колу менен бутерброд жеп, экинчи колунда сыра бөтөлкөсүн кармап, оозунда тамеки тарткандар да жолукчу.

Соня күн сайын станцияга чукул жерде ары бери басып жүрчү; эч ким аны токтотпочу. Арык денелүү өп чап тамак ичип аз уктап, ал тургай дааратканага да вокзал, метро сыяктуу жайлардыкна барчу. Бардык жерде башаламандык! Ошондуктан бир жерден жай табуу кыйын эле, ал эми табылганда ал жердеги жашоо же иштин жүрүшүн карап отурчу.

Аскар турак жай кеңсесинин директоруна баруу үчүн өргүү сурады. Бектин жердештеринин арасында ал окуу жайына тапшырууга батынган улан эле.

– Биз үчүн сен Матросовсун, ал амбразураны көөдөнү менен калкалап артында аскерлерди сактап калган! – деди Сармат. – Өлбө! Жеңиш менен кайтып кел. Эгерде сенин максатың ишке ашса, сен биздин сыймыгыбыз болосуң! Ошондо сени мактообуз үзүлбөчү болот.

Аскар эч нерсе дебей эптей, Теңир алдында ооз кесир болбосун деп унчукпай чыгып кетчү.

– Аскар жакында студенттер арасында болуп калат. – деди Шарипа көчөнү шыпырып жүрүп. – Теңир ага жардам берсин! Ал жөнүндө жакшы ойлонгула – биз да колдойбуз!

Баары бир азга токтоп, кетип бараткан Аскарды жакын жердеги имараттын бурчунан ары жок болуп кеткенге чейин карап турушчу болушкан. Алма жолдун четинде отурган Соняны көрүп ага акыл айтмак болуп, бирок Султан көчөдө муну туура эмес деп эсептей турганын эстеп унчукпай калды.

– Сенин билим алууга укугуң бар, – деди Султан көчөдөн кирген Аскарга. – Үйрөн! Балким, мени да кечеге кошуп коюшат. Мария Ивановнага барып сураналы.

Ангыча Сармат көчөдөн чуркап кирип:

– Кана, жанагы эр жүрөк жигит, Кайда? – деп койнунан муштумдай ташалып алып туруп, уруп жиберди. Бирок, Аскар буйтап, эңкейе бергенде октой тез учкан таш артырындагы терезеге тийип, кош айнек терезени талкалап кетти! Сарматка карай чуркаган Султан, тигини жакадан алып артка ыргытты! Бирок ал күү менен барып Алманы кучактаган бойдон жыгылды. Кайра эле жаткан жеринен тура калды.

– Жакында жаңы келгендер жергиликтүү тургундардан коркпой калышат, – деп Аскар камаарабай оюн улантты. – Сырттан келгендер аларга кол көтөрүүгө батынышпайт! Аларда эч кандай мүмкүнчүлүк жок: алар бийликте эмес, бай да эмес, иши кылып, мүмкүнчүлүгү такыр жок. Кийинки айдан баштап мен юридикалык жөндөмүмдү өнүктүрө турган сабактар башталат.

– Сен ким болууну окуйсун? – деп сурады Шарипа.

– Юрист болом, –деп сыймыктануу менен жооп берди Аскар. – Мен социалдык адилет-сиздикке каршы күрөшөм.

Андан кийин Аскар бөлмөнүн аркы өйүзүндөгү Алмага кайрылды:

– Бүгүн квартираны тазалоо кимдин кезеги?

– Сеники! Сен эмессинби же унуттунбу? – деди ал.

– Кандай жакшы! Эми сиз да элдин арасында болосуз!

– дейт Султан Шарипага. – Көрсө, сиз шаардыктарга бизге карганда көбүрөөк керек экен-сиз.

Шарипа кысынганынан беттери кызарып, акыры оюн ортого салды.

– Мен нотариуска канча акча калтырдым, алардын тынчын айлап күндөп ала бердим...

Алма кофеге эки кашык кумшекер салып аралаштырып туруп Шарипага сунду. Шарипа башын ийкеп, Алмага ыразычылык билдирип, ооз тийип туруп стаканды үстөлгө койду.

– Сиз экөөбүздү мындан ары салыштырууга болбойт. Сиз өзүңүзгө жумуш таба аласыз, сиздин каалоонуз боюнча. Бизди бул жерде кааласа жумуштан кетиришет, башка жерде жумушка алуу болбойт... – деп улантты оюн Алма.

– Чыда, ийгилик колундан чыкпасын! – деди Шарипа.

Алар саал унчукпай калышты.

– Аларды кантип алдадың? – деп сурады Султан. – Мен билем, жергиликтүү атка минерлердин ишенимине кирүү үйдөй зоону омуруу менен барабар.

– Бирөөнүн этегин кармап оокат кылбайсыңбы? – деп калды Алма. – Ким билет, Кайрат сени көрсө эле үшкүрүнөт, өзүң билесин.

– Менде катын алуудан маанилүү иштери бар! – деди Кайрат дароо жооп берди. – Бар болгула, жолдоштор!

– Жашоонун билетти колунда, – деп коюп, Алма эртең мененки тамакты ичкенде бошогон идиш-аяктарды жууганы раковинага алып кетти.

– Эми ошентип каалабасаң, бул үйгө кирбешин керек, намысыбызды шылдындаганга тете жорук бул, – деп сөзгө Сармат аралашты. – Ошентип, сен мындан ары бизди эч качан көргөн жоксуң. Биз да мындан ары сен үчүн жооптуу эмеспиз. Жашооң бейиштеби, тозоктобу, оорулуусунбу, жоксунбу баары өзүңдүн түйшүгүң. Бул эки! Сен, урматтуу карындаш, ийгиликке мындан ары да жете бергин. Башкаларга өрнөк көрсөтө бер! Бир гана жери ошол жаңы жашооң өтүп аткан жерде жаша!

Шарипа дайыма эртең мененки тамактанган ордуна отурган. Баары төшөктөн туруп атып билкалар, бычактар, чөйчөктөр кагылышып атышын угуп атышты.

Шарипа айласыздан:

– Мен мындай жазаганыма өкүнөм, – деди жаркыраган жүзү менен оюн-тамаша иретинде. – Эгер бул жакка келбесек, Чеч-Төбөгөдө болмокпуз. Кандай назик, боорукер адамдар жашашат бизде. Алар жумушчуларды өздөрү жумушка алышмак. Бирок келдик, эми эмне болот алиге дейре белгисиз.

– Өзүңдөн корк! – деп барк этти Кайрат арка жактан. – Сармат бизди коргой албайт, биздин ички чаңкообуз кыйнап атат, ал да бизди андан куткара албайт! Султанды айтпаганда ким-кимибиз өз алдыбызча күчтүүбүз!

Ага эч ким жооп берген жок, анан Алма дагы бир жолу Шарипага кайрылды:

– Ошол! Бул жерден тез кет!

– Теңирим үчүн, мени минтип айдабачы! – деп Шарипа калчылдап кетти. – Менин ийгилигим сени ыраазы кылат деп ойлогом. Бактымдан бөлүшө кетейин, баары ыраазы болот дегем!

– Кантип башкача болушу мүмкүн? – деп Сармат сөзгө аралашты. – Мындан ары сиздин норманы биз тазалашыбыз керек! Эмне биздин жумушубуз азбы? Биз бул жерде эшек такалап жатабыз деп коелу, бирок сенин нормаң жок, сага кандай болор экен дейбиз. – деп какшыктады.

– Мен азырынча эч жакка барбайм, ижарга квартира таба элекмин, отурукташканча эле бул жердемин.

Эч ким унчукпай жооп беришти.

– Мүмкүнбү? Сармат байке? Бек байке сиз айтыңызчы?

Мен өзүмө ижарага алганча, квартира издеп атканда, сиздер менен жашай аламбы?

– Бул үй биздики! – деди Алма.

– Мен уялам, бирок тиземе жыгылууга даярмын! – деп Шарипа ыйлап калды.

Ал жердештеринен колдоо күтүп жаткан.

Баары унчукпай, тымпыйышты.

– Бул жерде жаша, орун жетиштүү! – деди Бек.

– Ал бул жерде жашабайт! – деп дароо кеп алды Алма.

– Колумдан келбейт... – деп Шарипа араң сүйлөдү. – Бир туугандар? Биз баалуу нерседен бат эле айрылдыкпы. Биз мындан ары жердеш эмеспизби? Эмне үчүн? Силерге эмне болду?

Шарипа отургучтан турду. Башкалар аны жапырт карап күтүп калышты. Анда ал кокустан жолун тоскон отургучту жыга тээп үйдөн чыгып кетти.

Алма сол колунда чоң сумканы сүйрөп, газонду аралап баратты. Учуна мык кагылган таяк кармап, алдынан жолуккан ар нерселери сайып терип желим капка салып жангыз баратты. Күн сайын эртеден кечке сүйлөшүп жүргөн Шарипа жок болчу. Бул жолу Алма ойго жангыз өзү батты.

КЫТЫГЫЛАЙЫНБЫ?

Аскар шаркылдап баскан, ага мүнөздүү кадамдар менен жакындап келатты, бирок Шарипа аны менен сүйлөшкүсү келбеди. Артынан Сармат келди. Ал семичке чагып келди. Аскар менен мушташа тургандай түрдө эле. Бул алар жолуккан сайын кайталанат.

– Сага окшогон адам киши болбойт, – деп Аскар Сарматка сын тагып. – Сенин орто билимиң бу жерде эч нерсеге жарабайт! Өмүр бою ушинтип каласың. Кана, бул сага жагабы? Сармат, сен кечээки кишисиң аң-сезимиң, адам болууга умтуласың, бирок... Сен бизденсиң, бирок бул биз үчүн ыңгайсыздыкты жаратат! Эсинде болсун.

– Ушундай де өсчү жигит? – деди Сармат. – Мындай кебиң менен арабызда жашай албачубуз сенсиң!

– Сен унчукпа, – деди Шарипа Аскарга. – Биз тагдырдын буйругу менен бузулган адамдар эмеспиз, алдыбызда улуу тапшырмабыз жок, маселен: Америка же Россиядай. Дүйнөгө түркүк болуу дымагыбыз да жок! Биздин алдыбыздагы тапшырма өтө жупуну, күчтүү желмогуздарга өзүбүз жем болуп калбоо үчүн тырышып жашоо. Ушундай, кагылайын студент! Көрүнгөн кишиге сабак өтүүнү токтот, болбосо кыйынчылыкка дуушар болосуң.

Бир маалда Аскар дептерине бир нерселерди жаза баштады:

– Ишендирүүчү аргумент юристтин ийгилиги дешет. – деди ал – Бул семинар өткөн кезде келтирүүчү пайдалуу мисал бизге.

– Кетсең болот эми ушуну менен! – деди Алма ашканада кофе кайнатып жаткан столдон алыстап баратып.

– Мына кызык! Сен эми элдин арасында болосуң! – деп Султан Шарипага кайрылды. – Көрсө, сен жергиликтүү тургундарга бизден көбүрөөк керек экенсиң.

Алма дагы эле жангыз чоң желим кап сүйрөп, газонду аралап, экинчи колуна учуна мык кагылган таякты кармап, таштандынын баарын тешип, аны терип, дароо баштыкка салып жиберип келатты. Көбүнчө эртеден кечке паркты тазалоо жүргөндө сүйлөшүп көнгөн Шарипанын

ордунда эч ким жок болчу. Бул жолу Алма аска тоодой ойго батты. Же аң-сезимин тынчытуу үчүнбү, же ага Шарипа жанында жүргөндөй сезилүүсүн ою менен жаратуу болдубу. Ал өзүнүн жаштыгы жөнүндө шыбырап өзүнө өзү айта баштады.

Мындай ойлор дайыма эле башына келе бербегендиктен, ал бир аз кооптонду. Бардык жерден таштанды издеп, ошол эле кезде жаштыгын эстеп, өткөн жылдарды кайрып алып келип атты. Бирок Алма жашыл талаанын ортосуна токтоп, таяктын сабына жөлөнүп, тамыры бар айкелдей бир топко кадалып какайып катып калды.

– Талаа абдан жашыл. Баарыбыз урушабыз. Жашынмак, а күүгүм киргенде ак чөлмөк ойнойбуз. Ал обюн күүгүм киргенден түн киргенге чейин уланат. Ай жаркырап тургандан биринчи короздорго чейин. Алар жыпар жыттуу карагайлардын бутактарынын астына жашыннышчу. Жылына бир жолу Чеч-Төбө тоосуна барчубуз. Алар ошол жерде эл менен Ыраазычылык күнүн белгилешчү – Кадыр Түн!

Бир маалда Алма денесин жийиркеничтүү силкти. Ал бир жагымсыз нерсени эстеп, анан сөзүн улады:

– Эрте жаз. Салкын түн, бирок үшүк же кар жаабайт. Эл билинбегендей азайып бара жатты, асманда бриллианттар чачылган – жымындаган жылдыздар. Алар биздин жолубузга жарык берип аткандай. Жаштар тоонун боорун бойлоп, анын чокусуна алып баруучу жол менен баратышты. Асмандын түпкүрүнөн уча турган бакыт – кутту издеп чыгып баратканбыз. Ар бир адам анын колуна конуусун каалайт. Күтүлбөгөн жерден мен учуп бараткан кутту көрдүм! Асмандын түпкүрүнөн чоң ылдамдыкта жана оттуу шар учуп келип, бизди баштан аяк каптай берди. Суук сезилип, алаканымда кайдандыр келип түшкөн килкилдеген затты мыкчый кармап алдым! Салмагы жок, жыты жок. Бирок сезимге жийиркеничтүү экен. Чыныгы кут иттин заңына окшош болот дешчү! Мен жийиркенип алаканымдагы затты ыргытып, колумду чөпкө сүртүп аттым! Бактымды кордоп, ички сезимимдин кулу болуп кодон учурганымды кийин билдим. Мен айтпасам да кийин көрөөгөчтөр ушундай болуп, кыйла жан, ырысынан каңтарыла турганын айтып жүрүштү.

Аскар алардын жанынан өтүп баратып Бекке кайрылды.

– Шыпыргы кандай, Бек байке? Жумушка көнүп жатасызбы?

Бек сырдуу жылмайып, үнү жетсин деп кыйкырып сүйлөдү:

– Эй, студент! Менин жашоомун сага эмне үчүн керек? Ал башынан эле, мен бул жарык дүйнөгө келгенде андай эмес болчу. Батышта айткандай туура эмес жерде, туура эмес убакта төрөлгөм. Кызык жери мен ушинтип билем. Шаарда менин жердештерим жакшы жашашы үчүн эмне кылышыбыз керек экенин өз университетиңизден билип алганың оң? Эмнеге баарынар бул жерде кыйналып жашашынар керек? Эмне үчүн аларга өзү каалагандай жашоого мүмкүнчүлүк беришпейт? Бек жана анын жердештери кулчулукта экени да ушул ой тизмегин айтат. Бул күлкү келерлик кеп туурабы? Мугалимдеринерден сурагын, анан мага жообун бере кет. Биз башка классты түзөбүз деп жабыла кол көтөрүп кабыл алынган. Бул интеллектуалдык жактан өнүгүүнүн эң төмөнкү баскычында тургандардан чогултулган кол көтөрүүсү болгонбу? Же ал жолку жергиликтүүлөр калп айтып жатканбы? А өздөрү жогорку деңгээлдеби? Жарым кылымдан ашык убакыт Совет бийлиги бизди адам кылып жаратып атам дечү, азыр тез эле артка жылып баратабыз. Таарынган нерсе ушул. Же, балким кимдир бирөөлөрдүн ниети адамдардын тагдыры менен ойнообу? Аскар – жаз. Анан мага профессорлордун жообун алып кел!

– Бек байке, мага тапшырма бергенди токтотуңуз, – деп жооп берди Аскар, анан кошумчалады. – Өзүңүз адвокат жалдаңыз. Ал сизге түшүндүрүп берет. Барлык суроолоруңузга жооп бар, барлыгын ирээтке келтирип түшүндүрүп берет! Эскерте кетсек, азыр кызмат үчүн акча төлөйсүз, ал төлөмдү талап кылат. А эгер менин мугалимдерим түшүндүрсүн десениз, төлөнүз! Болду, Бек байке, мен кеттим, кечигип атам!

Жердештеринин кылык-жоруктарын талдоону жакшы көргөн Бекке жакшы-жаман жактары биригип калганы жакты. Алардын активдүүлүгүнө жогору баа берип, ошол эле учурда алардын агрессиясын байкап, кесепеттеринен сактанып, артка чегинди. Ал Султанга – эң чону, ошондой эле кикбоксинг боюнча чемпион болгон беренге ишенчү. Бирок, ал үчүн Бектин ар кандай сөздөрү оор камчы болуп калды. Муну ал жүзүнөн байкачу. Маанайы кескин түшүп кеткен күчтүү адамдан. Мекендештер эми күчтү гана тааный баштаган. Алардын эки гана жообу бар: ооба жана жок. Мындай сезимдер Бекти капа кылып турчу.

– Алардын эртеңи жок! – Алма бир жолу Бекке кайрылды. – Мекендештеринизди караңыз. Алардын жүзүнөн өзүнө болгон ишенимди байкадыңбы? Мен жок. Алардын баары бүгүнкү күндө жашайт! Алар эфемердик жандыктай.

– Мейли, жердеш, алардын жан дүйнөсүн карачы, – деп жооп берди Бек. – Сиз алардын чыныгы жүзүн ача албайсыз.

– Мен сиз ушинтип айтасыз деп ойлогом. Сиз шаар тургунусуз, кандайдыр бир деңгээлде кожоюнсуз.

– Андай болсо, сөзүмдү кайра алам!

Бек баары менен бирге жүрдү, бирок баарынын алдында жүргөндүктөн, аларды жетелеп бараткандай көрүнчү.

– Биз көчөдөгү, тротуарлардагы таштандыларды чыгарганды гана билебиз, бирок Чеч-Төбөнүн тургундарына шаарда жашаганды билебиз деп мактанабыз! Демек!? – деп сурады Бек. – Ошондой эле, мени бул жерде баары билет, деп мактанганыбыз.

– Андай эмеспи? – деп жооп берди Султан. – Кайсы бир жергиликтүүлөр менен толук байланышым бар. Мына, тиги кызды кара. Ал кимди улам карап атат?

– Бек таяке, мени бул жерде жумуш күтүп турат деп жазыпсыз эле, – деди Сармат.

– Мария Ивановна ушинтип айткан.

– Алар мени бул жерде адам катары күтүп жатышат деп ойлогом.

– Өзүңдү баалаганыңын жарымы калп. Айланада кадимки адамдар бар. Сиз өзүңүздү Теңиринин жолун жолдоочумун деп эсептейсиз! Мен кошулдум – сен үчүн. Жаныңызда болсом кошуналарыңыз сени сыймыктанат деп ойлогом. Эми силердин аранарда болгонумдан уялам – уялчу болдум!

Бек ийниндеги кара мүшөктү аркасына өйдө көтөрүп андан ары басып, жолунда эч кандай акыр-чикир калбашы үчүн талыкпай бир онду, бир солду карап баратты.

Сармат көпчүлүк арасынан бакырайып дароо көзгө илинчу. Ал Султан сыяктуу эл арасында өзгөчөлөнүп, алыстан байкала турган. Колдору булчуңдуу жана ишке эптүү эле. Аны менен таанышуу дайыма урматтоо же көз артуу менен аяктачу. Ал оор жумушту жакшы көрчү жана дене тарбиялык машыгууларды жакшы көрчү. Мен айыл чарба институтуна фельдшердик кесипке өтүп окуп аткамын, бирок экинчи семестр бүт бойдон сабактары тапшыралбай, окуудан чыгарылдым. Ал эч ким менен урушуп көргөн эмес, бул окуядан кийин мени менен уруша кеткен. Ал өз позициясын күч менен коргогонду жакшы көрчү! Ал өзү айткандай акыйкат үчүн күрөшчү. Сармат бир жолу элдин көзүнчө:

– Мен эч качан коммунистке айланбаган чабандын уулумун! Ошондуктан мен бул жерге келдим – тамак издеп. Көрсө, Советтер өлкөсүнүн кулашы мага гана тиешелүү экен! Анда эмне үчүн бул жердегилердин баары жашоого жана молчулукка ыраазы? Мен алардай болсом деген эмесмин!

– Бул жерде жаңы тартип бар. Сен аны билбейсиң. Сени бул жерде эч ким эсепке албайт.

– Ал эми шаарда ох, канчалаган көп жумуш орду бар! – деп жооп берди Бек. – Жакында эмгекчил жумушчулар үчүн аңчылык сезону ачылат. Анан карьералык өсүш, айлыгы жакшы орундар жана башкалар бар.

– Сармат байке, даттанбайлы, – деди Султан сөзгө аралаша калып. – Келчи, саал кытыгылап коёюн!

- Неге?
- Аз да болсо өзүңдү жыргалдуу сезиш үчүн.
- Ал кандай жыргал?
- Жасалма!
- Кереги жок! – баары бир ооздон жооп беришти.

БЕЙИШТИН ТӨРҮ

Түнкү шаар күндүзгүдөн айырмаланып турду. Эми көчөдөгү элдин баары бирдей эле. Бир өтүп бараткан адамды экинчисинен айырмалоо мүмкүн эмес. Баары сейилдеп жүрүштү, баары ар кандай укмуштуу окуяларга даярдай сезилчү. Аялдар кооз, эркектер бай. Белгилүү маданият ишмерлери бардык жерде жолукчу. Элита айланада болчу, бир атактуу бул жерде, экинчиси ал жакта. Бул атмосфера дайыма Султанды кызыктырчу.

Бектин жердештери түнкүсүн шаардын көчөлөрүндө басып жүрүштү. Бул Аккаладан бери жетүүгө аракет кылып келген чөйрө сыяктуу сезилчү. Көчөлөрдү тазалоону татыктуу кылган нерсе ушул болчу! Бул келечектин идеологиясына окшош болчу! Султан диний жазмаларда дал ушундай бейиш жөнүндө жазылган деп ойлогон – көңүл ачуучу, жеткиликтүү жана баарын камтыган чөйрө. Бул жердеги ар бир адам көңүл ачуунун бир бөлүгү болчу. Султанга башка эч нерсенин кереги жок. Ал obu жок эле кыйкырып ийди:

- Бейиш бул жерде болгондон кийин дагы эмненин кереги бар!

Түн киргенде Бек көчө менен шаардыктардын курчоосунда басып баратты. Ал алдыда эч качан барбаган эски конушту көрдү, кайсы көчө экенин аныктай алган жок.

Алдыда түнкү клуб жаркырап, көп түстүү фасады айрыкча жапжарык эле. Ал жакын жердегилердин баарын өзүнө тартты. Клубдун аянты эшиктин тушунда жүз метрдей аралыкта орнотулган текшерүү пунктуан башталган. Темир арканын, металл детектордун айланасына эл топтолуп, Бек менен Султан тез эле өтүп кетишти. Сармат арканга жакындаганда, металл каркастын тушунда турган семиз жол тоскуч киши ага кайрылды:

- Досум, жез муштагычтарыңдан бошон; болбосо кире албайсың!

Сармат укпай калган түр көрсөттү. Анан ал киши аны артка түртүп:

- Айткандай кыл, болбосо кабыргаларыңды сындырып салам! Аларды ыргытып жибергениң оң!

Бек менен Султан жакын жерде токтоп турушту. Сармат коопсуздук кызматынан өтүп жатканда, Бек террасада кече болуп жаткан клубду карап турушту. Бөлмөнүн артынан музыка үнү сыгылып чыгып атты.

- Менин куралым жок. Колумда болгон нерсени качан эле жок кылып койгом! – деп моюн бербеди Сармат. – Эч кандай окуя жаратпай өтүп кетүүгө мага уруксат бергиле. Болбосо, силер менин ичимдеги шайтанды ойготуп жибересиңер, силерге эле жаман болбот!

- Менинби? – деп сурады семиз жигит таң калып анан жанындагыларга кайрылды. – Кармагыла, тинткиле. Оң чөнтөгүн карагыла!

Сармат токтоо туруп, андан кача албасын түшүнгөндө, оң чөнтөгүнөн мурун аарчуусуна оролгон кастетти алып чыгып, желим табакчага ыргытып жиберди да, оозеки:

- Оо, жандармдар десе! – деп кыйкырып алды.

Бек менен Султан өзүн коргоо Сарматтын эң башкы артыкчылыгы экенине жана анын напсиси көп экенине дагы бир жолу ынанышты. Ал өзүн ишенимдүү алып жүрдү жана көзүн ирмебей, ар дайым биринчи болуп мушташ баштап, акыркы болуп бүтүрдү. Мушташ учурунда ал ырайымсыз болуп, өзүн аяган жок. Ал алдыңкы тиштерин мушташта утулуп калгандан соң фарфор менен металлдын аралашмасына алмаштырган. Анын таасирдүү дене түзүлүшү ага эркектердин арасында лидер болууга жарашкан. Анын кара, кууш, тешик сыяктуу көздөрү башкаларга караганда каардурак көрүнчү. Ал башын кырып алдырчу.

Бул жерде батыштын хиттери эркин жана жагымдуу угулгандай сезилди. Бийчилер ичине толгон имараттын фасады айнектен жасалган. Ийиндери ачык көйнөктөрдү кийген кыздар,

өздөрүнүн катышуусунун маанилүүлүгүн сезгендей, сыймыктануу менен мырзалардай жуп-жубу менен бийлеп атышты. Алардын кынап тигилген кийимдери, айрыкча чачтары, элди кара, ак жана күрөң түстө көрсөтүп турду. Ал эми тизеге жеткен жылаңач буттары эркектердин көзүн өзүнө буруп, музыканын ритмине аралашып турду.

Клубдагы жолдоштук Бекке дем берди. Ошого карабастан, ал бул бийчилердин арасында болгондугуна уялып да атты. Алар, кыязы, жергиликтүү тургундар эмес деп ойлошкон. Кеченин катышуучулары ушул райондо туулуп-өскөн шаар тургундары болчу. Ал эми бул жаңы келгендер алардын тынч, тааныш пайдубалын бузуп, өз максаттарына жетүү үчүн өз каалоолору менен алардын жашоосуна кирип келишкен. Султан да бир аз уялгандай сезилди, ал эми Сармат, тескерисинче, күч-кубатын сизди. Ал тургай, кимдир бирөөнү муштуму менен уруп, негизги чындыкты билгиси келди – бул элдин арасында кимге баш ийиши керек. Күч сынагынан өтүп, анан тынч жашашат.

Алар айлана чөйрөгө көнүү үчүн бийлеп жаткан элдин четинде токтошту. Бир кыз аларга чуркап келип, дароо Сарматтын бетинен өөп:

– Сизди сюрприз күтүп турат! – деп кыйкырып, аны сахнанын сыртына колдон жетелеп алып кетти.

Бек менен Султан бийге чакырылганга чейин залда калышты. Алар өз жайларына кайтып келери менен, көк костюмчан бейтааныш жигит аларга жакындап келди.

– Сиз менен сүйлөшсөм болобу? – деди ал уялыңкы үн менен. – Бул жерде казино бар. Кирип көрүңүз.

– Колумдан келеби? – деп сурады Султан.

– Акыркы жез тыйынымды бул жерге калтыргым келбейт, – деп Бек кыжырданып жооп берди.

Бейтааныш адам оозун колу менен жаап, сөзүн уланткан жок. Ал коногунун жакырчылыкты мойнуна алганына уялгандай болду. Экинчи колу менен баркыт парданы ачып, дагы бир жарык бөлмөнү көрсөттү. Ал айнек менен тосулуп, ичиндеги баары көрүнүп турду, бирок экинчи тараптагылар аларды карап турган адамдарды көрө алышкан жок.

Бек да буга ыраазы болбогондой сезилди; ал:

– Вау! Жаңы жергиликтүүлөр! – деди.

– Эй! – деп сурады Султан таң калып. – Карагыла! Кайрат!

– Аларды тынчын албагылачы! – деди бейтааныш киши.

– Ал бул жерде эмне кылып жүрөт? – деп сурады Бек.

– Ал өзүнө окшош эмес. Ал көнө элек экени көрүнүп турат, ал өзүнүн табиятынан чыгып калган...

– Оо, чын эле! Ал джекпотту утуп алды! – деди бейтааныш киши.

Бек оң кулагына сөөмөйүн тыгып өйдө-төмөн силкилдетип алып кетип калды.

– Ал менин жердешимдей көрүнбөйт. Кайрат! Эй!

Султан айнекти тыкылдата баштады. Анан бейтааныш адам сылыктык менен эскертти:

– Сиз чалып жаткан адам менин коргоомдо. Суранам, аны атынан атаңыз. Бул сунушталбайт.

– Бактылуу болгон ар бир адам ушундай эйфорияны башынан өткөрөт. Ал азыр эмне кыларын билбейт! Бул кадыресе көрүнүш. Ал өзүнө келиши керек. Ал дээрлик бир сааттан бери отургучунан тура элек, апельсин ширесин ичип, бирөөнү күтүп жатат. Ал кыймылдабайт. Ал утуп алганда, муну көрүшүңүз керек эле! Ал бардык утуш фишкаларын бир кучактап чогултту (алар абдан көп болчу) анан алар андан ордун бошотууну же ойной берүүнү суранганга чейин ошол жерде калды. Мен ага жардам берүү үчүн бардым, ал мага кичинекей баладай чуркап келди – утуп алганын айтуу үчүн! Ал мага биринчи айтты деп ойлогон окшойт, бирок мен жана бул жердегилер баарын көрүп турганбыз.

– Ал чалат, ар бир жолу бир эле нерсе: Пуд картошка!

– Кожоюнунуз казиного канча убакыттан бери келип жүрөт? — деп сурады Бек күзөтчүдөн.

– Мен аны он эки түндөн бери карап атам.

– Ал жаңы бай! Кайрат, биздин жаңы төрөлгөн балабыз! — деп кубанды Султан.

– Кечээ ал пальтосунун чөнтөктөрүн ачып, балким, этикетканы же башка нерсе жазаш керек болчу, анан бир топ купюраларды төгүп алды! Аларды алууга да жалкоолонду. Мен дароо чуркап келдим, бирок ал мага уруксат берген жок. Ал: 'Аларга тийбе!' деди. Анан ал: 'Жаман жышаан!' деп кошумчалады. Купюралар килемде чачырап жатты, ал көздөн кайым болгонго чейин, мен аны ээрчидим. Мен акчаны эмес, аны коргошум керек болду.

– Ал өзүнүн абалын кантип түшүнөт? — деп сурады Султан.

– Ал үнүн катуу чыгарбай сүйлөгөндө, мен ага түшүндүрүп берем: муну жана муну, муну зарыл, эмнеге уруксат берилбейт, эмнеге уруксат берилет жана башкалар.

– Мен жашоого кызыгууну ойготкум келет, — деп жансакчы жооп берүүнүн ордуна үн чыгарып ойлонду.

– Мен ага айта берем, чын эле мынчалык көп убакытты кумар оюндарына коротууга арзыйбы? Мэр жакында бардык кумар оюндар залдары жөнүндө сурайт. Ал мага: эмнеге кабагыңды бүркөп жатасың! Мен дээрлик жергиликтүү ак сөөкмүн, сен карапайымсың! Сен кадыр-барктуу үй-бүлөдөн болсоң экен деп үмүттөнөм? Бирок, мен муну жашырбайм, сенин үй-бүлөңө маани бербейм! Мен өз акчамды таптым. Анан ким менин жолума тоскоол боло алат? Ал мага ким? Ата, бир тууган, куда-кудагый?

– Баарыбыз бактылуу болушубуз керек. Бул ага жакшы, — деп макул болду Бек. — Ал туура айтат.

– Анын инстинкти жакшы; ал баарын алдын ала көрө билген. Шаарда казино да жок болчу, бирок ал буга чейин даярданып, акча топтоп жаткан. Ошентип, ал келди! Бул жумушка бара жаткандай, — деп мойнуна алды Султан, көрө албастыгын жашырбай.

– Бирок мен тынч уктайм; мен кадимкидеймин, ал андай эмес. Ал жаман түштөрдү көрүп жатат, анткени анын жаны кумар оюндарына берилип кеткен! Ал ар дайым акыркы тамчысына чейин утуп алгысы келет, ал эми акылдуураак адам муну кантип жасоону билет.

Бирок, күзөтчү аны кылдаттык менен карап турду. Бирок, анын камкорчусунун жердештеринен шектенүүгө эч кандай себеп жок болчу.

Ошол эле учурда Бек менен Султан улантышты. Күзөтчү аларды чакырды, бирок ал эч нерсе кыла алган жок; алар буга чейин залдын ичинде болушкан. Кайрат жакын жердеги адамдарды байкабай, обочолонуп турду. Анан Бек атайылап анын маңдайына туруп, башын көтөргөндө:

– Сенин мээңди ким ушинтип жууду? Бизди эмне тааныйсыңбы? — деп сурады.

– Мен жакында билем, — деп жооп берди Кайрат.

– Акча башыңдан ашып түшкөндө, адам ага чөгүп кетет, — деди Султан. — Эгер сен бул саздан кутулбасаң!.. Кагаз акча сенин эркиңди жана физиологияңды ээлеп алганда, анда сен мындан ары жок экениңди айта аласың; сен анын кулу болуп каласың.

– Ошентип, акчанын биз менен ойношуна жол бербей! Алар менен биз жөн эле ойной албайбызбы?

– Эгер утулуп калсаң, эмне кыласың? — деп сурады Бек.

– Жөн эле түр көрсөткөндөн көрө, ушундай кылган жакшы.

Бек аны кучактап, далысынан таптады. Ал жерге тамырлап, жылмайып тургандай оор көрүндү. Бек Кайраттын жилетинин астындагы калың кирпичтердин курч учтарын сезді. Ал жилетинин топчуларын чечип, жердештерине сары металлдын бар экенин атайылап көрсөткөндө, көздөрүнө тийди. Аны чындап эле алтын куймалар курчап алган.

– Достоевскийдин романындагы Алексейди эстейсинби, Бек байке? — деп мактанды Кайрат. — Мен аны жакында окудум. Ал абдан сүйүүгө жакын болчу, кучакташа берди. Мен да

каалайм, бирок дайыма ырым-жырымды эстейм. Теңири мага уруксат бербейт. Ошондуктан, кимдир бирөө мени кучактоого шашылса, мен аларга:

– Мага жакындабагыла. Мен бомба көтөрүп жүрөм! Ал сени өлтүрөт! – дейм. Алар мени тамашалап жатат деп ойлошот... Жок, мен кечээки Алексей эмесмин. Мен тамашалап жаткан жокмун, мени менен алыстан сүйлөшкүлө. Машинага отурасыз – ал шыңгырайт, каргыш тийгир! Темирби же айнекпи, шыңгырап жатканын ажырата албайсыз...

– Жакшы ишинизди уланта бериңиз! Алтынды канчалык көп казсаңыз, өлкө ошончолук бай болот! – деп кеңеш берди Султан ошондо.

– Салыктарыңызды өз убагында төлөңүз.

– Эмне жөнүндө айтып жатасыз? Булар жердештер! – деп таң калды күзөтчү.

– Эмне деп ойлодуңуз? – деп жооп берди Султан.

Жарым сааттай убакыт өткөндөн кийин, Бек менен Султан кайрадан Сарматтын тааныш жүзүн көрүштү, ал элдин арасында алардын багытында кыймылдап келе жатты. Ал ийгилик сыяктуу жаркырап турду. Колдору чөнтөккө салынып, ишенимдүү кадам таштады. Бек баатыр жердешинин маанайынын өзгөргөнүн көрүп:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.